

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Det här verket har digitaliserats i ett samarbete mellan Litteraturbanken och universitetsbiblioteken i Göteborg, Lund, Umeå och Uppsala.

Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den tolkade texten kan innehålla fel.

Därför bör du visuellt jämföra den tolkade texten med de scannade bilderna för att avgöra vad som är riktigt.

Om du anser dig ha upphovsrätt till detta material, ber vi dig vänligen kontakta Göteborgs universitetsbibliotek.

The digitisation of this work is a collaboration between The Literature Bank and the university libraries in Gothenburg, Lund, Umeå and Uppsala.

All printed text is OCR processed into machine readable text. This means that you can search the document and copy its text. Older documents with print in poor condition can be hard to process and may contain errors. Compare the interpreted text visually to the scanned image to determine what is correct.

If you believe you own the copyright to this work, please contact the Gothenburg University Library.

GÖTEBORGS
UNIVERSITET

LUNDS
UNIVERSITET

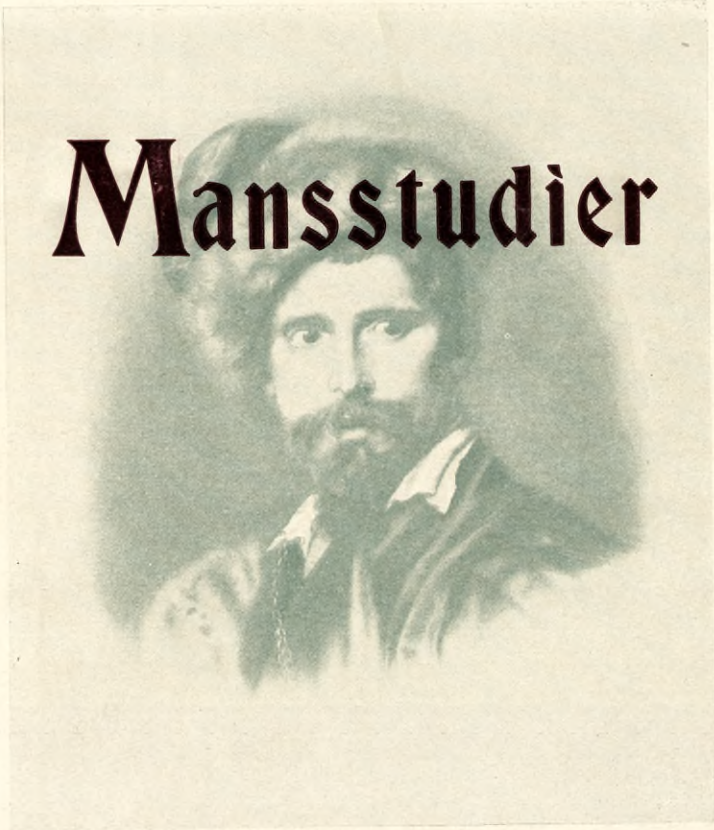

UPPSALA
UNIVERSITET

235

Victor Hugo Wickström

Mansstudier

ALBERT BONNIER
STOCKHOLM

1870

1870

VICTOR HUGO WICKSTRÖM

MANSSTUDIER

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

WYATT ENDICOTT

MANSSTUDIER

AF

VICTOR HUGO WICKSTRÖM

ÖSTERSUND
JÄMTLANDSPÖSTENS BOKTRYCKERI
1900.

MANUSCRIPTS

Manuscript Department

1875

1875

FÖRORD

Det vänliga mottagande, som kommit mina för fem år sedan utgifna »KVINNOSTUDIER AF EN UNGKARL» till del, har i första rummet föranlett mig att i bokform utgifva dessa studier öfver männen.

Redan i förordet till det förstnämnda arbetet yttrade jag, att om jag skulle granska männen, blefve min skildring af dem ingalunda blidare än den af kvinnorna, och jag fruktar för, att mina mansstudier skola bekräfta sanningen af denna förmodan.

Men, oafsedt den uppmuntran, som mina kvinnostudier erhållit, finnes det ännu ett skäl för mig att i bokform offentliggöra detta paralellarbete. Man har nämligen sagt mig, att mina kvinnostudier af en mängd män användts som ett slags arsenal, hvarur vapen hämtats för att anfalla och nedgöra åtskilliga

sympatiska och grundlöst tadelade kvinnor, och det synes mig därför vara min ofafvisliga plikt att bereda det svagare könet tillträde till en annan arsenal, som kan lämna det bistånd i en ofta ganska ojämnr strid.

Sålunda blir äfven detta arbete en bok för kvinnan, en gård af rättvisa från min sida och en uppmärksamhet mot det kvinliga släktet, hvilken jag hoppas skall tillförsäkra mig mina älskvärda läsarinners bevägenhet.

Östersund i juli 1900.

FÖRFATTAREN.

HVAR ÄR MANNEN?

“**O**ù est la femme?” lär mannen alltid fråga, när någonting händer här i världen, allt under det han tillskrifver kvinnan skulden till en hel del elakheter. Och svaret på frågan låter ej vänta på sig. Öfverallt tycker man sig upptäcka den kvinliga makt, som bragt andra i olycka. Men som motfråga vill jag uppställa: “hvar är mannen?”, och det skall då bli mycket svårt att erhålla tillfredsställande besked. Man söker mannen, han, som skall göra't, inom vår politiska, religiösa, ekonomiska och sociala värld, mannen med insikter, vilja och karakter, mannen med framtidsblick, vida vyer och ädla syften; man söker och söker, men förgäfves: han finnes ingenstädes.

Man plägar återgifva frågan om kvinnans allestädesnärvaro med franska ord, jag vill likaledes lämna förklaring på frågan om mannens icke-tillstädesvaro medels ett franskt ord: "cabotins".

Hvad menas med "cabotins?" Ja, det är ett ofantligt innehållsrikt ord, ty därmed menas både på hjärtats och förståndets vägnar undermåligt eller medelmåttigt utrustade individer, som armbåga sig fram till de högsta platserna, använda beräkning, smicker, kryperi, intriger, relationer, penningar, allt — utom naturlig begåfning och ädelt sinnelag, för att bereda sig själfva fördelar och en framstående samhällsställning. Allt detta ligger i ordet "cabotins".

Hvarför man i våra dagar hos oss förgäfvades frågor efter 'mannen' inom skilda områden beror därpå, att Sverige under sjutton- och adertonhundredatalen varit kabåtängernas förlofvade land. Endast våra dagars Frankrike öfverglänsar det i detta hänseende och ger därmed också nyckeln till dess nuvarande, i upplösning stadda tillstånd. Grunden till Englands storhet är den, att kabåtänger där icke släppts fram, och Tyskland står i detta hänseende, men först under det nittonde århundradet, England närmast. Att Sverige ännu icke befinner sig i samma upplösningstillstånd som Frankrike har det att tacka sitt från det öfriga Europa afskilda läge, hvilket tillsvidare skyddat dess själfstän-

dighet, men när fienden kommit oss närmare in på lifvet, skall på en gång med förfärande klarhet visa sig, huru undergräfd vår ställning blifvit under kabåtängernas välde.

Om vi betrakta vår historia, finna vi endast få perioder, då *män* tillåtits framträda och utföra sin lifsgärning. Dit höra Engelbrekts och Sturarnes tid, Gustaf Wasas hjältesaga samt de tre Karlarnes och Gustaf II Adolfs ur många synpunkter glänsande regeringar. Men med Karl XI:s död sjunker vårt land alltmera ned och raglar maktlöst fram, alltmedan kabåtängernas släkte med pompösa later och braskande ord tränges kring riksskeppets roder. Med hvarje årtionde har det blifvit allt värre hos oss, men lyckligt nog äro nästan alla svenskar så blinda, att det dödande slaget skall träffa dem i mörkret.

* * *

*

Hvarpå beror denna kabåtängernas hiskliga och hejdlösa framfart i vårt land? Enligt min tro finnes intet folk i världen, hvilket varit skapat att spela en icke blott mera lysande, utan — hvad värdefullare är — mera humant välsignelsebringande roll än just vårt. I den grå forntiden var det, enligt hvad Tacitus

förtäljer, 'nationernas kved', den fornnordiska litteraturen öfverglänsar vida — svenskarna själfva veta det icke, ty de ha fått en ensidig judisk-romersk uppfostran! — allt hvad andra folk vid samma tid presterat, vår naturliga begåfning är i sina mångsidiga harmoniska anlag sällspordt rik och solid. Och dock — hvar hafva vi kommit? Hvem har störtat oss?

Det är människornas skötesynd: *afundsjukan*, hvilken hos vårt folk framträder i en så förfärande och alltomfattande gestalt, att dess like icke finnes annorstädes. Denna afundsjukas fältrop är: "många svaga öfverväldiga ett fåtal starke!", och med denna standardevis draga de andliga dvärgarna fram för att slå ned just de krafter, som skulle kunnat skänka fosterlandet ära och framgång.

Det sällsammaste utslaget af denna afundsjukan ter sig i det faktum, att medan hos oss den mest undermåliga ande kan stiga till rikets högsta värdigheter utan att ett ord af tadel riktas mot honom af den allmänna opinionen, hvilken icke är annat än dvärgalåtens jubelrop öfver seger, kan icke en verkligt begåfvad man söka oegennyttigt arbeta för sitt fosterlands utveckling, utan att af samma dvärgalåt utbasunas som en vågsam lyckoriddare, hvilkens framfart är hart när föraktlig. Till statsråd kan hos oss tagas en hr 'Hvem-som-helst', endast han konformerar sig

med genomsnittsåskådningen, medan det användes oändlig omsorg och framställas oerhörda kraf vid tillsättandet af en kronojägare, en vaktmästare, en skrifvare, hvilket betyder, att för att sköta rikets högsta värdigheter kräfves intet, men för att förvalta jämförelsevis obetydande tjänster allt — ett af kabåtångregementets mest utmärkande kännetecken. Därför säges det, att man i Sverige "skalar potatis med rakknifvar", hvilket uttryck kan kompletteras med, att man där också gör operationer med täljknifvar, eller med andra ord: oförmågan sitter i högsätet och förmågan nere på golfvet.

* *
*

När slika grundsatser praktiserats under en lång följd af årtionden, träder i dagen ett föga uppbyggigt skådespel, som med hvarje flyende tidsskifte blir allt mer i ögonen fallande. Där kabåtänger härska, framdragas nämligen kabåtänger, men, märk väl, med en ganska betydande nyans. En kabåtäng, som nått en chefsplats, vill nämligen alltid behålla det försteg han vunnit och detta icke blott i det yttre, i rangen, utan äfven med afseende på det inre, förståndet, i fall man nu kan gifva hans hjärnvibrationer detta

namn. Han utsöker därför med ängslig noggrannhet *ännu* dummare individer än han själf till underlydande, ty endast på detta sätt kan ett talgljus glänsa bland dankar. I snabbt sjunkande skala besättas sålunda statens högre ämbeten. Begåfning blir en förbrytelse och undermålighet ett premieringsobjekt.

Men för nationen i dess helhet kunna dylika manipulationer icke ostraffadt fortgå under århundraden. Äfven den smittas af kabåtängyrseln och försöker att likgöra sig med dess fanbärare. Den börjar tro, att begåfning är en sjukdom, ett vansinne, ett högfärdsraseri, att fast karakter är egensinne, nackstyfhet, abnormitet, och, fruktande detta fasansfulla onda, besätta de sina kommunala, förtroende- och riksdagsplatser med individer, hvilkas uppfattning bestämmes af godtköpsteorier och hvilkas handlingssätt ledes af egennyttan. Däraf åter dessa meningslösa anföranden, detta bombastiska skrån om 'fosterlandet', detta ologiska surr om allt och intet, hvilka frambäras under pretention på att vara andliga läckerheter och bergfasta sanningar.

Ack ja, gode herrar och svenske män, när fosterlandets bestånd en gång står på spel, då, om ej förr, skolen I med förskräckelse se hvad öde kabåtängregementet beredt eder!

Men talen icke till mig om edra stora män, som

I med stolthet visen på, under det att I bedjen mig
lägga märke till, huru I hyllen dem med bildstoder,
tal och sång och festmiddagar! I hafven aldrig hyllat
andra än *döda*, och då I hyllen dem, förstån I icke
deras lifsgärning!

När I frågen: *hvar är mannen?* frågen I efter
honom, emedan I viljen hafva någon att — stena.

MANNENS FÖRDOMAR

Lika litet som kvinnan saknar mannen fördomar, ehuru hans merändels falla inom helt andra områden samt äro vida allmännare och betydelsefullare. Medan fördomarna hos kvinnan sällan utgöra ledstjärnor för hela hennes lif, behärska de mannens samt besegla hans öde.

* *

*

Främst bland dem träffa vi en, hvilken kan sägas vara mannens förnämsta trosartikel, nämligen den om *penningens absoluta värde*.

Medan kvinnan betraktar penningen företrädesvis som ett njutnings- och förströelsemedel, är den

för mannen nyckeln till lyckans port. Han bedömer snart sagdt allt från denna synpunkt. Han uppfostras att akta penningen, hans ynglingadrömmar hållas samman af den hägrande lyckan att blifva rik, hans mogna lifs handlingar kunna nästan aldrig frigöra sig från hänsyn till denna allsmäktiga faktor, och som gammal ser han först då framtiden med lugn, när han vet sig vara 'ekonomiskt oberoende'. Det är törhända en svaghet hos kvinnan, att hon ej fattar guldets värde, utan både slösar och sparar, så att säga, slumpvis, men säkert är, att hon just i detta hänseende visar sig vida mer ideelt anlagd än mannen. När kvinnan sviker sitt bättre jag för guldets skull, sker det, emedan det antingen representerar gåfvor, hvilka just såsom sådana synas henne vara uttryck af välvilja mot henne, eller också utgör medel för henne att smycka sig, tjusa, bedåra, men när mannen säljer sin öfvertygelse för guld, betraktar han detta mera som ett påtagligt underlag för säker ekonomisk ställning, med ett ord, mera som direkt *betaltning* för en utförd tjänst. Kvinnan förbinder guldets med skönheten, mannen förbinder det med makten.

Det är därför en fal kvinna kan behålla ett barns hela lockande och smekande naivitet, medan en man, som inom affärlifvet, ämbetsmannavärlden eller politiken sålt sin heder och sin öfvertygelse, all-

tid i afsedda köpslaganden ter sig som en hård och samvetslös varelse. Och han icke blott ter sig sådan, utan är det äfven i de flesta fall. Hans uppfostran går ju ut på att skaffa honom penningar. Hvilken lefnadsuppgift han än väljer, alltid parar sig penningfrågan med den, och han kan oftast vid hvarje steg af framgång omsätta det i en summa, vare sig såsom en för tillfället gjord förtjänst eller en under åratals gällande löneförhöjning.

Men om så är, om penningen verkligen har denna betydelse i mannens lif, hvarför då tala om dess höga uppskattning såsom en fördom? Den möter oss ju faktiskt såsom en mäktig härskare vid hvarje steg i världen, hvarför skulle den då icke erkännas för hvad den är? Ja väl, men icke mera. Lägg märke till, att jag talade om fördomen rörande penningens absoluta, öfver all jämförelse ställda, värde. Att erkänna penningens makt kan ingen undgå, men att erkänna den såsom makten öfver alla makter, det är detta jag kallat en fördom, och icke nog därmed, en förslafvande, en förderfbringande fördom.

Det följer nämligen med denna öfverskattning, att andra värden af mera ideelt slag nedsättas. Hela världen blir en marknad, hvarest männen tränga sig fram för att förtjäna det enda betydelsefulla, pennin-
gar, medan godheten, sanningen och skönheten be-

traktas såsom blotta prydnader af omtvistadt värde. Därpå har också den europeiska civilisationen fått en så förfärande materiel prägel, att ingen annan historiskt känd bildningsform i så hög grad burit detta kainsmärke.

* *

*

Underligt är det dock, huru motsägelserna här i världen träda upp jämsides med hvarandra. Guld-kalfvens dyrkan faller ju inom det materiella området, som därigenom borde upphöjas till det allena gällande, och dock blir därmed ej allt materiellt förhålligadt. Samma personer, som anse penningen hafva ett absolut värde och därmed döma sig till materiens slafvar, äro ofta nog behäftade med en annan, inom mannens värld vida spridd fördom, nämligen den om *det kroppsliga arbetets nesa*.

Denna fördom är nästan lika skadlig som den rörande penningen. Medan den senare fördomen medför förakt för allt ideelt, skiftar den förra hela världen i två sferer, af hvilka den ena höjes till skyarna, den andra drages ned i smutsen. Ehuru det är obestridligt, att vi för att lefva behöfva jordbruksarbetare och handverkare, ser dock mannen i regel med förakt ned på dessa och gör detta förakt dominerande vid de unges

undervisning. Han talar om 'bara' bönder, 'bara' arbetare, 'bara' handverkare och tröttnar aldrig att visa sina barn på 'bildningen', den andliga sysselsättningen, såsom deras enda tänkbara verksamhetsområde. Om också kvinnan deltagar i denna sträfvan att nedsätta det kroppsliga arbetet, sker detta dock ytterst i följd af impuls från mannens sida.

Denna fördom snedvrider hela det moderna samhället genom att kasta personer in på banor, hvarest de ingalunda passa. En ung man, som är skapad till skräddare, blir jurist och en snickare präst, medan å andra sidan ett matematisk geni blir stenhuggare och en boren språkforskare stalldräng. Först när denna fördom försvunnit, först när alla berättigade verksamhetsgrenar erhållit dem tillkommande heder, kunna också de gifna anlagen fritt utvecklas och hela den mänskliga världen därmed förvandlas från ett disharmoniskt kaos till ett samklingande helt af otaliga utvecklade färdigheter.

* *
*

Mannen är dessutom behäftad med andra fördomar, men att göra deras lista fullständig står ej i min makt, utan vill jag omnämna endast ytterligare

tvenne i ögonen fallande, nämligen *kvinnoföraktet* och *skönhetshatet*.

Kvinnoföraktet hos mannen står i samband med det förtryck, hvori kvinnan, den fysiskt svagare, hållits under årtusenden. Om också kvinnan hos våra stamfäder, enligt klassiska skriftställares utsagor, hedrades och vördades vida mer än hos alla andra folk, så betraktades hon dock som den underlägsna, en tendens, som den moderna tiden, trots alla sina framsteg, snarare skärpt än förminskat. Förgäfves beredes för närvarande plats åt kvinnan inom områden, dit hon förr aldrig fick träda, förgäfves låter man henne pröfva sina krafter med mannen i kampen för tillvaron, förgäfves hyllas hon med artiga småleenden och glödande sånger — i djupet af mannens själ klingar dock alltid lik en grundton i lifvets brusande symfoni den tanken: "skröplighet, ditt namn är kvinna!" Men den nöjer sig icke med att vara tanke, utan tar påtaglig form i lifvets olika skiften och framträder där som kvinnoförakt.

Historiskt sedt, förstå vi denna fördom, men om vi betrakta den med oförvillade blickar, huru oberrättigad är den icke! Kvinnan som trolofvad, som maka, som mor, som syster är ju den som möjliggör kärleken, skapar hemmet, ger oss ljus och ledning under jordelifvet samt uppmuntrar och tröstar oss.

För ett dylikt väsen skulle vi hysa förakt! Dock kan det ej förnekas, att så är. Blotta uttrycket 'kvinna' har inom männens värld en klangfärg af illa tillbakahållet hån, medan ordet 'man' fylles af jublande stolthet och obetvinglig kraft.

Det bör vara mannens uppgift att understödja kvinnan, så att hon kan gå jämsides med honom, ty endast därigenom skola vi uppnå en *hel* mänsklighet.

* * *

Jag nämnde kvinnoföraktet före skönhetshatet, ehuru det kanhända bort varit omvänt, ty det senare är så att säga äldre än det förra. Men jag följde ordningen häröfvan på den grund, att då det hos mannen inneboende kvinnoföraktet framträder såsom ett obestridligt faktum, under det att skönhetshatet tillhör sjäslifvets dunkla rymder, torde det förra tillerkännas företrädesrättigheten att presenteras före sin äldre syster. Båda härledas ur mannens öfverskattning af den fysiska styrkan, sålunda åter ett arf från naturtillståndet. Skönheten hatas, därför att den synes mannen bära svaghetens prägel, hvilken, då den framträder hos den veka kvinnan, fostrar förakt för henne. Vi se på detta sätt urvildens stolthet öfver

en kraftig kropp förbinda sig med den moderna mannens skönhetshat och kvinnoförakt.

Dock har den kristna civilisationen till mänsklighetens förfång gjort klyftan inom vår värld mellan mannen och skönheten ännu större än fallet var under mera råa tider. Vilden erkänner kraften, men också i viss mån skönheten, hvilket framgår däraf, att han gärna smyckar sig till och med praktfullare än kvinnan, och man behöfver blott kasta en blick på de från vår hednatid i offentliga samlingar bevarade ringar, spännen, halskedjor och diadem, fordom burna af män, för att förstå, att till och med våra förfäder satte den smyckade skönheten högre än våra frackklädda hjältar, som på sin svarta dräkt visserligen tåla granna stjärnor och brokiga band, dock icke som prydnader, utan såsom rangtecken. Vi äga ju ännu konst, som kallas skön, men *Edvard Brandes* har i sin dom: "poeten er en mand, som tillige er en kvinde", förträffligt angifvit, om också han afsåg att göra det psykologiskt, den sociala, allmänt gällande uppfattningen af det skönas praktiska utöfvare såsom varelser af ett lägre slag. Och när vi betrakta det åtminstone pretenderadt sköna, som i målningar, dikter, marmorbilder, musik och arkitektur möter oss i våra dagars samhällen, ser man detta sällan uppbygget af hvad den sanna konsten kräfver, hänförelse och

själfglömska, utan af fåfänga och skrytbegär. Skönheten lefver på nåd i de kristna samhällena.

Jag begagnar mig af tillfället att framdraga ett intressant exempel på detta skönhetshat hos det manliga släktet. Vi veta alla, att här och hvar i våra städer anläggas planteringar, hvilka, om också företrädesvis härledda ur sanitära motiv, dock i följd af sin rika grönska, sina lummiga trädgrupper och sina färgrika blomsterrabatter oftast bära en skönhetsstämpel. Nå väl, huru ofta berättas det ej, att några nidingar spolierat dessa spåda anläggningar, nedtrampat blommorna och afbrutit träden? Tror någon, att kvinnor gjort detta? Endast att sätta detta i fråga skulle väcka hvars och ens löje. Nej, kvinnor sätta skönheten för högt för att kunna så skända den. Det är pojkar, ynglingar, ja till och med män, som, oftast under ruset låtande sin vildnatur framträda, bryta ut mot en värnlös skönhet, hvilken retar deras annars sofvande hat.

* *

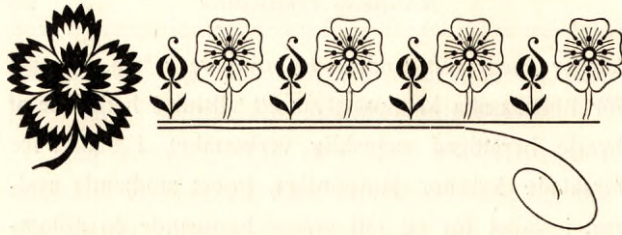
*

Om dessa mannens fördomar bortarbetades och försvunno, skulle världen te sig helt annorlunda. I stället för guldets förslafvande välde skulle träda ideella

krafter med helt andra och djupare syften, i stället för tillbakasatta kroppsslafvar ett allsidigt hedrande af hvarje berättigad mänsklig verksamhet, i stället för föraktade kvinnor jämbördiga, troget stödjande syst-rar, i stället för ett rått kraftförhärlikande en alltom-fattande, i sanning förlossande skönhet.

Men huru lång väg hafva ej männen att gå, innan de nå dit!

DEN MANLIGA UNGDOMENS FÖRVILDNING

Man klagar i våra dagar mycket öfver den manliga ungdomens förvildning. Att vi i detta fall gått tillbaka, tror jag icke, om också de talrika redogörelserna för af ungdom begångna öfvergrepp, felsteg och brott synas bestyrka klagomålets befogenhet. Men man glömmar därvid, att vår tid med större skäl än alla andra kan kallas upplysningens, ty huru mycket som förr var fördoldt, drages nu icke fram i ljuset, huru rikhaltiga statistiska verk offentliggöras ej, huru äro ej tidningarna ständigt sysselsatta med att berätta drag af råhet och illvilja! Man har glömt, att medan forna tider merändels icke bevara minnen af annat än spridda, himmelsskriande missgärningar och omänskliga brott, inregistrerar vår tid i sina statistiska

verk och tidningar de minsta förbrytelser, hvaraf följer, att det förgångna onda dyker upp som spridda, mörka fläckar, medan det nuvarande synes bilda ett helt, hotande blodrödt landskap. Mänskligheten har icke blifvit sämre; det är endast det öfver den fallande skarpare ljuset som låter dess brister framträda tydligare än förr.

Och dock — huru stor är ej den manliga ungdomens förvildning! Den, som sett ned i dess djup, gripes af fasa, att icke säga förtviflan. Dess allmänna kännetecken utgör ett lågt ideal i betydelse af en eftersträfvansvärd typ, icke i detta ords egentliga mening: en upphöjd förebild, och när man fixerat detta låga ideal, häpnar man öfver dess kännetecken, så fula och förnedrande äro de.

Allt efter ungdomens sociala ställning skiftar detta 'ideal', men som det skulle föra mig för långt att ordna det klassvis, nämner jag endast, huru det framträder, samt låter mina läsare själfva gifva det plats på vederbörliga rum.

Den manliga ungdomens förvildning yttrar sig företrädesvis i *förkärlek för ett vårdslösadt yttre, brutala våldsytringar och förhärlikande af låga njutningar.*

* * *

*

Våra förfäder, som hade sina badstugor i hem-

met och sina 'lögerdagar', stodo med afseende på renlighet vida högre än sina efterkommande. Man må huru kraftigt som helst söka häfda den åsikten, att vår tid ur sanitär profylaktisk synpunkt står högre än alla föregående, onekligt är dock, att om också anti-septiska medel oftare användas, den sunda, naturliga renligheten sättes lågt af den uppväxande ungdomen. Vi finna med afseende på denna likasom de andra hufvudformerna af förvildningen, att hvad som uttrycker vare sig kroppens eller själens ans och förfining betecknas såsom 'kvinligt' d. ä. föraktligt. Att många vuxna män i våra dagar iakttaga en stor renlighet, framträdande i bad eller dagliga kalla afrifningar, är otvifvelaktigt, men så är ej förhållandet med den uppväxande ungdomen. Att tvätta sig oftare än hvad den yttersta nödtorft kräfver betraktas af den som 'fjäskigt', att hysa förkärlek för rent linne 'frökenaktigt', att med afseende på sina kläders ans iakttaga omsorg kallas 'petigt'. En yngling, som, drifven af en viss instinkt om, att kroppen är en själs omhölje, vill hålla denna i värdigt skick, dömes för 'snobb', ehuru detta ord betecknar någonting helt annat.

Om därvid den allmänna opinionen hos ungdomen inskränkte sig till att fördöma denna sida under framhållande af hvad den är, yttre, skulle den skada, som däraf åstadkommes, vara obetydlig, men den gör

fördomen alltomfattande, i det att den dömer från en i dess ögon nedsättande yttre egenskap till en inre, en själens grundbestämning, och fäller därmed öfver en städad yngling med de bästa anlag och de ädlaste afsikter en oåterkallelig förkastelsedom. Huru många ynglingar har jag ej sett gå under just på grund af detta utslag af kamraternas förvildning! Än föraktas, hånas och misshandlas de, tills de, drifna af en känsla, som gränsar till förtviflan, tvingas att 'tjuta med ulfvarna', än draga de sig tillbaka i ensamheten och bli inåtvända enstöringar, än sätta de hårdt mot hårdt och bli själfviskt beräknande naturer, hvilkas alla vekare känslor dödats. Ja, jag är öfvertygad om, att flera af de äldre män, som läsa dessa kåserier, skola vid mina ord erinra sig för länge sedan fördunklade gestalter från skoltiden, hvilka i ett nu stiga upp för dem i ett förklaradt ljus och te sig såsom orättvist fördömda och förföljda samt värda ett vida bättre vitsord än hvad deras kamrater gifvo dem på grund af ett visst yttre uppträdande, som präglades af en urbanitet, stämplad som 'snobberi'.

Att denna sida af den ungdomliga förvildningen står i samband med mannens skönhetshat torde endast behöfva påpekas för att förstås.

* *

*

Brutala våldsgärningar. utöfvas hvarje dag af den manliga ungdomen och väcker hos denna — aktning. Det är den fysiska styrkans apoteos som däri framträder. Psykologiskt sedt, är ju detta lätt förklarligt, enär individen först märker sin kropps krafter, innan själens högre värld går upp för honom, men det är dock underbart, att en ungdom, som säges erhålla en mångsidig utbildning, så utan gensaga ger det kroppsliga företräde. Åter påträffa vi här en kvarleva från det råa naturtillståndet, knytnäfspolitiken, hvilken frodas ännu i våra dagar, om också ej så dominerande som förut. Här sker också en öfverflyttning från det kroppsliga området till det andliga, i det att den, som är starkare inom det förra, också, öppet eller tyst, tillerkännes en ledande ställning inom det senare med afseende på tendenser samt värdebestämning af tankar och åsikter. En dylik animaliskt öfverlägsen ungdom kan terrorisera en hel skola, bilda ett band af så småningom liktänkande jämnåriga, uppräta 'ligor', som med sina vilda bragder sätta skräck i nejdens hela befolkning. Och här torde också såsom lämplig utfyllning inskjutas den reflexionen, att medan den fysiskt starke ynglingen, som på grund af sin kropps förhärskande utveckling och dess brutala kraft ser ned på och söker krossa de ideella tendenserna, alltid kring sig samlar en skara tjänstvilliga liktänkande, går

åter den kroppsligt svagt utvecklade, men för rätt och sanning, ädelhet och humanitet arbetande ynglingen nästan alltid sin väg ensam fram och får vara tacksam att ej nedtrampas af våldet.

Dock anser jag mig böra medgifva, att en ljusning till ett bättre inträdt med afseende på denna form af förvildning. Vi behöfva endast kasta en blick på flydda tiders penalism inom skolorna, arméén och flottan för att finna, att den fysiska kraften ej mer får utföva samma skräckvälde som förr, hvarför det är att hoppas, att en rättvisare uppskattning af det andligas värde och kraf med hvar dag skall göra sig alltmer gällande.

* *
*

Tyvärr spåras ej en dylik ljusning med afseende på den manliga ungdomens *förhärligande af låga njutningar*. Detta framträder såväl i ovanor som laster.

Har du någonsin af en händelse kommit att lyssna på ynglingar, som berätta för hvarandra sina ljufvaste minnen? Har du lagt märke till den stolta själfkänsla, hvarmed det säges: "vi satte i oss fem buteljer punsch", eller den sublima manhaftighet i tonen, hvarmed dylika meddelanden oftast avslutas: "och så gingo vi till kvins"? Nog har du sett parflar

på nio år, som anse sig först då fatta lifsglädjen, när de få röka cigaretter till öfvermått, och ynglingar från landet, hvilka blifva 'karlar', först när de lärt sig tugga snus? Man talar om dålig ton i umgängeslivet, men bland den manliga ungdomen råder en verkliga usel ton. Där rent af *skryter* man öfver handlingar, som äro ägnade att sänka människovärdet. Att supa sig full väcker aktning och att skaffa sig vissa smittosamma sjukdomar är någonting 'öfverstyft'. Men om du åter träffar på en yngling, som är städad och sedig i sitt uppförande, icke blott i världens ögon, utan äfven i sitt privata lif, kan du vara öfvertygad om, att han af kamraterna kallas för 'mammass gosse' eller någonting dylikt samt utsättes vid alla möjliga tillfällen för hån och glåpord.

Om dylika fall vore enastående eller spridda, skulle man kunna fatta dem såsom utslag af vissa tidigt framträdande förbrytareanlag, men de utgöra tvärtom flertalet och skapa likasom en atmosfär af låghet och skamlöshet, som insupes till och med af de renaste. När jag blickar tillbaka på mitt flydda lif, huru många fina, spensliga gestalter erinrar jag mig icke, hvilka trots alla dåliga exempel gingo goda och ädla genom skolan för att några år därefter duka under för förstörande lidelser. Hvarför? De hade i det längsta sökt hålla sina andliga lungor fria från

den usla atmosfer, som omgaf dem — åtminstone använde de ej denna luft till näring — men till sist kunde de ej motstå lusten att erhålla 'karlaktighetens elddop'. Först när de tagit detta steg ut, fingo de 'vänner', som ju mer jublade öfver dem, dess djupare de sjönko, och så gingo de under.

Ungdomen är fylld af tragedier, af hvilka den kortsynta världen ser endast sista akten.

* * *

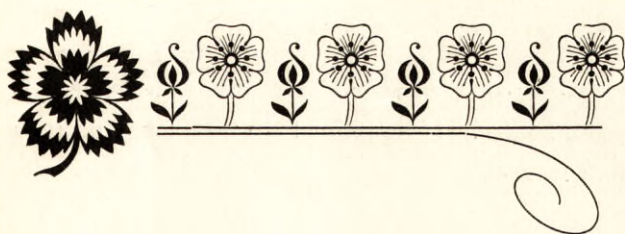
Hvaraf komma alla dessa lågheter hos den manliga ungdomen? Eller, rättare frågad, om nu dessa lågheter finnas som anlag hos den, huru kunna de då få spira upp och bära så förfärande frukter? Detta beror på vårt undervisningsväsen, hvilket till sin grundstomme är detsamma som för hundratals år sedan. De manliga individerna gå framåt som vuxna, men icke som barn och ynglingar, ja, man kan nästan säga, att *en man, som vill blifva en representant af sann och ädel mänsklighet, nu för tiden bör söka glömma nästan allt hvad han lärt sig till och med sitt sextonde år, formela färdigheter frånräknade.*

Men jag skrifver ej här en pedagogisk afhandling om sättet, hvarpå den manliga ungdomens förvildning skall stäffas. Det torde vara nog att antyda,

att denna mörka fläck i det moderna samhället ej förr skall utplånas, än man i stället för en judisk-grekisk-romersk bildning med falska och opraktiska ideal skänker vår ungdom en underbygnad, som ger den krafter och mål *för dess eget tidevarf*.

Man vandrar stapplande, om man skall bära århundraden på sin nacke, men frimodigt och säkert fram, om man känner sig ny med den nya tiden.

MANNENS LOGIK

Det må vara sant, att kvinnans logik är bristfällig, men måne mannens är bättre? Det finnes många människor, som tro, att den af Aristoteläs vetenskapligt fastställda logiken med dess tankelagar, begrepp, omdömen och slutledningar är den inom mannens värld allena härskande, men så förhåller det sig icke alls. Mannen 'tänker' i regel lika galet som kvinnan.

Men han tänker galet på ett helt annat sätt. Då kvinnan i sina resonemang öfverdrifver och lösrycker, är 'personlig' och halsstarrig, kan nog också mannen göra sig skyldig till samma fel, men hans egentliga tankebrister röna inflytande från hans ställning och hans behof. Kvinnan söker samtalsvis undanflykter, emedan hon känner sig svag, mannen åter

sviker sig själf, emedan vissa faktiska förhållanden påverka honom. Hans tankefel äro fullkomligt lika stora som kvinnans.

* *

*

De tydligast framträdande formerna af mannens svaga logik äro: *lefvebrödslogiken*, *vingellogiken*, *auktoritetslogiken*, *'tja'-logiken*, *kvinnoföraktslogiken* och *knytnäfslogiken*.

De fyra förstnämnda framspringa ur betingelser, som kampen för tillvaron erbjuda, de två sistnämnda grunda sig på redan förut af mig afhandlade manliga fördomar.

* *

*

Mannen sträfvar efter att 'komma fram' här i världen. Men för att göra detta får han sällan gå bröstgänges till väga, utan i stället kompromissa, buga, vika undan och förödmjuka sig. Detta nödtvång får ett pregnant uttryck i *lefvebrödslogiken*. Det rätta finnes visserligen, men det färgas af gifna förhållanden och färgas till den grad, att det framträder inom livvets alla områden såsom ett helt annat än hvad det till sitt väsen är. Betrakta t. ex. våra unga studenter, som medan de växa upp i skolan, få lära sig, att

'rätt och sanning äro lifvets ledstjärnor'. När de komma ut i världen, söka de fixera denna vackra sentens och till och med omsätta den i verklighet, men det dröjer ej länge, förrän de finna, att den måste 'modifieras'. En af dessa unga ser sig af ekonomiska hänsyn tvingad att bli präst och omstufvar därför sin logik i enlighet med vissa trosformler, en annan har lust att bli lärare, men måste tillbakahålla sina friare uppfostringsprinciper, emedan hans bana annars skulle blifva stängd, en tredje kommer in i ett ämbetsverk, hvarest han snart finner, att en modernare syn på tingen skulle göra honom misstänkt, hvarför han så småningom ordnar om sina andliga fack i enlighet med den officiella katalogen.

Denna lefvebrödslogik spåras icke endast hos dem, som gå den, hvad man kallar, 'lärda vägen', utan äfven hos alla öfriga klasser. Så t. ex. ger den sig tillkänna inom den stora sfer, som under köpen-skap tillgodoser mänsklighetens materiella behof, och framträder där i praktisk form såsom 'affärsmoral', det är: lefvebrödslogiken såsom omsatt i handlingar. Otaliga gånger har denna 'affärsmoral' afslöjats, tadlats och fördömts, men den fortlefver dock, tack vare en tankeverksamhet, som färgats af lifvets kamp.

*

*

*

Då, såsom vi häröfvan sett, lefvebrödslogiken inom många områden ger upphof än till en falsk-spelarevärldsåskådning, än till verkligt dåliga och till och med enligt gällande lagar straffbara handlingar, är *vingellogiken* af en vida ofarligare natur, ehuru den gör ett törhända osmakligare intryck än sin mera grofväxta äldre broder. Den framträder i umgängeslifvet och stöder sig merendels på 'synpunkter'. "Från en synpunkt ter sig frågan så och från en annan så". Så t. ex. generar det icke en landssekreterare att stryka under och ytterligare motivera en af länets höfding hyst åsikt, mot hvilken han under samtal med en generaldirektör af annan mening kan finna nedsablande skäl. En kapten är gifvetvis af samma åsikt som sin öfverste, men finner alltid en krigsministers däremot stridande mening 'fullkomligt riktig'. I umgängeslifvet kan man, i fall man är road af att 'göra salong' och lyssna till därunder uttalade meningar, få ogement roligt vid sammanställande af under blott en timmes tid af samme man till olika personer gjorda uttalanden. Allt som säges är 'sant', 'beaktansvärdt', 'öfvertygande' och 'exakt' — ehuru det svär emot hvartannat.

Man skall icke tro, att denna sorts logik är inskränkt till endast de högre kretsarna. Den finnes hos alla. En handtverkare röner inflytande af en gross-

handlare, en inspektor af en disponent, en bonde af en storbonde. Man vinglar hit och man vinglar dit, alltefter som det faller sig. Detta kallas icke att ljuga, utan att 'vara städad', att 'icke bråka', att 'låta tala med sig'. Dess alltmer frodiga blomster i vårt land är den nu så omtyckta kompromisspolitiken.

* * *

Auktoritetslogiken och *'tja'-logiken* äro tvillingar. Bådas fader är framgången, hvilken med afseende på den förra framträder som beundran, med afseende på den senare som sig själf beundrande. Auktoritetslogiken utgör ett hänvisande till en inflytelserik, förmögen eller högtuppsatt person, hvilken 'har sagt det', och böjer sig krypande för denne. Att den förekommer inom ämbetsmannakretsar är naturligt, men mera märkligt torde vara, att så väl politiken som konsten hylla den som sitt skötebarn. Knappast har en af dessa kabåtänger, på hvilka vår tid är så ynglande rik, nått en framstående ställning inom vår riksdag, förrän tiotal och åter tiotal af 'den fria författningens' representanter skynda att kasta alla egna åsikter öfver bord för att knäböja för: 'han har sagt det', och knappast har en liknande kabåtäng fått sin schablon, vare sig inom litteraturen eller de bildande konsterna,

stämplad som klassisk, förrän samma trollformel ljuder och så väl konstnärskotterier som den stora allmänheten ropa: "Hosianna, han har sagt det!"

Man tycker det är beklagligt, men männen äro nu en gång sådana.

Ofta klagas det öfver, att furstliga personer äro så egenkära, så halfgudlika — så vida de icke till och med tagit steget fullt ut och framträda som gudar. Med förlof frågadt: är det väl deras skuld? Redan i vaggan omgifvas de af smickrare och knappt ha de börjat tänka, förrän luften kring dem tjocknar af lofsånger. Medan de växa upp, få de aldrig se en människa, som kan hålla sig rak, och sedan de blifvit män, omsvärmas de af personer, för hvilka alla medel att vinna hvad världen skattar högst äro tillåtliga. Är det då underligt, att de blifva sådana de äro, när de aldrig få höra ett skri af sanning ur ett betryckt människobröst, aldrig njuta den oegennyttiga vänskapens tjänster, ja, kanske aldrig — huru sorgligt! — känna sig älskade för sin egen skull! Sannerligen, inga människor äro så beklagansvärda som furstarna, ty deras 'lycka' är ingenting annat än olyckan i dess mest sargande gestalt.

Hvart vill ni komma härmed, frågar någon. Ni skall redogöra för mannens logik och ni talar om furstars sorgliga öde! Jag medger, att jag gjort en

utvikning, men jag vill försvara den med, att den lämpar sig särdeles väl såsom inledning till redogörelsen för 'tja'-logiken, emedan den visar, huru denna sig själf beundrande auktoritet 'tänker'. Likasom furstarna på grund af människornas vinstbegär och fåfänga ställa sig högt öfver alla andra, så når äfven en ämbetsman, hvilken på grund af de faktorer, som här äro de mäktigaste: namn, relationer och förmögenhet, erhållit en chefsplats, samma ståndpunkt i smått som en furste i stort och praktiserar i och med detsamma den logik, som jag kallar 'tja'-logiken, den medvetna, sig själf beundrande auktoritetens logik. En eklesiastikminister, som en gång händelsevis får lyssna till en uppfostringsreformators varma framställning om kraf på genomgripande förändringar inom det område, hvaröfver han regerar, svarar: "tja!", en generaldirektör för järnvägarna möter en förbisedd betjänteskara, som framställer sina ödmjuka önskningsar, med: "tja!", en mandarin inom hvilket område som helst har alltid ett "tja!" på läpparna, och detta "tja", som kan tydas huru som helst, blott icke att dess upphof skulle vara någonting lägre än en halfgud, är den gyllne krok, hvarpå auktoritetslogiken med darrande knän hänger upp sin ödmjukt aftagna hatt. 'Tja'logiken är ju för öfrigt utmärkt, emedan den är

så mångtydig: höga vederbörande tänka allt, men ingenting bestämdt.

* *

*

Man klagar öfver kvinnans bristande logik, men man glömmar därvid, att hon är svag och ibland försvarslös, hvarför hon med nödvändighet just i känslan af sin svaghet tillgriper ytterlighetsmedel. Där af blir ju ej hennes logik förbättrad, men åtminstone ursäktad, ty dessa öfverdrifter samt hopanden af motsäggande skäl och personliga pikar, hvartill hon gör sig skyldig i sina resonemang, skänka henne själf åtminstone en skenkänsla af seger. Hon känner, att hon har rätt, men hon kan ej gifva tankens form åt denna rättskänsla. Hon blir dessutom retad af mannens ofta pösande uppträdande, hvilket inom tankens och ordens värld tager sig uttryck i hvad jag kallat *kvinnoföraktslogik*. På denna lämnar det dagliga lifvet otaliga exempel. Huru ofta händer det icke, att en man, som vet, att en kvinna har rätt, i brist på skäl framslungar ett afklippande: "det är endast fruntimmer, som resonera på det sättet!" I stället för att antingen upplysa henne om öfverdrifterna i hennes försvar eller också själf erkänna sig hafva orätt, slungar han

henne rätt i ansiktet ett återklangssmådeord från längst förflydda sekler, då kvinnan icke var annat än barnaföderska. Om mannen upphörde att använda denna 'logik', skulle kvinnan helt säkert, i känsla af sin likställighet med honom, också taga sina tankevapen ur en helt annan arsenal än den, i hvilken hon nu, tyvärr, alltför ofta beväpnar sig för sammandrabbningar med mannen.

* * *

*

Man gör sig i tid och otid lustig öfver, att kvinnan använder tårar såsom ett slags öfvertalningsmedel, men manne mannens *knytnäfslogik* är bättre? Den är ju dock så omtyckt och skall kanske ganska länge fortfara att med förkärlek af honom användas. Man skulle kunna tro, att mannen använder sina knytnäfvar endast på grund af illvilja och hat, men man behöfver blott en eller annan gång lyssna till dispyter mellan kroppsarbetare för att finna, att därvid våld utgör, icke förnämligast ett medel att göra ondt, utan 'slutklämmen' i en ordtvist med hufvudsyfte att öfvertyga. Det klingar ju paradox, men förhåller sig verkligen på detta sätt — åter ett kraftigt lefvande minne från de tider, då den kroppsliga styrkan sattes

vida högre än alla en intelligens' sakliga och subtilt sammansatta ordska.

Denna form af logik 'praktiseras' icke blott af enskilda medborgare, utan äfven af hela nationer, och de stående härarna samt rustningsvansinnet hos de stora nationerna äro hufvudsakligast uttryck däraf.

* *

o

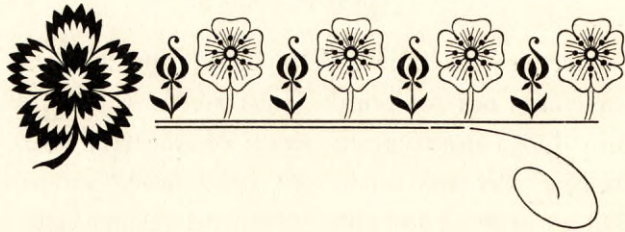
Man skulle kunna säga, att ofvannämnda former af logik icke förtjäna detta namn, och jag vill ej förneka denna anmärknings befogenhet, ty att tänka är att tänka, och dess former äro lika oemotsägligt fastställda som någon annan lagbunden verksamhets. Men då dessa former dock faktiskt undanträngt det verkliga tänkandets, är det alldeles i sin ordning, att de upptagas och inregistreras, enär de utgöra vrångbilder af en oftast blott anad, men nästan alltid praktiskt förnekad förebild, hvilken är hemlös och bannlyst. Det egendomliga inträffar nämligen, att en verkligt logiskt tänkande människa är en bland världens största sällsyntheter, likasom en normalt begåfvad person i allmänhet är det, ja, då en sådan person öppet uttalar sina åsikter och därvid följer logikens lagar, utan att låta sig påverkas af hänsyn till lefvebrödet,

auktoriteter, tongifvande personligheter, det låga kvinnoföraktet och det brutala våldet, förefaller han hela den öfriga mänskligheten såsom öfverdrifven, bisarr, bruten, eller med andra ord, den 'bildade' världens sätt att se är så förvändt, att just det rätlinigt fulländade ter sig för den som snedvridet.

Det må vara sant, att kvinnologikens användning mycket ofta gör mannens, i synnerhet den äkta mannens, lif bittert, ja tröstlöst, men den manliga logikens afarter omfatta dock mera vidsträckta och betydelsefulla fält samt göra ofantligt mycket mera verkligt ondt. Kvinnan splittrar medels sin 'logik' umgängeslivets mjuka och harmoniska former, men mannen åstadkommer med sin en upp- och nedvändning af allt, som utgör lifvets renaste och ädlaste innebörd: öfvertygelse, pliktrohet, heder och ära.

Mannen må skratta åt kvinnologiken, blott han känner ruelse öfver sin egen!

MANNEN OCH KÄRLEKEN

Med afseende på såväl mannens som kvinnans ställning till kärleken synes mig en mycket viktig synpunkt ha blifvit helt och hållet förbisedd, nämligen den, som hänför sig till det ytterst märkliga faktum, att det hos människosläktet finnes två skarpt framträdande tendenser: den monogamiska (en-giftes-) och den polygamiska (månggiftes-). Huru stora delar af människosläktet behärskas af den ena eller andra tendensen, vet jag icke. Statistiken upp-lyser därom ingenting, och då min egen erfarenhets-sfer rörande denna fråga är trång, ser jag mig nöd-sakad att konstatera faktum, utan att kunna angifva dess utbredningsområden. Så mycket kan jag dock

säga, att kineserna, hvilka ibland slå sig tillsammans om en hustru, därför icke kunna sägas hafva polygama kvinnor, enär frågan bör ses från uteslutande ekonomisk synpunkt, likasom det i Frankrike vanliga adultère (äktenskapsbrottet) ofta har sin förklaring i de manliga individernas sparsamhet, hvilken säger dem, att det är billigare att ibland gifva några småsaker åt en gift kvinna, som underhålles af sin man, än att föda och kläda en älskarinna.

Detta torde också för frågan själf för tillfället vara af mindre betydelse. Detta faktums egen förekomst är för oss det hufvudsakliga. Det spelar in i lifvets flesta områden och ger där upphof till de största förvecklingar och dramer.

Har man fått syn därpå, så förstår man en mängd tilldragelser, hvilka förut varit oförklarliga. Man hör ganska ofta talas om män, som äro mycket flyktiga i sina förbindelser, och om kvinnor, som, ehuru gifta, hafva en legion af älskare, och man har med afseende på dessa båda kategorier talat om 'osedlighet', 'perversitet', 'moral insanity', men det är ingenting af allt detta, utan helt enkelt en manifestation af normala tendenser, hvilka äro ofritt gifna och ofta öfverväldigande.

Vare det långt ifrån mig att försvara dessa individer, som öfverallt anknyta lösa förbindelser! För

mig är och förblir det af offentlig myndighet bekräftade äktenskapet idealet af en förening mellan man och kvinna, och hvad som isynnerhet förmått mig till att fasthålla denna kanske i mångas ögon gammalmodiga uppfattning är *barnets rätt*, en fråga, som dock icke hör hit.

Men om jag också icke vill försvara polygamerna, måste jag dock med fasthållande af faktum söka sprida ett försonande skimmer öfver deras uppträdande. Låt vara, att om också ursäkten: "jag föddes sådan", icke kan tagas för god, enär kanske allt ondt då skulle kunna ursäktas, så torde vi dock böra medgifva 'för mildrande omständigheter' i fråga om ett kraf, som framträder inom naturdrifternas område. Om du, en man, födes med det budet inbrändt i ditt hjärta: "endast *en* kan vara och förblifva mitt trogna vif!" eller "hvarhelst du ser det kvinligt sköna, skall du älska det!", torde det ligga i öppen dag, huru olika din ställning gent emot kvinnan skall te sig.

* * *

Hvad är då kärlek och huru ter sig denna kärlek, alltefter som det gäller en monogam eller polygam natur?

Medan för kvinnan kärleken är *moderskapets impuls*, är den för mannen *vällustens fulländning*. Lika smickrande som den förra definitionen är för kvinnan, lika nedsättande är den senare för mannen. Och båda äro sanna.

Se dig omkring bland de kvinnor och män du känner, gå forskande förbi den ena efter den andra, fråga dig själf: "hvad är kärleken för dem?" och du skall finna, att med afseende på kvinnorna har lifvets lycka eller olycka knutit sig samman med deras moderskap eller icke-moderskap, medan faderskapet nästan saknar betydelse för mannens lifsriktning. Vore kvinnan lika likgiltig som mannen för det kommande släktet, skulle mänskligheten dö ut, vore hon lika likgiltig för det uppväxande släktet, skulle vårt undervisningsväsende icke reformeras. Därmed vill jag ej säga, att kvinnorna leda och genomföra dessa reformer, men det är *moderns* klagande rop om öfveranstängning, mångläseri och onödigt djupsinne som väcker fadern ur hans likgiltighet och förmår honom att arbeta för en sakernas bättre ordning.

Jag har gifvit detta kapitel öfverskriften "Mannen och kärleken", men likväl i det föregående talat om både mannens och kvinnans ställning till denna världsmakt. Ju mer jag i dessa flyktiga betraktelser kommer in i ämnet, dess klarare blir det mig också, att

jag ej, utan att göra det hela dunkelt, kan undgå att samtidigt betrakta båda könen förhållande till kärleken. Huru skall man nämligen kunna förstå det utmärkande för mannens kärlek, så vida man ej jämför den med kvinnans?

Vi återgå till ämnet. Skilnaden mellan mannens och kvinnans pliktuppfattning gent emot det kommande släktet visar sig tydligast med afseende på s. k lösa förbindelser, hvilka haft påföljd. När en man öfvergifver en kvinna, som han häfdat, tror ni väl då, att han ett ögonblick tänker på det barns öde, som han aflat? Nej, han har nått vällustens fulländning — och han ville ingenting annat! Men kvinnan som blir mor, hon tänker på sitt 'oäkta' barn, hon tänker, tills hjärnan kokar och förståndet förvirras, hon tänker på barnet utan erkänd far och — mördar det. Fadern är kall gent emot barnet, modern befriar det från ett lif, som i hennes ögon saknar den nödvändiga fasta punkten. Man har påstått, att det är 'skammen' som gör kvinnan till barnamörderska, men månne det icke förr är en känsla af öfvergifvenhet i ett ögonblick, då den, som inför Gud blifvit hennes man, sviker henne?

Därom må man ha olika åsikter, men jag vill framdraga ett par exempel, hvilka utan minsta möjlighet till tvifvel skola visa dig, hvilken olika ställning

de båda könen i detta hänseende intaga. Tänk dig en äldre man, som, gift, ärad och rik, hvilat ut i skötet af sin familj. Han sitter för tillfället ensam i sitt mottagningsrum, och du träder fram till honom i egenskap af gammal vän och säger: "Mins du den son du hade med jungfrun hos assessorn? Han blef utkastad i världen utan huld och skydd och gick under. Är ej detta din skuld?" Hvad tror du den ärade, rike mannen svarar? Han rycker på axlarna och säger: "Du är tydligen sentimental i kväll, gamla original. Hvilken bryr sig väl om sina oäkta barn!" Och dock vet han, att detta barn var kött af hans kött och blod af hans blod!

Men säg liknande ord med samma rätt åt en kvinna, och du skall se, att hon erhåller ett slag, efter hvilket hon kanske ej mer reser sig upp.

* * *

*

Kärleken ter sig helt olika för monogama än för polygama naturer. Har du ej någon gång sammanträffat med en gammal ungarl, som tydligen har förkärlek för ett hem och dock aldrig gift sig? Jag betonar med afsikt dessa ord 'förkärlek för ett hem' för att därmed skilja honom från ett annat slag af

ungkarlar, hvilka finna det ena 'hemmet' efter det andra i flyktiga förbindelser. Nå väl, om du kände denne ungarls historia, skulle du veta, att han älskat endast *en* gång och endast *en* kvinna, med hvilken han ej kunde förenas, eller att han, med andra ord, är en monogam, som ej kompromissat med sitt hjärta. Ja, du kan till och med finna män, som förut varit trolofvade med en kvinna, hvilken ryckts från dem af döden, och som, trots de i följd af hvad jag vill kalla yttre förhållanden sedan gift sig med en annan, i sitt inre sucka, dock så att ingen hör dem: "ack, det var hon, hon och ingen annan, som var den enda!" När en fullödigg monogam förklarar sin kärlek och fått afslag, är det, som om en hel värld med ens och för alltid stängts för honom; han skall aldrig mera söka öppna dess dörr.

Det är denna monogamiska tendens, som hos okunnigt folk väcker en sådan förvåning, då den i ett ögonblick framträder hos en själ, hvilken alla förut trott vara lidelsefri och sofvande. Man hör t. ex. ibland omtalas, att en stadgad ungarl, som deltagit i stora världens lif under många år samt sett otaliga unga, sköna kvinnor utan att en enda gång ha räckt ut sin hand efter en af dem, likasom gripen af ett momentant vansinne, dragit fram ur dunklet en i andras ögon obetydlig, kanske ful kvinna och förenat

sig med henne. Hvarför? Han har funnit den sökta, den enda! Och det gifves män, som rest jorden rundt och sett skönheter af alla kulörer utan att därpå störas i sitt lugn, men som i uppapperskan på en gästgifvaregård i en afkroksbygd för första gången få se 'sin kärleks drottning'.

Liknande förhållanden ge sig tillkänna med afseende på monogama kvinnor. Bland 'de gamla mamsellerna' finnas många, som ej fått 'den ende' och därför aldrig gift sig. Exempel som de ofvan gifna passa äfven här.

* *
*
*
*

Jag ber om ursäkt, att jag vågar tala om de polygama individerna, ty i deras uppträdande te sig nämligen ganska vågade poänger. Jag vet knappast, huru jag skall kunna uttrycka mig nog delikat och dock blifva förstådd. Se, saken är den, att de polygama af båda könen hafva en alldeles liknande uppfattning af könsumgänget. De älska så många, och de skulle icke kunna göra det, så vida de ej ansågo själfva — hur skall jag säga? — akten såsom en — — karess — — en smekning, ett uttryck af högaktning, tillgifvenhet eller tacksamhet, ingenting annat. För-

äldraplikter finnas ej för dem, tanken på en 'evig' förening förekommer ej, och omväxling är ett nödvändigt dagligt bröd. De byta om älskarinnor och älskare liksom andra byta om handskar, dock utan den reflexionen, som de handskbyttande kunna ha, att det nyss aflagda paret varit alldeles utmärkt. I hvarje moment af deras kärlek är känslan lika stormande, eldig och innerlig, huru många gånger föremålen än växla, och har till kulmen samma försäkran: "Jag har aldrig, *aldrig, aldrig* älskat någon så högt som dig!" När kärleksstormen är öfver och de träffas efter en skilsmässa, hvarunder de skaffat sig nya 'föremål', mötas de helt ogeneradt likasom två personer, hvilka erinra sig, att de någon gång förr i tiden utbytt en — handtryckning.

Med den underbara visdom, som utmärker naturen i dess utskiftande af sina häfvor, äro polygamerna älskvärda, facila, underhållande människor, medan monogamerna ha någonting hårdt och sträft öfver hela sitt väsen.

* *

*

Jag nämnde härofvän, att dessa olika tendenser gifva upphof till förvecklingar och dramer. Klart är

nämligen, att den enda varaktiga förbindelse, som kan blifva verkligt lycklig, är den mellan två monogamer, som funnit den rätta, och deras lycka plägar ofta ha till följd, att de bli hvarandra lika äfven till det yttre, en ganska märklig följd af en samstämmighet, af hvilken anletsdragen synas böra vara oberoende.

Förenas åter två polygamer, brukar det icke dröja länge, innan de komma underfund med hvarandras svaghet, men som själar af deras cert lefva i fullkomlig obekantskap om hvad svartsjuka i dess svåra form vill säga, sker uppgörelsen utan uppträden. Oftast blunda de för hvarandras snedsprång och fortsätta att bilda ett hjonelag, hvarifrån glädje och skämt ingalunda äro bannlysta. Detta förekommer merändels hos de polygama fransmännen, i hvilkas högre kretsar det är sed, att herrn och frun ha skilda våningar. Barnen uppfostras dock som gemensamma.

Jag kan ej neka mig nöjet att berätta en liten historia, som belyser hithörande franska förhållanden. En ung, mycket vacker dansös uppvaktades af en gråhårig diplomat, hvilken som lämplig inledning till en närmare bekantskap yttrade: "min fröken, jag kände er mor mycket väl." "Ah", utropade den unga dansösen med glädjestrålände ansikte, "*ni är kanske min far!*"

När en monogam förenats med en polygam och den sistnämnda är den förras enda ideal, uppstå de svåra slitningar, som skapa äktenskapliga dramer. Om kvinnan älskar honom och honom allena, förvandlar mannens otrohet hennes lif till ett enda kval, hvarifrån endast döden kan befria henne, om mannen åter bundit sig vid en polygam kvinna, som koketterar för och inleder förbindelser med andra män, viker han icke ens tillbaka för mord. Det är på denna skilnad i den könsliga tendensen som lifvets stora tragedier grunda sig. Ve den, som, eldad af en monogam, en allvarlig, en ensamstående kärlek, bundit sig vid en polygam varelse, hvilken befunnits vara den sökta, den enda! Helvete är ett mildt namn för hans kval.

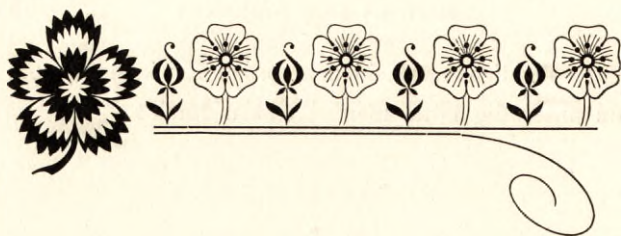
Om du vill se exempel på polygama kvinnor, som tjusat och bedårat hundraden, medan själfva deras skuld, från det egna förvållandets ståndpunkt, varit oskuld, så läs skildringarna af amiral Nelsons älskarinna, lady Hamilton, abbé Prévost's 'Manon Lescaut' och Alexandre Dumas fils' 'La dame aux camélias'. Sedan du läst hvad härofvän sagts, skall du förstå, hvarför dessa lättfärdiga kvinnor trots alla sina förvillelser stråla lika änglar med skimrande glorian, och du skall — sällsamma motsägelse! — känna

ditt oskyldiga hjärta klappa fortare för kvinnor, som du anser dig böra, men ej mäktar förakta.

* *
*

Hvarje mogen man och kvinna bör lägga handen på hjärtat och allvarligt fråga sig: "är jag af naturen monogam eller polygam?" Det afgörande svaret på denna fråga är så vägledande, att man sedan endast stapplar på ställen, där man utan denna klarhet skulle ohjälpligt fallit.

MANNEN OCH VÄNSKAPEN

Förr i tiden talades mycket om vänskap män emellan, men nu hörs ganska litet därom. I antiken prisades den till och med mera än kärleken, och våra fornnordiska sagor hafva att omförmåla fostbrödralag, hvilka afslötos under blodsutgjutelser och höllos obrottsligen. Under tidernas lopp har dock den känsla, hvarpå vänskapen grundar sig, alltmer försvagats, och i våra dagar synes den hafva försvunnit.

Är det verkligen så?

Tyvärre tror jag, att man måste jakande besvara denna fråga, för så vidt den gäller vänskapen i dess forna form.

Och hvarför har den då försvunnit? I följd af den stegrade kampen för den materiella tillvaron.

Innan den franska revolutionen ringde i jämlikhetens stormklocka och uppbådade de djupa lederna till kamp för att tillägna sig världens håfvor, rådde fåtalet i de flesta länder. För detta fåtal fans godt utrymme, och om också lidelserna drefvo sitt spel samt offrade tusendens egendom och lif, var dock kampen ej så förberedd, så mångformad, så allmän-giltig som nu. Därför kunde också vänskapen som ett idealt band mellan två själar då finnas till och vara verksam, utan att dag för dag, timma och stund stöta mot lifvets hårda kraf, som nu brusa fram ur millioner strupar. I våra dagar, då sonen till dagakarlen kan täfla med sonen till statsrådet och då nya krafter öfverallt söka sig den fördelaktigaste platsen på världsmarknadens torg, klingar ordet 'vänskap' nästan oförståeligt. Likasom man i lexikon ser asterisker utmärka föråldrade uttryck, likaså kan man i lifvets ordbok beteckna 'vänskap' såsom tillhörande en själisk aflagring, redan för länge sedan täckt af nyare skift.

Huru skulle den väl också kunna fortleva, då i följd af den moderna grottekvarnens bud allas lifsintressen brytas mot allas? Hvar och en som vill lefva måste ju anstränga muskler och hjärna till det ytter-

sta, och huru skulle man då kunna hafva tid att ägna sig åt sympatiska drömmier eller i självviskhetens hårda värld känna lockelse att hängifva sig åt den oegenyttiga ledning, som vänskapen säges innebära? Ha vi icke alla i denna 'utvecklingens' tid blifvit andliga maskinarbetare, som för priset af vår existens oändligt många gånger utföra samma mekaniska handgrepp, och veta vi icke, att om vi icke gifva akt på vårt arbete, skola vi vräkas undan och en af de många vändande intaga vår plats?

Ja, huru skulle väl i denna värld vänskapen vara möjlig? Tänk dig två manliga individer af hvilken samhällsklass som helst, och du skall finna, huru detta täflingens lystringsrop, som nu rungar öfverallt, förr eller senare kommer dem, som skulle kunnat vara vänner, att skiljas åt af tillvarons hårda kamplag. Bönder bli osams på grund af att blott den ene fått sin tjur prisbelönt vid ett landtbruksmöte, arbetare, emedan blott den ene fått diplom för arbetsskicklighet, militärer, emedan deras befordran gått ojämt, köpmän, emedan deras spekulationer söka samma afnämare. Låt vara, att det också förr i tiden fans konkurrens, men den var ej så hetsande skarp, så oförsonligt pockande. Vår tid har intet rum för vänskap i den forna bemärkelsen.

Men likasom en fordom rik flora och en vida

spridd fauna kunna fortleva dels i svaga, afmattade sekundärformer dels på spridda, skarpt begränsade områden, så finnas äfven relikformer, hvilka påminna om hvad flydda tider kallade vänskap. Dessa äro hufvudsakligast trenne, hvilka jag vill kalla *lugnvattensvänskap*, *hypnotismvänskap* och *hatvänskap*. De två sista namnen äro ju konstiga, men så äro också de verkligheter, som därmed betecknas, egendomliga nog.

* * *

Med *lugnvattensvänskap* menar jag den känsla, som förenar två manliga individer af samma samhällsställning och uppfostran. Båda kalla denna känsla vänskap och glädja sig öfver att hafva en 'riktig vän' att anförtro sig åt. Men denna vänskap, inom hvilket samhällslager den än må hafva tagit plats, är endast 'lugnvattnets', d. v. s. den har framsprungit, ej ur en djup och af yttre förhållanden oberoende sympatiimpuls, utan ur en miljö, hvarest få eller inga slitningar förekomma. Om miljön på grund af högst ovanliga omständigheter fortfar att vara densamma, skall också denna vänskap äga bestånd ända till grafvens rand, men om den, som oftast händer, förändras, flyger också vänskapen sin kos. Endast en liten

skiftning i den enes uppfostran, såsom ett års vistelse i en större stad än hemorten, eller en förändring i de ekonomiska förhållandena eller en ingalunda himmelsstormande kärlek, utan endast en svärmisk böjelse för 'en blåögd tärna', kan vara nog att visa, huru ytterst lös denna vänskap är. När en dylik kritisk vändning gifvit sig tillkänna, efterträdes vänskapen af en likgiltighet, hvilken är bästa beviset på värdelösheten af den förut så högt prisade känslan.

Sådana vänskapsband äro mycket vanliga i de s. k. bättre klasserna, och de kunna under gynsamma förhållanden förena kontrahenterna ganska länge. Men möta svårigheter, stannar den ene några trappsteg under den andre på den sociala rangskalan eller behöfver den ene — hvilket är det vanligaste — den andres ekonomiska hjälp och ber därom, blir, till och med om hjälpen lämnas, bandet betydligt slappare samt tar snart formen af spröda tågor, sammanhållna af efterklangsfrazer. Litet hvar har gått igenom detta skede, och om man nu på heder och samvete frågar en mogen man, om han har någon verkligt intim vän, blir svaret antingen absolut nekande, eller också, om det är jakande, åtföljdt af en hänvisning till den mycket närstående vännen såsom boende på Otaheiti eller annan, fjärran belägen plats, hvilken omständig-

het hindrat honom från att under de senaste tjugo åren gästa hemlandet.

* *

*

På denna sorts vänskap af tamaste slag, som för öfrigt är högst ointressant, behöfver jag ju icke spilla många ord, då däremot *hypnotismvänskapen* i hög grad förtjänar uppmärksammas. Hypnotismen, hvilken sedan länge är så på modet, ger sig tillkänna inom alla mänskliga områden. Man menar därmed vissa, ännu outredda krafter inflytande på den mänskliga handlingsprincipen, ett inflytande, som både empiriskt och vetenskapligt konstaterats förefinnas hos icke blott hysteriska och öfverspända personligheter, utan äfven hos de kraftigaste och mest normala. Med afseende på vänskapen ger hypnotismen upphof till förbindelser, som framstå såsom fullkomligt oförklarliga. Man skulle nämligen kunna tro, att en man med stark vilja skulle omedvetet och ofrivilligt binda en svagare vilja vid sin och dymedels erhålla en vän för lifvet, men så är icke förhållandet. En person med svag och vacklande handlingskraft kan tvärt om hypnotisk inverka på just den starkes vilja, ett förhållande, som visar, att den kraft, hvilken framträder

i hypnotismen, icke är att identifiera men hvad vi kalla vilja, ehuru bådas yttringar kunna te sig snarlika.

Hypnotismvänskapen har ingen yttre förklaringsgrund. Den stöder sig icke såsom lugnvattensvänskapen på öfverensstämmelse med afseende på börd, ekonomiska vilkor, uppfostran och samhällsställning. Dess gradationer äro många, hvilket hänvisar till, att vi i och med den påträffat ett helt system, hvilket dock ännu är alltför beslöjadt för oss, för att vi skulle kunna angifva dess sammanhållande länk och regelbundna grundplan. Till dato ha endast brottstycken trädt i dagen, men dessa äro så betydelsefulla, att de utgöra kittlande uppeggelser till att ytterligare lära känna detta dunkla rike.

Bland dessa gradationer, förebådande hypnotismvänskapen, nämner jag för tillfället endast dem, som hvarje människa kan konstatera förefinnas i hvardagslivet, nämligen 'att ha någons öra' och 'att vara någons gunstling', hvilka båda icke alls äro liktydiga, ehuru det så kan förefalla den ytlige betraktaren. Med det förre betecknas det egendomliga förhållandet, att en person, oafsedt sin begåfning, gent emot en annan har förmåga att framställa sina åsikter såsom de alltid rätta, de alltid efterföljansvärda, med det senare åter det förhållandet, att en person beskyddar och

stöder en annan gent emot alla andra. Att icke dessa båda sammanfalla framgår däraf, att det finnes gunstlingar, som icke alls inverka på sina gynnares åsikter. Jag betonar särskildt, att i dessa båda fall begåfningen icke spelar någon roll. En drömmare kan leda en praktisk andes tankar och ett snille kan utvälja en undermålighet till sin gunstling. I följd häraf invecklar sig problemet än ytterligare. Ej nog med att denna hvardagshypnotism är oberoende af yttre förhållanden; den är oberoende till och med af de faktorer, som vi i egentlig mening kalla inre. Den hänvisar sålunda till en värld, som tills vidare blytligt skymtar fram mot en nattsvart bakgrund.

Ej under då, att äfven hypnotismvänskapen ter sig som en gåta. Den är vanligare än folk tror, men då jag torde vara den första, som påpekar dess tillvaro, äro, naturligt nog, blickarna ännu icke nog tränade för att se den. Då jag nu går att angifva dess allmänna egenskaper, torde dock mer än en af mina läsare finna sig icke blott ha konstaterat den hos andra, utan till och med själf ha spelat med i dess scener.

Den utmärkes i likhet med alla andra hypnotiska fenomen af omedvetenhet och ofrihet med afseende på den grund, som förenar de båda själarna, men är i olikhet med dem i besittning af en sällspordt

djup känsla af harmoni, hvarpå den hvilat. Intet abnormt, hysteriskt eller extravagant vidlåder den. Icke nog med att tankar och handlingar, huru motsatta de ibland kunna vara, icke åstadkomma slitningar mellan de båda vännerna — till och med tystnaden, som för flertalet människor är någonting generande och pinsamt, framträder för dem som den behagligt ljumma natt, hvori deras sinnen, likasom på grund af en ömsesidig hypnotisk akt, försjunka, då deras väsen komma hvarandra närmast.

Det första uttrycket af denna vänskaps födelseakt är en känsla af att 'man trifves så väl tillsammans med en person', men denna så vanliga erfarenhet, hvilken oftast grundar sig på gemensamma tendenser med afseende på den materiella njutningssfären, är i detta fall ej alls bygd på denna svaghet, ty trefnaden är här rent inre, så att säga, själisk och utvecklas snabbt samt ger upphof till en vänskap, hvilken skänker dem båda en serie af samvaro, rik på stunder, fulla af samklang. Det är svårt, att icke säga omöjligt att beskrifva, huru denna vänskap framträder, ty den är ju icke bunden vid något yttre. Hos de andra formerna af vänskap kan man ju alltid hänvisa till sport eller ärelystnad eller spritbegär eller lättsinne som den förmedlande länken, men här fin-

nes ingen sådan, och huru skall man kunna skildra en förening, som saknar hvarje synligt band?

Denna vänskap förekommer i alla lager af samhället, icke blott så, att de båda kontrahenterna tillhöra samma lager, utan äfven vida skilda. Sådan vänskap kan hysas mellan öfversten och hans faktotum, godsägaren och skogvaktaren, fursten och intendenten. Naturligt är, att denna vänskap ofta nog på grund af rangfördomar icke kan framträda såsom sådan, men jag har dock här omnämmt dessa former, emedan de höra hit.

Hypnotismvänskapen mellan likställda lefver längre än lugnvattensvänskapen, men är i likhet med allt mänskligt förgänglig. Såväl i dess begynnelse som slut framträder det hypnotiska elementet synnerligen skarpt. När en vanlig vänskap upplöses, är det ej svårt att angifva orsaken därtill, men här undandrager den sig alla bestämningar. Det är ett hypnotiskt uppvaknande, som försiggår – ingenting annat. Detta sker antingen hastigt och framträder i den kritiska frågan: "hvad har jag väl inbillat mig se hos den mannen?" eller också långsamt, i en serie olustkänslor, hvilka i stigande styrka framträda under samvaro med den forne vännen. Underbart är, att *bådas uppvaknande*, vare sig detta försiggår hastigt eller långsamt, *sker samtidigt och på samma sätt*. Den tysta, undrande frågan

om vännens egentliga egenskaper hos den ene möter blytligt den andres liknande motfråga, och den enes olust böljar fram i lika takt som den andres. När en tredje man sedan frågar dem, hvarför deras vänskap är slut, så svara båda sanningsenligt, att de icke veta det. Och slutligen visar sig det hypnotiska i denna vänskap däri, att när den upplösts, skiljas de båda vännerna med en känsla af viljetrötthet, af hvilken de sedan komma att lida under hela sitt lif. Med ett ord: denna sorts vänskap är ett mysterium. För min ringa del har jag kunnat lyfta endast en liten, liten flik af dess sida, dunkla slöja.

* *
*

Då träder *hatvänskapen* betydligt klarare i dagen. Den kan äfven kallas brottslingsvänskap, men jag använder hellre det förra namnet, emedan därmed angifves denna vänskaps grund, hvilken är hat till antingen det och de ädla eller till samhället såsom sådant, och det är detta hat, som stämplar både den ena och den andra kategoriens medlemmar som brottslingar, ehuru de ingalunda med samma tydlighet framträda som sådana.

Förhållandet är nämligen, att huru minutiösa

och mångsidiga våra lagar än kunna vara, är dock antalet straffade brottslingar betydligt mindre än de ostraffade, hvilket beror på lagarnas öfvervägande hänsyn till materiella förbrytelser. Klingar det icke löjligt för våra tiders människor – och skall det icke tilläventyrs göra det för alla tiders? – att den borde straffas, som dräper ett barns förtroende, en ynglings rättskänsla, en kvinnas kärlek, en mogen mans pliktaktning? Och dock ske sådana brott hvarje dag, hvarje stund, och människorna skynda att straffa en stöld af några kronor, medan de lämna strafflös den, som mördat förtroendet!

Denna korta, endast antydda anmärkning torde vara tillräcklig för att klargöra hvad jag menar med brottslingar och hvarför jag uppdelat dem i två kategorier. Den ena af dem hatar det och de ädla, mänsklighetens idealkraf i deras sammanfattning, och den kan fritt göra detta samt omsätta sitt hat i handling utan att därvid råka i kollision med lagarna, enär dessa skydda endast det yttre; den andra kategorien hatar samhället såsom sådant, det konventionella, men faller därmed under samma samhälles dom, hvars stomme utgöres af dess lagar.

Hos dessa till det yttre strängt skilda, men till det inre närbesläktade klasser af brottslingar framträder hatvänskapen, som grundar sig på ett okufligt

begär att störta vare sig idealet eller lagarna. Sällan knytes denna vänskap mellan individer af olika klasser, om också de förenas af en oemotståndlig, men försiktigt uttryckt sympati. Märkligt är, att denna vänskap hos människor, som förneka lifvets högre makter, bära alla den verkliga vänskapens yttre egenskaper, ehuru själfva dess mål är motsatt dennas. Den är nämligen fast, pålitlig, uppoffrande och hän- gifven. Vänskapen mellan hvardagsmänniskor sviker ofta, men denna sällan.

'*Idealbrottslingarnas*' vänskap är mycket intres- sant att studera, när man väl en gång fått blick på den. De kunna ofta vara mycket högt uppsatta män med stort inflytande, men finnas för öfrigt i alla sam- hällslager samt bilda ett slags frimureri utan öf- verenskomna tecken eller obligatoriska receptioner. De förstå hvarandra så väl ändå. Förenande sig till gemensamma anfall mot det och de ädla, utveckla de en sällspord smidighet och slughet samt uppbjuda alla sina krafter — all sin vänskap — för att rädda genomskådade och oförsiktiga meningsfränder. Isyn- nerhet det politiska lifvet i alla länder uppvisar dy- lika former af hatvänskap, hvilken har till följd, att *de största skurkarna inom detta område nå de mest inflytelserika platserna.*

Hos de '*notoriska*' brottslingarna åter framträder

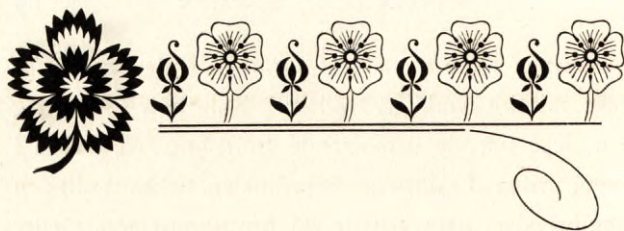
vänskapen i en mera grof form, men den är därför icke mindre verklig, tvärtom. Naturligtvis talar jag här icke om de debyterande brottslingarna, hvilka i regel, drifna af själfbevarelseinstinkten, bekänna allt och angifva alla, utan om de till brottslingar födda eller tränade. Hvilka öfvermänskliga ansträngningar utveckla ej dessa för att rädda kamrater, huru fast kunna de icke ända in i det sista förneka sina medhjälparens skuld, huru ifriga äro de ej att taga allt på sig! Tror verkligen någon, att tjufnad skulle förekomma i så stor skala, om icke tusentals tjufgodsgömmare och tjufgodsköpare kunde lita på sina skaffares 'heder och ära'? Tror någon, att mordens mysterier ofta skulle blifva så föga utredda, så vida ej hatvänskapens 'heliga' band förenade samhällsfienderna?

Sällsamma lif, som ger det uslaste det ädlastes kännetecken! —

* * *

Du tycker helt säkert, ärade läsare, att mina konturer af vänskapen äro låga och förkastliga, men gif mig en annan, ljusare värld, och jag skall skildra den annorlunda!

MANNEN, SANNINGEN OCH RÄTTEN

Om det vore min afsikt att fatta mitt ämne filosofiskt, skulle jag nu låta mina läsare få med darrande knän gå fram till den eviga, eller såsom det rättare heter, 'absoluta' sanningens och rättens imposanta altare för att där skåda den öfverjordiska jungfrubild, som en *Platon*, en *Kant* och en *Boström* med sina tankemejslar skapat fulländadt skön, men då det nu gäller att skildra, hvilka förebilder människorna faktiskt följa, och icke dem, som de borde följa, ramlar mitt altare, innan det ännu blifvit uppfördt, och jungfrubilden, innan jag ens hunnit skissera den.

Låtom oss se människorna *sådana de äro* i sitt förhållande till sanningen och rätten!

* *

*

För att erhålla en bakgrund, hvaremot de kunna skarpt afteckna sig, måste jag dock offra några ord åt denna 'absoluta' sanning, denna 'absoluta' rätt. Med dessa menar man de icke blott i alla tider och rum, utan öfver alla tider och rum gällande normerna och ändamålen för tanke och handling. I människans förgängliga värld måste dock dessa framträda, för att man med någon skynt af skäl må kunna tala om sanning och rätt. Men de former, som de då taga, äro mycket försvagade och fördunklade.

För att visa detta på ett lättfattligt sätt skall jag använda en bild. Den absoluta sanningen och rätten äro universelt och likformigt utstrålande, då däremot den mänskliga sanningen och rätten äro endast partielt och ojämnt utstrålande.

Äfven med afseende på dessa spørsmål kommer jag sålunda med nya beteckningar, men de äro, tyvärr, nödvändiga för att angifva hvad jag tänker. Då bilden närmare utförts, är jag öfvertygad om, att du, min ärade läsare, skall förstå min mening.

Med det påståendet, att den absoluta sanningen och rätten äro universelt och likformigt utstrålande, vill jag säga, att de äro sig lika i alla riktningar och alltid af samma intensitet, då däremot sanningen och rätten inom människans värld sprida sitt ljus endast i ett plan, det horisontala. Då de förra äro vertikala eller tränga från djupet till höjden med samma styrka, jallra de senare i försvagadt skimmer ut från ett människoöga, som ser endast likarna i samma plan. I följd däraf blifva de, för att begagna *Spinozas* uttryck, 'sub specie æternitatis' (ur evighetens synvinkel), *osanning* och *orätt*, ty de afslöja aldrig det hela, utan endast det bitvisa långsträckta. Eller, med andra ord, sanning och rätt i egentlig mening finnas i regel icke för människorna.

*

*

*

Men vi hafva här att göra med mannen. Huru framträder hos honom den horisontala sanningen? I ett uppdelande af samhället i olika lager. Sanningen är en för militärerna, en annan för juristerna, en tredje för prästerna, en fjärde för bönderna o. s. v. Hvarje klass har sina sanningar. Hvarje individ fattar dem ur sin synvinkel. Visserligen predikas hvarje söndag,

att 'vi äro alla lika', men hvar och en fullständigar medvetet eller omedvetet denna sköna sats med en hänvisning till — moderslifvet eller himmelriket. Här, i vår värld, gäller den nog icke.

Detta skenbara fasthållande vid den absoluta sanningen, allt under det de olika samhällslagrens sanningar hänsynslöst häfdas, skapar den stora *samhällslögnen*, detta vidunder, som med en Medusas stirrande ögon och ormliknande hår möter hvarje vaknad ande, då han träder ur skolan in i lifvet. I färgrika schatteringar skifta dessa olika lager af sanningar: ju högre eller lägre man stiger eller sjunker, dess mera växlande blir deras ljus, och den, som med öppna ögon lefvat länge och i skilda kretsar, får till sist kring munnen det spefullt leende drag, som krusade en *Rabelais'*, en *Voltaire's* läppar.

Sanningen uttryckes med ord, rätten med handling. Ordet är en flyende röst, handlingen en murbräcka af järn. Det är i förbindelse med den horisontala rätten som den horisontala sanningen förstås, ty först därigenom framträder den i ett handgripligt yttre.

Om vi betrakta dessa båda i deras förening, visa sig märkliga ting. Vi se, huru hvarje samhällslager sträfvar att i handling häfda sina sanningar, hvaraf uppstår *samhällsorätten*, framträdande vid hvarje steg

inom människans värld. Hvarje lager sträfvar nämligen, just på grund af sitt ensidiga, sitt horisontala synsätt, att genomdrifva sin rätt, icke blott inom lagrets gränser, utan öfver alla de andras, ja, till och med ut i det oändliga, hvarigenom samhällsorätten med dess förstörande följder uppstår. Som exempel härpå kunna anföras Romas dominerande af krigarkasten, Spaniens slafveri under prästerna och Frankrikes tyranniserande af 'folket' under revolutionens skräckdagar.

Dessa utgöra stora, världshistoriska exempel, hvilka egentligen borde ligga utom dessa anspråklösa studier, men jag anför dem dock, emedan de så förträffligt belysa hvad jag vill uttrycka.

Inom hvardagsvärlden åter möta oss denna modifierade sanning, denna nyanserade rätt öfverallt. Tala med en präst t. ex., och du skall få höra, att hela världen borde vara en kyrka med en talrik, väl aflönad stab af ordets förkunnare, sätt dig in i en militärs tankegång, och du skall bländas af vapenskimmer och öron döfvas af surret om öfningar, befordringar och pensioner, låt en jurist säga ut sitt hjärtas mening, och du skall få höra projekt om lagar och förordningar, nya rättegångsfora och grundligare bevisföring.

Med ett ord: öfverallt det 'horisontala'!

Men en individ intager icke i hela sitt lif samma horisontalplan. Med förändrad ställning följa förändrade åsikter. Som arbetare t. ex. ifrar han för arbetarnes bästa, som förman för förmännens, som disponent för disponenternas, och när han slutligen blifvit fabriksägare, minnes han icke ens hvad han förut hyllat som lifsmål, emedan dessa voro helt enkelt 'horisontala'. Han är då ingenting annat än fabriksägare och hyllar fabriksägarens intressen.

Språket, som ofta nog på ett förträffligt sätt med ett par ord tecknar situationer, hvilka annars skulle kräfva hela sidor att skildra, ger det adekvata uttrycket för dylika mäns ståndpunkt, när det säger, att de 'se sina forna kamrater öfver axeln'. Hvarför? Emedan de nått ett annat, i deras ögon högre plan.

* * *

*

Det finnes många grader af lif. Om vi antaga, att människan endast såsom förverkligande sitt bättre jags kraf i sanning lefver, så följer däraf, att *högst få människor i sanning lefva*. Det klingar hårdt, men det är sannt. Filosoferna säga, att hela den yttre världen är ett sken, men äfven mycket, som kallas inre, är det. Äro den sanna sanningen och rätten

levande, så föra den horisontala sanningen och rätten blott ett skenlif, och de andar, som lefva i dem, föra sålunda ett skenlif.

Allra största delen af människosläktet liknar en skara automater, som föra armar och ben, 'tänka', tala och handla endast på grund af yttre krafter inverkan. För den klarsynte blir tillämpningen af belöning och straff på dessa skuldöse orättvis och falsk. Hvarför belönas de? — Emedan de sattes i ljuset? — Hvarför straffas de? — Emedan de föddes i mörkret? — Men de hvarken satte sig själfva i ljuset eller beslöto sin födelse i mörkret!

Det är blott ett fåtal människor, som lefva i ofvan angifna betydelse; de lefva, emedan de förnimma den allt genomträngande sanningen och följa den alltid lika rätten. Men ve detta fåtal, som lyssnar till den alltid lika sanningen och följer den alltid lika rätten! Hvar och en som tillhör ett visst plan kan af sina liktänkande och likhandlande erhålla råd och understöd, men den som ser allt, så att säga, i genomsnitt och därför vill upprätthålla de olika planens jämvikt och samklang, han är fredlös och förkastlig i

de flestes ögon. Hvarje sådan ande har fått ett helvete redan här på jorden, och hans bana är ett martyrium, hvars törnekrona beredvilligt vrides af alla dem, åt hvilkas själfviska syften han ej kan låna sig. Ännu knipnas de 'otrogna' med glödande tänger, ehuru dessa nu framträda i form af smädelser och förtal, ännu tändas bål åt 'kättare', ehuru bålen matas med lögnens ständigt brinnande ved! Pinoredskapen ha immaterialiserats, men pinan har därför ej blifvit mindre — tvärt om!

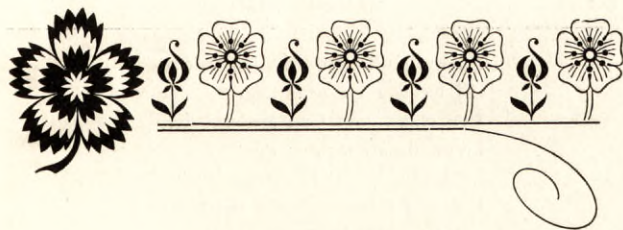
Men, invänder någon, återljuder icke hela världen af lofsånger öfver stora andar, som predikat den absoluta sanningens och rättens bud? Skåda vi ej deras bildstoder på alla öppna platser, förkunnas ej i alla kyrkor de mest upphöjda sanningar, talas det ej öfverallt om mänsklighetens ideela uppgifter? Ja väl, men de *förstås* icke och om de förstås, *följas* de icke! De stora namnen äro endast dekorationer, hvilkas innebörd man ej känner, och de användas som surrogat för att ersätta värden, hvarförutan människolifvet hjälper sig alldeles förträffligt. Likasom af 10,000 människor, hvilka föra *Shakespeares* namn på sina läppar, endast fem läst hans arbeten, på samma sätt förhåller det sig med alla dessa stora andar, hvilka sägas vara mänsklighetens ledstjärnor, fastän de i själfva verket utgöra på måfå använda blindlyktor.

Skolundervisningens män hylla *Pestalozzi* – utan att följa en enda af hans principer; naturälskare beundra *Rousseau*; – som de aldrig läst; 'idealister' jollra om *Platon* – om hvilken verkliga läror de ingenting veta; naturforskarna framhålla *Aristoteläs* – utan att ens kunna redogöra för hans metod; filantroper lofsjunga slafhandelns afskaffare *Wilberforce* – men förstå ej tillämpa hans grundsatser på liknande missförhållanden; politici buga sig för *Machiavelli* – utan att ha en aning om, hvori dennes egentliga storhet ligger; konstnärer se upp till *Fra Angelico* – för hans guldskimrande färgers skull; bildstoder resas åt broderskärlekens apostel *Vincent de Paul* – medan man uttänker nya förödelse-redskap: öfverallt gå beundran och hyllning hand i hand med inskränkthet och ondska.

Det bästa exemplet härpå har jag dock sparat till sist: millioner präster af hundratals sekter ha under nära ett par tiotal sekler studerat evangelierna och predikat deras ord, medan törhända blott hundra af dem visat sig fatta och följa deras innebörd!

Så stor är den horisontala sanningens och rättens makt i människornas rike!

HVARFÖR GIFTER SIG MANNEN?

H varför gifter sig mannen? Enfaldiga fråga! Naturligtvis för att följa naturens och skriftens bud: "föröken eder och uppfyllen jorden!" Ja väl, men månne däri ligger hela förklaringen till hvad vi kalla äktenskap? Långt därifrån! Det finnes vid sidan af detta bud många andra till äktenskap medverkande faktorer, hvilka förtjäna att beaktas.

I främsta rummet ställer jag därvid det *ensamhetsvemod*, som hvilar på djupet af hvarje människoande. Då jag icke förut pinat mina läsare med vers, må det öfverses med mig, om jag nu, till belysande af hvad jag menar, härnedan återgifver en fri öfversättning af *Sully-Prudhommes* dikt 'Vintergatan':

En kväll till stjärnorna jag sade:
»Ej lyckliga I synens mig.
Den glans, som Gud i eder lade,
i vemodsnatt förirrar sig.

För mig I liknen, bleka stjärnor,
som lysen himlens mörka sal,
en skara sorg eklädda tärnor,
som svänga facklor utan tal.

O sägen, bedjen I törhända?
Ej strålar skicken I hit ner,
men klara tårar, hvilka sända
en vemodshälsning ifrån er.»

Och stjärnorna i stunden sena
mig sända svar, som lyder så:
»Vi gråta, enär städs' allena
vi fram vår väg på fästet gå.

Du tror oss nära till hvarandra,
du tror oss dansa hand i hand,
men i en ändlös rymd vi vandra,
vidt skilda genom ödeland.»

Då sade jag: »I ären lika
oss mänskoandar, hvilka strö
i dunkel natt sitt skimmer rika
och i en evig öken dö.»

Detta isoleringstillstånd, som utmärker allt mänskligt lif, har ju sina motsvarigheter inom naturen. Lika som planeter och fixstjärnor äro skilda från hvarandra genom ofantliga afstånd, så äger samma förhål-

lande rum mellan molekylerna i ett knappnålshufvud. Och likasom människosjälarna under uppriktighetens biktstunder ropa ut sin fasa öfver den oändliga ensamheten, den gränslösa rymd, som skiljer dem från andra själar, likaså skulle planeter och molekyler, i fall vi kände deras intelligibla vara och de kunde uttrycka sina kval genom för oss uppfattbara medel, låta hela världen återskalla af klagan öfver sin ensamhet. Så förhåller det sig äfven med människorna. De vilja döda tomheten och — förena sig, ingå äktenskap.

Att könsdriften därjämte har afgörande betydelse kan ju icke förnekas, och det är ju därför jag först nämnt den, men det är skillnad mellan förbindelser och äktenskap. De förra skapas af driften, den senare af denna i förening med andra faktorer, till hvilka jag nu öfvergår.

* *
*

En af dessa faktorer är *penningen*. Alla män vilja gifta sig rikt. Fråga hvilken yngling som helst, huru han tänkt sig sin tillkommande, och i fall han svarar dig uppriktigt, skall du alltid, om också af för-

siktighet nämnda sist, höra orden: "och så skall hon ha pengar."

De 'vilda' folken köpa sig hustrur, de 'civiliserade' vilja jämte hustru erhålla förmögenhet. Är det ett framsteg eller en tillbakagång?

Många gifta sig *för att komma fram i världen*. En dräng, som får en hemmansägaredotter till hustru, erhåller del i ett hemman och blir bonde, en gesäll får verkstad genom att öfvertaga mästarens dotter, en ung jurist blir som landssekreterarens måg snart kronofogde, o. s. v. i oändlighet.

Andra gifta sig *för att få ett hem*. De minnas lugnet i barndomshemmet, känna trötthet och leda vid hotellspisningen och drömma om att sitta ombonade i en treflig våning med en 'liten snäll fru' vid sin sida och 'söta barn', som rasa och leka. Inom parentes sagdt, bli dessa de bästa männen, ty det är ej 'kärleken', som skapar de lyckligaste äktenskapen, utan hemkänslan, hemkrafvet — under förutsättning att det finnes hos både mannen och kvinnan.

Andra åter gifta sig *för att det skall så vara*. Ordet 'ungkarl' har alltid klingat så obehagligt i deras öron, och af fruktan för att blifva en sådan förlofva de sig nästan som öfvermaga, släpa med fästmö i tjugu år, i fall de på grund af ekonomiska svårigheter ej bli i tillfälle att gifta sig förr, och leda, när

det nu sker, utan hänförelse och utan jubel sin utvalda fram till kullerstolen. Såsom väl gifta, pösa de af stolthet öfver att vara 'män' och bli också pappor endast 'för att det skall så vara'.

Åtskilliga, som nått mogen ålder, gifta sig *för att få behålla sina hushållerskor*. Det finnes människor, som anse dylika partier löjliga, men detta beror därpå, att de ej känna förhållandena. När man vet, hvilka plågor en ungarl kan beredas genom en hushållerska, som antingen är lösaktig eller lättjefull eller slösande eller supig eller tjufaktig eller 'salamander', hvarmed jag åsyftar sådana, som 'lefva med elden' d. v. s. hafva en mani att förbränna allt, eller förena alla dessa egenskaper, då undrar man ej öfver, om han, när han till sist funnit en hygglig och huslig människa, förenar sina öden med henne i hopp om att för alltid bli besparad förut erfarna vedervärdigheter. Att han sedan kan finna frun vara en helt annan person än hushållerskan brukar icke bekräfta hans glada förhoppningar.

Några gifta sig *för att infria ett ungdomstyckes löften*, en grund, som är aktningsvärd, men sällan lyckobringande. Oftast inträffar nämligen, att hållandet af dylika löften ställes på framtiden, hvaraf följer, att kontrahenterna, som i ungdomens vår båda blomstrade af hälsa och fägring, vid äktenskapets ingående

erbjuda en helt annan syn, alldenstund en utarbetad man då viger sig med en kvinna, hvilkens gula tänder och runristade drag vittna om en redan inträdande ålderdom. Gripande är det att tänka, huru i bakgrunden af denna förening ungdomens alla illusioner hviska och kvittra om en förgången värld, medan den hårda verkligheten framstår i form af en förbindelse mellan en trött man och en vissnad kvinna.

När mannen bryter en sådan förlofning, säges han vara 'en usling'; när kvinnan gör det, 'en resignationens hjältninna'. Om de visste, hvilket öde väntade dem, skulle båda skynda att skiljas åt — för alltid.

En stor del män gifter sig af *lättsinne*, icke så mycket i fysisk, som fastmer i social mening. Hit höra våra kroppsarbetare, som utan den minsta tanke på, huru mycket det kostar en man i hans ställning att skaffa mat, husrum och kläder åt en familj, redan vid 21—23 års ålder 'gå till prästen' med den utvalda, hvilkens närmare bekantskap de vanligtvis gjort mellan två valser på en dansbana. I dessa förtidiga, lättsinniga giftermål, hvarvid ansvaret icke låter höra ens den minsta varning, ligger grunden till vårt arbetarestånd's usla ekonomiska ställning. Vål händer det, att arbetare få präktiga och sträfsamma hustrur, men som detta med den moderna, efter allt ytligt

glitter, alla fåfänga nöjen jagande kvinnoungdomen är ett fall på hundra, finner flertalet af dem till sin förfäran, att äktenskapet är den dyraste spekulation en man kan kasta sig in på: utgifterna ökas, men icke inkomsterna, debet och kredit gå icke ihop, rådvillhet, bekymmer, sorger och förtviflan följa hvarandra i stegrade former, utsväfningar och superi sökas som tröstemedel, och till sist kvarstå en nedbruten arbetare, en värnlös kvinna och barn, som kastas ut i världen utan huld och skydd för att som vuxna befolka — fängelserna och hospitalen.

Men hvem varnar väl arbetaren för dessa lättsinniga äktenskap?

En del män gifter sig *för att dymedels visa sig uppskatta en kvinnas kärlek*, äktenskap, som hafva en oerhördt komisk förhistoria. Det förhåller sig nämligen så, att många personer lida af ett slags mani att para ihop folk. Deras tillvägagående är mycket enkelt, men ytterst verkningsfullt. De närma sig en man och hviska i hans öron, att fröken Denoch-Den är stormförtjust i honom. Han må vara så förstockad som helst — en dylik upplysning har ofta ett högst uppiggande inflytande. Han börjar betrakta den i hemlighet trånande, ser henne genom sin smekta egenkärleks glasögon i en förskönad dager samt närmar sig henne så småningom. Själf vet hon ofta

ingenting om spelet, men nu komma 'hjälptrupper', hvilka skildra honom för henne i samma stil som man nyss skildrat henne för honom, och innan han själf begriper huru det tillgått, bjuder han sitt hjärta och sin hand åt 'den enda kvinna, som förstått att uppskatta honom efter förtjänst'.

Underligt nog, kunna dylika äktenskap bli ganska lyckliga.

Det kan låta otroligt, men det är sant, att mer än en man gift sig — *i ilska*. Det förekommer nämligen, att en ung man, som innehar åtskilliga fysiska och sociala företräden, förälskar sig i en flicka, som enligt hans uppfattning borde känna sig stolt öfver att uppmärksammas af honom. Han tänker endast på att 'flirta' med henne, men då hon visar sig kall mot honom, tar han, öfverretad af sårad fåfänga, ett afgörande steg och — friar. Hon å sin sida har, trots hans företräden, icke 'smak' för honom och ger honom korgen. Endast för att visa henne, att han icke saknar dem, som vilja gifta sig med honom, tar han strax därpå den första bästa till sin hustru.

Dylika äktenskap pläga blifva mycket olyckliga.

Icke så få bli äkta män på grund af *öfverraskning*. Historien om mamman, som en skymning fann sin dotter sitta vid en ung mans sida samt utan vidare skyndade fram och sade: "Jaså, har det nu blif-

vit så lyckligt! Mina barn, tagen då hvarandra! Gud välsigne eder!" är kanske något öfverdrifven, men dess kärnpunkt är utan tvifvel sann. Det finnes många unga män, som utan tanke på äktenskap umgås med husets döttrar, men som ett tu tre se sig så intimt lierade med familjen, att de 'som hederliga karlar' icke kunna undandraga sig att bli mågar. Husfadern har lagt bort titlarne med dem, husmodern har de ömmaste omsorger om dem, flickornas bröder och kusiner äro för dem som uppslagna böcker och andra släktingar anförtro dem sina familjeförhållanden. Då denna intima ställning till familjen bildas långsamt, skulle man ju icke kunna tala om en öfverraskning, men trots detta föreligger en sådan. Den unge mannen, hvilken gästar familjen såsom allas vän, ser nämligen icke, att dessa länkar knyts i väl beräknadt syfte; han går som en stor fisk och skubbar sig mot ryssjor, och först när han kommit in i en af dem, förstår han afsikten, ehuru för sent för att kunna draga sig tillbaka. Och det är också först nu som öfverraskningen, om också planerad under längre tid, framträder med en tydlighet, som kännes för väl och verkar för kraftigt för att kunna förnekas.

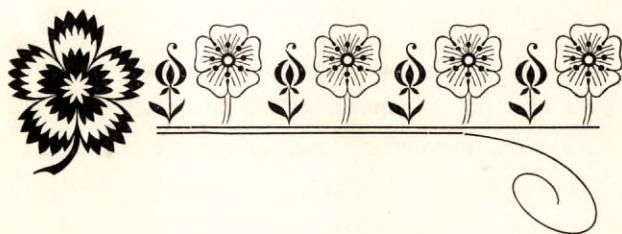
*

*

*

Och så, till sist, alla de, som gifta sig af — *kärlek*. Men huru denna kan vara beskaffad och framträda inom äktenskapet, har jag redan visat i ett föregående kapitel.

MANNEN I HEMMET

Mannen i hemmet är en företeelse, som väl för-
tjänar studeras, då så väl den ogifte som
den gifte uppvisa rätt egendomliga sidor.

Det mest märkliga är, så vidt jag kan finna,
att de båda äro helt olika personer i hemmet och i
umgänget utomhus. Visserligen gifves det män, som
alltid äro sig lika, hvar de än befinna sig, men det
stora flertalet hör dock icke till denna klass.

Naturligtvis kan ungarlen affärdas med några
få ord, emedan hans 'inre' förhållanden i regel hän-
föras till hushållerskan och städerskan, medan den
äkta mannen vanligtvis dessutom har hustru, barn,
svägerskor, svärmor och pigor att syssla med. Men

oafsedt denna skillnad, visar det sig oftast, att mannen i utelivet är annorlunda än i hemmet.

Du har nog träffat samman med 'glada' ungar, som hälsade dig med ett hjärtligt leende, underhöll dig med vänligt samspråk och skänkte dig till afsked en ofantlig rolig anekdot. När du skildes från dem, hade du alldeles klart för dig, att mera angenäma personer svårligen kunde finnas. Men har du sett dessa personer i deras hem? Där strö de inga kvickheter omkring sig, där skratta de ej med full hals åt det minsta infall, där lysa de icke af välvilja och godt humör. Den ene är en pedant, som grinar och gnatar öfver, att icke hvarje minsta småsak har den plats han en gång bestämt, den andra är en melankolisk, inbunden natur, som blott i yttersta nödfall växlar ett ord med sina tjänsteandar, den tredje är ett 'matvrak', som svär öfver en något för mycket saltad soppa och ryter, om steksåsen ej har den smak han föredrager.

Samma förhållande möter dig med afseende på gifta män. Du kan i utelivet träffa en stram herre, som uttalar sina åsikter med en ofantlig pondus och uppenbarar en beundransvärd säkerhet i sina handlingar och du skulle icke i honom igenkänna den i hemmet nästan blyga man, som ger vika för hustruns minsta nyck, hälsar förbindligt på hushållerskan och

ber med hviskande stämma pigan om rakvatten. Det motsatta förhållandet åter inträffar med andra gifta män, hvilka för den ytlige åskådaren te sig som veka, nästan kvinliga väsen, medan de i hemmet äro verkliga tyranner, för hvilka håde hustru, barn och tjänstefolk darra.

Apropos 'kvinliga' män så begagnar jag härmed tillfället att då jag nyss nämnt denna egendomliga bestämning hos maskulina varelser, inskjuta en anmärkning, som för öfrigt kan anses höra till ämnet, enär vi ju här ofvan sysslat med motsägelsen mellan en persons synas och vara. Denna anmärkning gäller en så vidt utbredd felaktig åsikt, att jag icke kan undgå att visa det grundlösa antagande, hvarpå den hvilar. Det finnes män, som på grund af sina små drag, sin vårdade klädsel och sitt mjuka uppträdande af såväl män som fruntimmer kallas kvinliga. Ibland kan detta omdöme vara sant och grundar förhållandet sig då på en konträr sexualitet, hvarom för öfrigt *R. von Krafft-Ebings* arbete med nämnda öfverskrift ger en visserligen öfverdrifven och ensidig, men åtminstone vägledande upplysning — *Marc-André Raffalovichs* arbete inom samma område är vida sannare och bättre — men oftast föreligger här ett kapitalt felslut. Dessa milda ögon, som ibland utmärka dylika individer, se djupt in i tingens väsen, denna korta näsa

med febrilt rörliga vingar angifver en manligt roflysten sensualitet och från dessa veka läppar klinga energiskt kraftiga ord. När du ser en sådan person, tror du dig stå ansikte mot ansikte med en feminin gelésjäl, men du skall snart till din häpnad finna, att du stött på en intelligens af eld och en vilja af stål, någonting, som ju icke alls är kvinligt.

* * *

*

Men vi återgå till mannen i hemmet och lämna därvid ungarlens ointressanta och kalla inre sfer, hvilken för öfrigt svårligen kan kallas hem.

Huru är mannen som fader? Jag höll på att skriva — ingenting, men med tanke på mina älskvärda läsarinnor, som svårligen åtnöja sig med ett dylikt ordfattigt svar, måste jag väl något litet utveckla det. Mannen som fader liknar vissa fågelhanar, hvilka låta modern lägga ägg — det kan ju för öfrigt icke fadern! — kläcka dem, ansa om ungarna, ge dem mat och lära dem flyga, medan fadern står på ett ben och grinar mot solen. Människofadern är som fågelpappan af nyss beskrifna slag. Han betraktar barnen i regel som alldeles icke önskvärda följder af äktenskapliga kombinationer och skulle helst se

dem långt borta. Därvid är dock att märka, att han — af hvad anledning må gudarna veta — är vänligare mot flickorna än mot gossarna. De förra kan han till och med smeka, men de senare håller han gärna på afstånd från sig. Han hvarken ansar om dem eller ger dem mat eller — lär dem flyga, i fall man nu kan använda denna symboliska beteckning för uppfostran. Det är hårdt, men det är sant, att om du frågar en ung man, hvilken han har lärt sig *minst* af bland alla människor han varit tillsammans med, skall han oftast svara — sin far.

I hemmet visar mannen gärna prof på hvad jag skulle vilja kalla hvardagssjälviskhet. Han vill gärna vara den sol, hvaromkring hemmets planeter vända sig, och då bredvid honom flera 'solar' i form af hustru och svärmoder uppträda, är det lätt att se, huru oregelbundna planetbanorna skola bli i våningen, barnkammaren och köket. Ofta har jag med undran sett, hvilken otalig skara svägerskor äktenskapet framkallar. Knappt har en karl gift sig, förrän man skulle kunna tro, att han blifvit mormon, ty i hans hem dyker den ena svägerskan upp efter den andra, och de kunna också ibland ha anspråk på att vara 'solar'. Mindre lysande och pretentiösa äro den äkta mannens systrar, när de vistas i hans hem,

ty gent emot dem uppträder hustrun som en barsk regulator.

Nå väl, bland alla dessa skilda tendenser lägger den äkta mannen sin hvardagssjälviskhet i dagen. Han vill gärna ha vissa platser sig reserverade i hemmet, önskar matordningen hållen uteslutande i hans smak och tager sig vanor, som förefalla honom själf oantastligt heliga. En ännu obehagligare form får denna själfviskhet inom det ekonomiska området, ty det förefaller honom, som om alla utgifter för hans del, äfven de mest onyttiga, vore absolut nödvändiga, medan de belopp han utgifver för hustru och barn te sig som tunga skatter, pålagda af vilda horder. Väl må det vara sant, att kvinnans pretentioner på att vara 'enkelt, men snyggt klädd', ibland gå i riktning mot drottningens af Saba garderob, men äfven då detta icke är fallet, klagar mannen öfver eller gör åtminstone miner af ovilja vid hvarje utbetalning, som ej sker för hans egen skull. Detta beteende får ett drag af omedveten komik, när man betänker, att mannen vanligen vill se sin hustru och sina barn lika väl utrustade som andras, men drar sig för att lämna nödiga medel därtill. Huru litet han än fäster sig vid kläder, observerar han dock till sist, att hans hustru uppträder på alla supéer i samma eviga bruna sidenklädning, och vid examina gör det ett pinsamt

intryck på honom, om hans barn icke äro lika väl klädda som andras.

* *
*

Det klingar som en motsägelse, men det är en lefvande sanning, att de gifta män, som sägas 'stå under toffeln', äro de bästa. Nämda uttryck betecknar nämligen oftast — det finnes ju undantag — det faktum, att de underordna sig hustruns kraf på inskränkningar i deras både finare och gröfre hvardags-självviskhet. De öfverlasta sig icke, spela ej hasardspel, röka icke omåttligt o. s. v. Att en man lägger sådana band på sig betraktas, tyvärr, på grund af den rådande tonen såsom 'omanligt', ehuru 'toffelhjältarna' i själfva verket ofta äro vida bättre män än sina förhånare.

Men om mannen i många hänseenden kan underordna sig hustruns fordringar, möta dock dessa alltid svårigheter, då de gälla en viss person — svärmodern. Detta beror på en manlig egenskap, hvilken icke blifvit uppmärksammas, ehuru den är så betecknande för honom, att den sällan eller aldrig förekommer hos kvinnan, hvarjämte den är så innehållsrik och mångsidig, att jag icke ens vet, huru jag

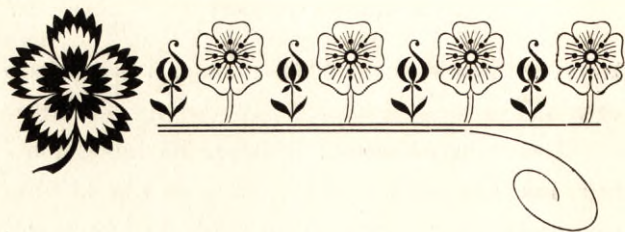
skall kalla den. Hvad den innebär tror jag mig dock kunna säga medels exempel. Hos kvinnan finnes nästan alltid en storartad beredvillighet att i sitt hem upptaga som dagliga gäster icke blott släktingar, vänner och bekanta, utan äfven, då så behöfves, sömmerskor, strykerskor, tvätterskor o. s. v., medan mannen åter fasar vid tanken på att hans *hem* skall blifva en mer eller mindre stadig hviloplats för personer, som äro honom främmande. Denna kardinalskillnad mellan mannen och kvinnan framträder särdeles skarpt just med afseende på den förres svärmor. Medan hustrun, som gläder sig åt att ha kvinliga hvardagsbekanta och extra tjänsteandar i hemmet, gärna öppnar sitt hem för den kvinna, som står henne närmast, modern, blir denna alltid för mannen en främmande varelse, som gör intrång i hans fridlysta krets. Möter då svärmodern denna kyla antingen med en inställsam vänlighet eller stram stelhet — jag vet verkligen icke hvilket medel är sämst — uppstår en konflikt, som medför obehagligheter af skilda slag. Det är detta, som förklarar, att *mannens* mor, upptagen i hans hem, under normala förhållanden aldrig ger anledning till slitningar, ty hustrun följer endast sin grundbøjelse, då hon hos sig mottager en äldre väninna, och mannen känner sin mor för väl för att

kunna betrakta henne som ett störande inslag i hans egen sfer.

Den gifta mannens förhållande till husets jungfrur kan affärdas i få ord — så vida icke könsfrågan spelar in, men om så är, passar ju icke en utredning af dylika saker i en så städad afhandling som min. Står mannen åter från denna synpunkt fri, så bli husets jungfrur för honom ingenting annat än maskiner i människoskepnad. Han ser knappt åt dem och har icke det minsta intresse för dem. Han ställer dem å nivå med sitt brunbetsade skrifbord, som tål både bläck och dam och skrapor.

Som totalomdöme om den äkta mannen kan man säga, att han är *tråkig*, ogement tråkig. Ofta nog rufvar han på själiska rikedomar, som han aldrig visar. Först när hustrun dött, förstår han kanske, att han besitter sådana, och vet, för hvilken han *bort* visa dem. Men *då* är det — *för sent!*

SMÅ MANLIGA SVAGHETER

Det är ju ganska svårt att uppgifva hvilka svagheter äro små och hvilka äro stora. Förhållandet är nämligen, att allting, vare sig man kallar det smått eller stort, kan hafva en genomgripande betydelse, hvaraf följer, att denna kvantitativa distinktion i många fall kan blifva vilseledande. Ett litet själsiskt lyte kan ju vid ett kritiskt tillfälle störta en människa, medan ett stort felsteg ibland blir utan följder. Däraf inses, att små och stora svagheter ibland kunna falla inom samma plan.

Då jag talar om små manliga svagheter, menar jag därmed icke alls endast sådana, som icke kunna hafva ett ödesdigert inflytande på individens utveck-

ling och slut, utan helt enkelt sådana, som vanligen betraktas såsom obetydande. De hänföra sig oftast till männens uppträdande i umgängeslivet och kunna med lätthet fastställas af hvar och en, som är road af att lära känna dem.

* *
*

Som den första af dessa små svagheter vill jag nämna mannens *okänslighet för att behaga*, dock med den inskränknigen att detta icke gäller med afseende på hans ställning till könsfrågan, ty såsom förälskad eller trolofvad utvecklar han alla krafter för att vara den älskade till lags. Nej, jag afser hans uppträdande i allmänhet, hvilket kännetecknas af en rent af häpnadsväckande oförmåga att med tillhjälp af ytterst billiga och små medel väcka en behaglig stämning hos de personer, med hvilka han sammanträffar, ja, han går i detta hänseende så långt, att man kan sätta i fråga, huruvida mannen någonsin låter uppfostra sig. Dessa små svagheter framträda i tusen fall, hvilka visserligen kunna sägas vara obetydande, men dock från umgängets synpunkt afgöra trefnadens vara eller icke vara. Om han endast fäste den minsta uppmärksamhet vi den sanningen, att man med små me-

del kan åstadkomma stora verkningar och att umgängeslivet just är det lämpligaste fältet för att bevisa denna sannings giltighet, skulle man icke så ofta stötas af retsamma, obehagliga och sårande inslag i samvaron. Mannen synes vara okänslig för att behaga med ett välvilligt ord, en försynt gest, en taktfull handling. När han blandar sig med sina gelikar af båda könen, talar han endast om sig själf vid middagsbordet, skänker icke den bittersta uppmärksamhet åt en fin och spirituell historia vid kaffet, söker under spelpartiet säga sanningar åt en medspelare, som han af någon anledning har ett horn i sidan till, och väcker på detta sätt öfverallt en obehaglig stämning. Det är dessa små svagheter hos mannen, som göra så många samkväm till verkliga pinbänkar, och om de också icke framträda i en så direkt eller indirekt vetlös form som jag häröfvan angifvit, så spåras de dock. Gifva de sig icke tillkänna, uppträder en annan ytterlighet, det reserveradt afmätta, som bugar och småler, hvarigenom det hela blir någonting nästan vansinnigt tråkigt. Mannen borde lära sig förstå meningen med umgängeslivet, nämligen att det är ett medel till förströelse, lyftning och bildning samt att detta medel icke kan brukas, så vida man icke beslutar sig för att 'behaga', icke i sliskigt tillgjord form, utan som uttryck för en vilja att låta det bästa man

har framtråda vid sidan af andras. Men detta är än så länge en framtidssyn, som hägrar i fjärran på andra stranden af själfuppfostringens vida Atlant.

* *

*

Då man ser denna mannens totala oförmåga att kläda samvaron i skolade former, väcker det undran, huru lätt han inom ett mera praktiskt område bildar sig i *beräkningens* tjänst. Denna undran försvinner dock, när man lagt märke till, att det i förra fallet gäller en från själfviska syften befriad sträfvan att sprida en angenäm stämning i en krets, medan det i senare fallet åter är fråga om vissa åsyftade förmåner. Lika otymplig som mannen är i det förra fallet, lika undfallande är han i det senare, hvilket gör, att han lätt genomskådas just i följd af sin brist på ointresserad uppmärksamhet mot andra. En person, som lefvat sig till erfarenhet om männen och i följd af sina förhållanden är nödsakad att hafva åtskilliga förbindelser med dem, uppfostras med eller mot sin vilja till ett slags vaktpost mot hotande öfverraskningar. Medan man ännu kan hos ynglingar iakttaga ett vänligt tillmötesgående, en varm och tacksam blick, ett uttryck af sympati och tillgifvenhet, utan att något

af dessa angenäma moment ingår i en sträfvan att ernå någonting, förekomma de icke alls hos den mogne mannen. En människokännare, som från dennes sida blir föremål för en artighet i den mest obestämda form, frågar sig alltid: "hvad är det nu han önskar af mig?", och i samma mån som artigheten ökas, i samma mån känner sig föremålet därför oroligt. På detta sätt antydast önskade tjänster af småleenden, bugningar och inställsamt tal. Ju mera medvetet beräkningen knyter sina länkar, dess mera påfallande bli artigheterna och göra ett så mycket mera pinsamt intryck, om de sammanställas med mannens nyss af mig anmärkta okänslighet för att behaga för behagets egen skull.

Att vara beräknande är ju icke en skam, men att låta denna beräkning på ett brutalt och på samma gång smidigt sätt göra sig till herre öfver hela ens kropps åthäfvor samt låta dessa ljuga ett oegennyttigt intresse, en uppspirande tillgifvenhet, en obegränsad aktning — detta är en skam, som nästan alla vuxna män äro meddelägare i.

* *

*

Männens största svaghet framträder däri, att *de äro så svaga för smicker*. Man säger, att också kvin-

nan är detta, men skilnaden mellan henne och mannen i detta hänseende är mycket stor. När kvinnan lyssnar till smicker, böjer hon sig för den af naturen nedlagda tendensen att 'tjusa', men när mannen gör det, nedtystar han åter en hos honom lika ofritt gifven tendens, den att vädja till sin tankeförmåga. Det är otroligt, huru lätt mannen fångas med smicker. Gör bara några experiment, och du skall få se! Säg åt en dum man, att du böjer dig för hans skarpsinne, och du skall möta ett strålande leende, vädja till en girigbuk med ett erkännande, att du vet, huru mycket penningar han i sin frikostighet slösat på andra, och du har i honom en vän för lifvet, säg till en lättsinnig man, att du länge beundrat hans karaktersfasthet, och han skall vara färdig att gå i elden för dig! Napoleon sade, att för att styra människorna måste man antingen vädja till deras egennyttan eller också väcka deras fruktan, men han sade detta som den starke. En svag dödlig kan bli en hvardagslifvets Napoleon genom att använda smicker på ett välplaceradt sätt.

* * *

Denna svaghet hos mannen sammanhänger med en annan: mannens osjälfständighet. Huru få män

med andlig ryggrad gifves det icke! Den stora hopen har den ena dagen en opinion, den andra dagen en annan. Däraf dessa täta omkastningar med afseende på framskjutna personers ställning, dessa växlingar i massans sinnestillstånd. Ena veckan är man en hjälte, andra veckan en obetydlighet. Än jubla folkskarorna, än kasta de stenar, båda gångerna utan att veta, hvarför de göra det.

För min del börjar jag tro, att människens åsikter och viljeyttringar skulle kunna påvisas vara underkastade vissa lagar, och likasom nu en meteorolog kan planlägga väderlekens skiften, likaså skall en kommande tänkare kunna förutsäga sentimentalitetens regn, entusiasmens iriserande skyar, liknöjdhetens kyla, de skilda intressenas värme och lidelsernas stormbyar.

* *

*

Att handskas nyckfullt med penningar är en annan, mycket lätt i ögonen fallande svaghet hos mannen. Samma person, som vrider händerna öfver en absolut nödvändig utgift för hustru eller barn, gör sig icke det ringaste samvete af att slunga ut penningar för öfverflödiga eller onyttiga saker. En kväll jämrar mannen sig öfver, att hyran är så dryg att betala, men det hindrar honom icke från att påföljande kväll

äta ostron och dricka champagne samt därpå kasta sig in i ett hasardspel, hvarvid ett belopp, motsvarande halfva hyran, hamnar i andras fickor. Han klagar öfver lifförsäkringens börda, öfver pensionsafgiftens ok, öfver skomakare- och skraddareräkningarna, men kan dock, när det faller honom in, köpa en dyrbar räfskinnskrage åt frun, då hon icke begärt det, samt gifva sina barn förvånansvärda presenter. Jag har här anfört de mest framträdande exemplen, men klart är, att man ej behöfver gå till dylika ytterligheter för att bevisa sanningen af mannens egendomliga sätt att handskas med penningar efter som det för ögonblicket faller honom in.

* *
*

Många män äro '*specialister*', icke i den meningen, att de besitta särskilda kunskaper och färdigheter inom särskilda fack, utan att de *tro* sig äga sådana. De verkliga specialisternas tillvaro kan ju icke förnekas, men de skenbara specialisterna synas mig icke blifvit tillräckligt noterade, ehuru deras antal är mycket stort. Hvarifrån de fått sina fixa idéer om öfverlägsenhet inom ett visst område, torde vara mycket svårt att säga, ty det händer ofta, att de hvarken öfvat sig eller hafva särskild erfarenhet med afseende på

de omskrutna förhållandena. En påstår sig vara fiskare, ehuru hela hans erfarenhet inskränker sig till, att han i sin gröna ungdom drog upp snorjärsar ur en nästan igenväxt dam, en annan är jägare, ehuru han icke kan skilja en orre från en tjäder, en tredje är konstkännare, ehuru han i sin småstads teaterlada sett endast 'Värmlänningarna' och 'Don Cæsar de Bazano', o. s. v. Nästan öfverallt träffar man dessa 'specialister', hvilka göra ett genomroligt intryck på den, som icke låter narra sig af deras stora ord och säkra later. För öfrigt måste man taga dem försiktigt. Hvar och en, som visar misstro med afseende på deras 'specialitet', betraktas af dem som en dödsfiende, under det att den, som slugt underordnar sig deras fixa idéer och andaktsfullt lyssnar till deras föredrag, vinner deras säkra gunst. "En förbaskadt hygglig karl", ljuder deras omdöme om en dylik 'troende' broder. Om de unge männen kände till denna vanliga svaghet hos sina äldre samsläktingar, skulle de kunna bygga sin framtid därpå. De hade då endast att vid sammanträffandet med en myndig herre spana upp hvilken 'specialitet' han har och i enlighet därmed ställa sitt uppförande gent mot honom.

*

*

*

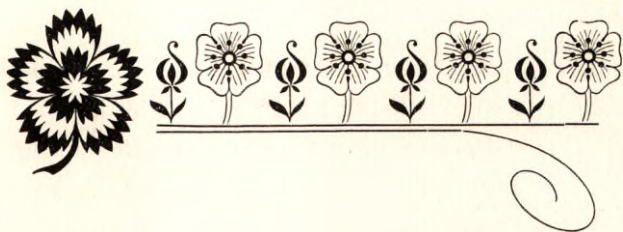
En mycket ful svaghet hos mannen är den *att vilja lefva på andra*. Härpå uppvisar det dagliga lifvet otaliga exempel. De mest upprörande äro de, hvilka knyta sig vid unga, frikostiga arftagare, som förslösa sin rikedom, eller bankmänniskor och affärsmän, hvilka lefva högt med andras penningar. De förre omgifvas af en skara, som tål allt, endast den får tillfälle att gratis njuta af lifvets håfvor, och de senare, som först af lättsinne och sedan af behof att döfva sitt samvete under utsväfningar omsätta andras förmögenheter, sakna aldrig 'kamrater'. Huru långt männen i senare fallen kunna gå visa de ofta förekommande bankskandalerna. Hela staden vet, att en banktjänsteman har 2,000 kr. i lön och 1,500 kr. i extra förtjänst pr år, alltså 3,500 kr., men denne kan hålla öppen taffel hvarje kväll på stadens värdshus, gifva middagar och supéer, med ett ord, icke neka sig och sitt umgänge någonting, men ingen enda af hans dagliga gäster synes fråga efter, hvarifrån penningarna till alla dessa festligheter tagas. Först när mannen är afslöjad och häktad, mumla alla: "Ja, var det icke det jag anade, att han rörde sig med bankens pengar!" Men *förut* nekade ingen att sitta som gäst vid hans bord! Man kan få en vän genom att betala en flaska punsch, en beundrare genom att bjuda på supé och en borgesman genom att se på en finare middag — allt i följd af mannens

begär att lefva på andra. Men det händer, att gästen får dyrt betala välfägnaden!

* *
*

Har icke mannen flere 'små' svagheter? Jo väl, men det kan ju för tillfället vara nog med här ofvan angifna.

KARAKTERSTYPER OCH SITUATIONSTYPER

Det finnes icke en människa, som är en annan alldeles lik, heter det, och detta är sant. Individualitet betyder ju fullständig och egendomlig bestämmdhet och hvarje människa är en individ. Men trots detta finnas dock likheter mellan människorna, icke blott tillfälliga och momentana, utan konstitutiva och permanenta, hvilka likheter ligga till grund för hvad man kallar typer.

Dessa typer skulle jag vilja indela i två hufvudslag: *karakterstyper* och *situationstyper* eller, med andra ord, sådana, hvilkas stomme bildas af ett karaktersdrag eller, rättare sagdt, karakterslyte, och sådana, hvilka försetts med en viss social etikett. De förra

äro vanligen slafvar under en lidelse, de senare bestämde af en ofta felaktig allmän opinion, hvilken med eller mot deras vilja ger dem en viss hallstämpling.

Att angifva karakterstyper faller sig sålunda mycket lätt, ty man behöfver endast fixera de mänskliga lidelserna: guldtörsten, vällusten, ärelystnaden och maktsträfvandet för att utan svårighet därur härleda girigbuken, den njutningslystne, den ärelystne och den makteftersträfvande. Jag skall här nedan i några korta satser angifva de utmärkande egenskaperna hos dessa typer.

* *
*
*
*

Girigbuk, en sällsam, men ingalunda ovanlig företeelse, är den människa, som lefver endast för att samla penningar. Då denna tendens likasom alla karaktärslyten grundar sig på ett begär, är det naturligt, att den kan framträda med större eller mindre styrka.

Hvad som utgör girigbukens genomgående egenskap är hans oförmåga att uppfatta någon annan värld än den materiella. Dock må man icke därför tro, att icke han kan vara 'religiös'. Tvärtom händer det ofta, att girighet och 'religiositet' förenas på ett särdeles i ögonen fallande sätt, hvilket beror därpå, att

den totala oförmågan att uppfatta en öfversinlig värld söker ett surrogat, framträdande i yttre andaktsöfningar, ceremonier och munväder. Samme man, som hänsynslöst af fattige gäldenärer utkräfver räntan till sista öret, kan mycket väl vara en flitig kyrkobesökare, samma kvinna – för att nu taga ett exempel från det andra könet – som hvarje morgon och kväll läser nya testamentets gudomliga kärleksbud, kan hela dagen i öfrigt rota i sina bankaktier och reverser under fruktan för att hennes förmögenhet ej skall – räcka till.

Ej heller skall man tro, att en girigbuk icke kan vara njutningslysten. Det finnes nämligen rätt många sådana, hvilka till ett fulländadt system utarbetat konsten att lefva på andra, en förmåga, som i betydlig mån underlättas af människornas försyn för, ja flat-
het mot rika personer. Huru ofta erbjuder ej lifvet exempel på ekonomiskt svagt situerade familjer, hvilka visa en furstlig gästfrihet mot en rik släkting eller vän, af hvilken de hvarken under hans lifstid eller efter hans död bekomma en vitten till hjälp eller i arf!

Öfver allt dyka dessa njutningslystna girigbukar upp: de äta och dricka, fetma och frodas på andras bekostnad, hvilka dock ingalunda äro att beklaga, ty deras frikostighet har ju en själfvisk bevekelsegrund

och därför ler hela världen åt dem, när det vid slut-uppgörelsen blir klart, att de ingenting fått för sin tillgjorda välvilja.

Lika litet skall man tro, att girigbukar alltid äro buttra och tvära, en egenskap, som alla romaner gärna tilldela dem. De äro tvärtom fryntliga och leende samt visa till och med små uppmärksamheter, endast under den betingelsen att vänligheten *ingenting kostar*. Mången ung man, som, angenämt berörd af en girigbuds uppförande, vändt sig till honom för att erhålla hjälp till sin framtida utbildning, har dock, tyvärr, vid förfrågan erhållit det nedslående svaret, att den vänlige mannen, som — ack så gärna! — vill hjälpa en verkligt framåtsträfvande yngling, alldeles nyss — det var ju i förgår! — sändt en släkting sin enda besparing eller köpt en landegendom eller spekulerat på ett högst ödesdigert sätt. Men leendet, som den unge mannen får vid afskedet, och handtryckningen och de uppmuntrande orden — de kosta ingenting.

Den girige försöker på alla sätt 'blanda bort korten' för att inbilla den öfriga världen, att han icke är girig. I detta hänseende har han en vidunderligt rik fantasi, parad med stor slughet. Några vittnen finnas ju icke på hans frikostighet, emedan den aldrig existerat, och därför säger han den alltid ha framträdt,

då han var ensam eller på resa i sällskap med obekanta o. s. v. Vidare yttrar han sig i allmänhet med stor vårdslöshet om penningar. Enligt hans egna uppgifter uppgår hans årliga lefnadskonto till ett förvånande högt belopp, och då det är fråga om att utföra någonting, som kostar penningar, skyndar han alltid att, på samma gång han afböjer förslaget i fråga, dyrt och heligt försäkra, att det *icke alls* är den ekonomiska sidan af saken som afskräcker honom. Bevars, skulle väl någon kunna tro detta? Slutligen begagnar han hvarje tillfälle för att påpeka, huru 'snåla' andra personer äro. Att dessa försök att afvända misstankarna från den egna personligheten ytterst grunda sig på fruktan för att anses som en girigbuk ligger i öppen dag.

Girigbuken tillhör jordens olyckligaste människor. Hans begär efter guld är omåttligt, sålunda omöjligt att tillfredsställa. Han lider af guldets förbannelse, hvilken i ett par ord kan uttryckas med att *sakna frid*. Han samlar och samlar, icke med tanke på att guldet är blott ett medel för att kunna njuta, att sprida skönhet omkring sig och att hjälpa fattiga människor, utan som mål i och för sig. Aktier, reverser, sedlar såsom mål! Kan man tänka sig en andligen mera arm tillvaro?

Dock må man akta sig för att begå det ganska

vanliga felet att anse sparsamma människor för girigbukar. Det finnes ganska många individer, som med en fullkomligt sund och riktig uppfattning å ena sidan af penningens värde, å andra sidan af njutningens flyktighet, samla förmögenhet för att efter sin död hugfästa sitt minne genom att grunda en filantropisk inrättning, frikostigt begåfva sin hembygd eller befordra socialt framåtskridande. För slösaren ter sig lätt nog den sparsamme som en girigbuk, och då man vet, huru öfverflödigt vår nation till sin natur är, inses lätt, att ett varningsord i detta fall är särdeles väl behöfligt.

* *

*

Den vällustige saknar ej föremål för sitt begär. Han kan vara 'matvrak', 'fruntimmerskarl', spelare eller 'suput', med andra ord, hängifva sig åt bordets nöjen, könsutsväfningar, slumpens kittlande lek eller rusets förslafvande domning. Men han är högst sällan slaf under mer än en af dessa lidelser. En gourmet är aldrig spelare, en fruntimmerskarl berusar sig icke, en spelare har ingen ro vid ett dukadt bord, en drinkare är slapp för könets lockelser.

* *

*

Finsmakarens njutning är kanske den mest reella och omfattande af alla dessa vällustiga individers. Han njuter med ögonen, näsan och munnen, ja, med hela sin varelse, och han kan förlänga detta behagliga tillstånd timalt utan att som de gamle romarne använda konstlade medel att väcka ny aptit och ny njutning. Han har uppdrifvit smaken och oftast lukten till en otrolig höjd. Han skiljer vinernas årgångar med en förvånande lätthet, kan angifva felen hos en sås, som har femton olika beståndsdelar, uppfattar kokvetenskapens alla finesser och känner allt matnyttigt tusen nyanser. Man behöfver därför icke tro, att han är endast mage; det händer ofta, att en gourmet med dessa rent sinliga instinkter förenar en skarp uppfattning och en fin bildning. Han är ofta dessutom människovänlig, hjärtlig och hjälpsam.

* *

*

Om '*fruntimmerskarlen*' åter kan man i allmänhet ej fälla samma förmånliga omdöme. Hans begär rikta sig nämligen på föremål af samma väsen som han själf, hvaraf följer, att hans svagheter alltid äro mera betydelsefulla, ja till och med ödesdi-gra. En finsmakare kan på sin höjd få sin mage

i olag till följd af en tillfällig omåttlighet eller förtärande af olämpliga läckerheter, men en Adonis sätter människors lycka på spel vid hvarje förbindelse han anknyter. Då nämligen därvid hans lidelse ger utslagsrösten i alla konflikter, hans lidelse, som bjuder honom att njuta framdeles som förut, dödar han förtroendet och kärleken samt skapar sorg och olyckor öfverallt hvar han går fram. Men behärskad af sitt njutningsbegär, tystar han samvetets röst och blir till sist en hård och hänsynslös varelse, hvilken står som en dyster och mörk bild vid sidan af gourmetens leende och ljusa gestalt.

* *
*
.

Drinkaren är törhända den mest beaktansvärda bland dessa begärets slafvar, därför att han förekommer så ofta och hans svagheter ha ett så vidsträckt och fördärfligt inflytande. Dryckenskapslasten kan utan minsta tvekan sägas skörda flera offer än alla andra passioner tillsammans. Jag anser det dock ligga utanför ämnet att här skildra alla de mörka hemlifsinteriörer, det brutala våld, de grofva missgärningar, som ruset skapat och fortfarande skapar. Drinkarens person är här det hufvudsakliga, och skall jag

härnedan söka skissera hans mest framträdande egenskaper.

Drinkaren kan af naturen tillhöra hvilket temperament som helst. Det finnes flegmatiska drinkare, som berusa sig under tystnad och i en gudalik trygghet, koleriska, som störta i sig glas på glas, sangviniska, som dricka under erinrande om glada minnen eller upprullande af ljusa framtidsbilder, melankoliska, som för att glömma inmundiga det kvantum, hvilket sänker dem i dvala. Likaså kunna de tillhöra alla klasser, från den rike världsmannen, hvilken under en fin middag, som varar flera timmar, stegrar rusets verkningar, till schåaren, hvilken i ett par drag släcker sitt begär. Det finnes icke heller någon intellektuel eller kroppslig egenskap, som icke är förenlig med rusdrycksbegäret: snillet och idioten, den godhjärtade och skurken, atleten och puckelryggen — alla kunna vara drinkare. Däremot äro icke alla nationer lika mycket hemfallna åt denna last: medan söderns folk i regel äro mycket måttliga, äro nordbor likasom af en inneboende drift svaga för rusets lockelser.

Vällustens slafvar gripas af sin lidelse, men det plägar dock alltid finnas ett eller annat område, som af den lämnas oberördt. Den girige kan vara en samvetsgrann ordningsmänniska, gourmeten godhjärtad och

hederlig, fruntimmerskarlen fin och belevad, spelaren vänfast och frikostig, men af dryckenskapslasten genomsyras och förderfvas hela den andliga och kroppsliga organismen. Ju längre dess verkningar sträckas, dess förfärligare blir ödeläggelsen.

Innan drinkaren nått sista stadiet, har hans karakter att erbjuda sidor, som icke sakna komik. Så är det nästan omöjligt få honom medgifva, att han vid ett uppgifvet tillfälle varit berusad på grund af sin omåttliga sprittörst. Antingen förnekar han, att han varit 'dragen' eller skyller han på någonting annat såsom afgörande orsak — han var 'förkyld' eller 'drack kallt öl för häftigt' eller 'hade influensa' — eller också uppger han, att han för tillfället 'tålde så litet'. Men *aldrig* medger han, att han berusat sig på grund af spritbegär. Det är, kantänka, endast 'det första glaset, som smakar så godt'; huru de öfriga smaka säger han ej.

Beaktansvärdt är det, att *allt* ger drinkaren anledning att supa. Han super, därför att han är glad, och han super, därför att han är ledsen. Han super, emedan hans hustru skänkt honom ett barn, och han super, därför att döden beröfvat honom det. Han super, därför att han förtjänat penningar, och han super, emedan han gjort förluster. Det finnes ingen-

ting i hela den vida världen, som icke tillropar honom: "töm ditt glas!"

En drinkare känner ej sympatier för andra än dem, som själfva supa. Pröfva denna min regel, och du skall finna, huru sann den är! Lyssna till en drinkares utsago om människornas värde, och du skall få höra, att han indelar dem i två klasser: 'tråkiga' (icke-supare) och 'hedersmän' (supare). Dessa benämningar äro ju felaktigt motställda, försåvidt som de utmärka egenskaper från skilda synpunkter, såsom rund och röd, rätlinig och söt, men jag har med afsikt gjort detta, emedan de visa förvirringen i drinkarens tankegång. Vid beteckningen 'tråkiga' människor underförstår han nämligen alla möjliga brister, utan att dock vilja gå så långt som att förklara dessa personer vara skurkar, likasom han med 'hedersmän' menar individer, som i hans ögon, hvilka se dubbelt, äro utrustade med alla möjliga företräden. Om du hör en drinkare berömma en person, kan du vara säker på, att denne icke 'spottar i glaset'.

Icke blott personer, utan äfven saker värderar drinkaren från sin speciella ståndpunkt. Med motvilja använder han sina penningar till någonting nyttigt. Om han behöfver en ny ytterrock, drager han sig i det längsta för att köpa en sådan, men han skulle genast göra det, ifall han kunde komma öfver ett

dylikt plagg, kantadt med snapsar och fodradt med whisky.

Vänskapen mellan drinkare är någonting nästan rörande. De kunna gå i döden för hvarandra och utgöra i detta hänseende ett af de bästa bevisen för sanningen af den satsen, att laster knyta starkare band än dygder.

Drinkaren föraktar, ja, nästan hatar den nyktre, hvilkens lugna, forskande blick retar honom. Men om en nykter vill vinna hans vänskap, kan han mycket lätt göra det genom att — supa sig full. Då är isen bruten, och då kan man höra drinkaren lallande säga: "du är en präktig karl, och jag har förut alldeles misstagit mig på dig."

Det skulle vara frestande att ännu längre syssla med denna exponent på mänskligt förfall, men de andra 'karaktererna' fordra ju också sitt kapitel.

* * *

Den ärelystne förekommer inom samhällets alla lager. Han sträfvar efter att 'bli omtalad'. Begåfvade personer äro sällan ärelystna, emedan de inse ärans intighet, men så mycket oftare förekommer denna svaghet hos personer af undermålig intelligens. De

mest betecknande exemplen härpå erbjuda de sköna konsternas ämnessvenner, de politiska stridernas kabåtänger och det moderna umgängeslivets narrar, vare sig nu ryktbarheten vinnes genom en chargerad konstprodukt, ett stortaligt anförande eller en extravagant klädsel. Hufvudsaken är att 'vinna ett namn'.

I grunden utgör ärelystnaden en afart af egenkärlek, hvilken på ett pompöst sätt framträder i det yttre. Den behöfver icke vara självvisk eller framträda såsom praktiskt verksam för att tillskansa sig fördelar, utan nöjer sig oftast med 'ryktet'. Ty då ärelystnaden hvilar på självviskhetens grundval, färgas den af det praktiska lifvet, blir intrigant planerande eller raskt handlande, smidigt undvikande eller brutalt våldsam, skenbart anspråkslös eller djärft pockande, skjuter därvid mer och mer 'äran' åt sidan till förmån för de reella fördelarna och framträder dymedels inom en helt annan sfer.

Ärelystnaden är alltid *narraktig* just på grund af det egna lilla jagets framhäfvande. Dessa 'konstnärer', som drifvas af ärelystnad, ha aldrig en tanke på den sublimes konsten i och för sig, till hvilken den verkliga konstnären närmar sig endast under knäfall; för kabåtängpolitikern fins intet fosterland i detta ords djupa bemärkelse och för 'säsongens hjälte' hvarken sedighet eller takt i högre mening. Likasom den

sistnämnde ryser af glädje vid tanken på att kunna uppfinna en 'Petterkvistkrage' att användas af societets kavaljerer, likaså tjasas de båda förstnämnda af hoppet att binda ästhetiska Makartsbuketter, som bära deras namn, eller framhållas som chefer för politiska 'fraktioner'.

* *
*

. Den *maktsträfvande* kan framträda antingen såsom en världshistorisk personlighet eller som en hvardagslifvets Napoleon, men med den förra typen har jag icke här att syssla, alldenstund genomsnittsmänskligheten utgör mitt tema.

Dessa hvardagslifvets Napoleoner äro vanligare än man tror, ty att utveckla makt är många själers lust och glädje. Deras bålstora pretentioner i förening med ytterligt små resultat skulle göra dem löjliga, så vida de icke skaffade sig själfva och andra så många onödiga obehag, hvilka jaga löjet på flykten. Jag skulle vilja kalla dem *kronofogdesjälar*, icke därför att jag vill häfta den minsta nedsättande prägel på vår kanske hyggligaste och mest välvilliga ämbetsmannaklass, utan för att placera dem på den medelnivå dessa maktsträfvare intaga, nämligen för låg

för att tillåta dem framträda som härskare och för hög för att låta dem nedsjunka bland betjante. På en sådan plan, som balanserar emellan öfver- och underklass, uppträda dessa individer och söka göra sin vilja gällande inom alla områden. Öfverallt påträffa de föremål för sin dådlystnad och söka ombilda hela sin omgivning i enlighet med sina, ofta självviska syften. Det beklagliga i deras framfart ligger icke så mycket i denna självviskhet — huru många personer äro väl oegennyttiga? — utan i en moralisk blindhet med afseende på de medel, som användas för dessa syftens vinnande. Den maktsträfvande skulle snart upphöra att vara det, i fall han väjade tillbaka för dåliga medel. Så småningom kommer han under sin sträfvan efter makt till den uppfattningen, att alla medel äro tillåtna, och sedan detta steg är fullt uttaget, växer hans verksamhet oerhördt. Han hotar, lockar, förespeglar, förmanar, varnar och ljuger, allt efter som det passar sig, och han blir snart en mästare i den lek, som på franska uttryckes med 'donnant donnant' och på ren svenska: "om du ger mig det, så skall jag ge dig det." Vore han stark, skulle han blifva en våldsman, men nu blir han endast en kompromissens schackerjude.

Hvarje samhälle hyser sådana individer, och sedan man blifvit uppmärksammat på deras tillvaro i

allmänhet, är det ingen svårighet att utpeka dem personligen.

Dessa hvardagslivets Napoleoner äro oftast mycket olyckliga. Under sin rastlösa jakt efter makt göra de en mängd ytterst bittra erfarenheter. Deras små medel åstadkomma endast små verkningar och detta retar deras egenkärlek. De använda låga lockelserna mötas ibland med förakt och skapa fruktansvärda fiender, som vid en läglig tidpunkt göra processen kort med den 'fördomsfrie' härskarsjälen. De uppställda önskemålen visa sig magra, då de efter tusen farligheter uppnåtts, och mången seger köpes med samvetsaggande nederlag. Till sist kvarstår maktsträfvaren såsom ledare af ett slags liga, hvilken räknar och väger gåfvor och gengåfvor, men han känner sig dock i sina bittra stunder öfvergifvet *ensam*: han har dödat så mycket upphöjdt och han vet, att han måste fortsätta på denna väg, i fall han skall kunna upprätthålla sin ställning. Och kvalen växa, ju ensammare han känner sig, tills han själf befriar sig från dem.

* * *

*

Med situationstyper menar jag sådana, hvilka en viss opinion skänkt en mer eller mindre framträdande

plats. Dessa typer hafva sålunda endast i viss mån sin grund i sig själfva; de framstå i regel såsom skapade af en uppfattning, hvilken ofta far vill och ibland är orättvis. Man har skänkt dem ett namn och under detta få de passera förbi den öfriga mänskligheten.

När jag såg, att dessa typer förekomma icke blott i den civiliserade världens alla samhällen, utan, snart sagdt, bland alla folkslag och i alla länder, greps jag af en aning, så djup och så vidtomfattande, att den stod öfver allt hvad jag förut erfarit. Jag fann mig nämligen ha kommit på spåren en samklang, liknande Copernicus' och Laplace's uppslag till planetsystemets lagbundna förklaring, och jag fattades af beundran för denna levande makt, hvilken, hvarhelst den uppenbarar sig, knyter samman och förenar allt. Ja, min aning gick så långt, att den snuddade vid tanken om allts harmoni, allts rättvisa, allts försoning, ty huru skulle väl samma former kunna te sig hos tusen skilda folk, om icke deras stomme voro ursprungligen densamma, och huru skulle väl denna stomme kunna upprätthållas, så vida den ej berodde af tänkande krafter, hvilka med en visdom, som öfvergår allt människoförstånd, och med en rättvisa, hvars djup vi icke kunna pejla, knyta samman njutning och lidande, brott och straff?

Sådan världen är, sådan skall den också förblifva, så länge den fortsätter att vara värld.

När man fått ögonen öppna för dessa sig allestädes uppenbarande former, som födas, gå in i hvarandra, strida och förintas efter oryggliga lagar, upphör världen att blifva en tummelplats för blindbockslekande varelser och blir i stället lik en bländande stjärna, som likformigt utsänder tusenfärgadt ljus i lefvande strålar. En af dessa strålar är törhända matt, en annan skärande skarp, en tredje famlande blyg, en fjärde brännande varm — man lider, då man fixerar en af dem, men hvilken skönhet utströmmar ej från det helas undransvärda mångfald!

Och när man fått syn på denna, inser man, att det icke finnes någonting smått eller någonting stort. Lifvet är öfverallt detsamma, och det böljar fram i samma likformiga flöden, i hvilka vågor och droppar skiljas åt af det sönderdelande, begränsade och begränsande förståndet, men fattas som lika betydelsefulla af den allt genomskådande intuitionen. Eller för att tillämpa denna liknelse på det mänskliga lifvet: det finnes intet småstadslif till skillnad från ett storstadslif och inga obetydligheter, som fördunklas af storheter — allt är lika stort, lika berättigadt, lika sant. Det är endast den närsynte, som tror, att rika förgyllningar, dyrbara tyger och praktfulla speglar

bilda 'den stora världens' miljö, att med boulevarder följa mera utvecklade människor och att millionstäder äro vetandets brännpunkter, medan det 'högre' lifvet sofver i småstädernas leksakshus. Man söker lägga en kvantitativ måttstock på själiska företeelser och tror, att jättestäder hysa jätteandar.

Men då människoandarna äro sig öfverallt lika, med undantag af de obetydande nyanser, som deras fördomar och vidskepelser gifva upphof åt, blifva också situationstyperna öfverallt desamma. Icke nog med att en småstad i Italien i detta hänseende är lik en småstad i Sverige, Östersund är likt Stockholm och världsstaden London det lilla Andorra. Samma grundtyper uppträda, endast med den skillnaden att då en småstad har blott en representant af hvarje slag, har millionstaden tusende.

Jag får dock bedja om öfverseende med, att på denna, i stor stil hållna inledning så tarfliga interiörer skola följa. Men det är ju, såsom jag förut sagt, endast det hela som är skönt: människorna såsom vågsvall och stänk äro föga tilltalande.

Det är nu dessa former vi här nedan skola betrakta. Jag skall skänka dig grundritningen till de mänskliga samhällenas situationstyper, hvilken grundritning jag lämnar att utvecklas af andra andar,

som med mindre vämjelse än den jag känner kunna fördjupa sig i studiet af den mänskliga naturen.

* *
*

För att situationstyper skola tydligt uppträda i ett samhälle bör detta räkna ett, om icke större, så dock afsevärdt antal invånare. Att i siffror angifva detta antal är omöjligt. Vare det nog sagdt, att om ett samhälle räknar endast ett par tre familjer, te sig dylika typer i regel endast dunkelt och obestämdt — en van iakttagare kan dock med lätthet se, åt hvilka kategorier de särskilda individerna tendera — och det fordras en större mångfald för att gifva dem nödig relief. Men när denna mångfald finnes, spira de upp med en underbar likhet och öfverensstämmelse.

Mina anspråkslösa sotritningar ur människodjurens lif skulle bli alltför torra, i fall jag systematiserade situationstyperna. Lämnande detta åt den efterkommande människoälskaren, hvilken utan svårighet skall följa de gifna vinkarna samt uppdaga lagar och sammanfattningar, hvarest andra förut funnit endast nycker och kaos, skall jag, i den mån bokstäfverna rinna ur min penna, teckna lätt igenkänliga typer, hvilka bäst förstås, då de presenteras under motsätt-

ningens form. Men jag ämnar endast skissera dem, enär det är lätt för hvar och en att med afseende på dem utfylla profiler och ge innehåll åt konturer.

* *
*

Som en öfvergångsform mellan karakterstypen och situationstypen passar '*skränfocken*' utmärkt. Han påminner om den förre på grund af det lyte, en hänsynslös framhäfvelse, som utgör stommen i hans personlighet, och han hör till den senares klass, emedan en allmän, missriktad opinion tillåter honom intaga en betydelsefull ställning.

Det finnes hufvudsakligast två slag af skränfocar: ett ofarligt och ett farligt. Den som tillhör det förra slaget är en beskedlig goddagspilt, som gör sin stämma hörd företrädesvis på värdshus i glada lag samt icke tystnar, förrän punschen står upp i näsan på honom, medan den af det senare slaget lefver på ett ämbete eller yrke, hvilket ger hans skrän ett praktiskt underlag och dymedels har betydelse för den krets, hvartill han närmast hör. Det är på denna grund han blir farlig. Icke som skulle han utvecklas till en '*kronofogdesjäl*' af förut angifven cert — därtill är han för dåligt begåfvad — eller i verklig-

heten blifva en dominerande makt, men han äger en 'illusion af styrka', som han gärna använder vid alla tillfällen. Hans namn 'skränfock' är fullkomligt berättigadt och han skiljer sig i detta hänseende från alla andra situationstyper; samhällslögnen hos honom ligger i sammanställningen af pretenderadt inflytande, häfdadt medels invektiver och kraftord, och absolut undermålighet till både förstånd och karakter. Ämbetsmannavärdigheten är icke heller den miljö, hvarur denna fjärl lämpligen utpuppas, utan en friare omgivning, hvarinom rang och grad sakna betydelse.

Bästa exemplet på denna farliga skränfockstyp uppvisar köpmanskåren, i fall denna är efterlåten nog att låta honom i dess krets utvecklas och dressera sig själf i frihet. Men då detta sker, se vi en förunderlig människoexponent uppträda. Han är naturligtvis utan uppfostran, ty om han åtnjutit en sådan, skulle han icke kunna visa sig så oförsynt, och han är utan bildning, hvilket ju är naturligt, enär bildningen sofrar uppfattningen och afslipar kantigheterna. Genom någon lycklig omständighet har denna individ en något sänär, dock icke öfverdådigt god ekonomisk ställning, hvilken skapats och upprätthålles, icke af honom själf, utan af någon god vän eller en hygglig person, på hvars efterlåtenhet han lefver, med ett ord, det finnes alltid ett slags ekonomisk basis

hvilken dock är så klen, att han själf för den skarpe iakttagaren, om också ej för den bakom ljuset förda mängden blir en löjlig, men talande illustration till satsen, att "ju trängre man sitter, dess bredare gör man sig".

Nu utpuppas fjärilen. Köpmannen-skränfocken svingar sig fram på arenan. Först gäller det att vinna ett koteri, som kan bilda en ram åt hans personlighet, och att, sedan detta besegrats och underkufvats med glåpord och otidigheter, sträcka sitt inflytande ännu längre. Det är här som skränfocken utvecklar en sida, som man icke skulle kunna tro finnas hos honom, nämligen smidighet, och med hjälp af denna hembär han en massa troféer i form af — brorskålar. På detta sätt blir han 'intim' med hela staden och får ett utvidgadt verksamhetsfält. Han blir snart så bortskämd, att han får säga och göra allt; endast någon gång på 'småtimmarna' får han ett kokstryk af någon, som icke hunnit bli assimilerad med koteriet, men det räknas icke.

Det är intressant att lägga märke till, huru 'skränfocken' behandlar främlingar, som komma till 'hans' stad för att där bosätta sig. Gifva dessa honom sin tribut i form af en frampressad brorskål, kan deras ställning bli dräglig nog, men om de hålla honom på afstånd, känner hans raseri inga gränser. Det är

först här han börjar visa sig farlig. Han är ju bror med öfverstelöjtnant A. och öfverjägmästar B. — hvarför skulle då en sådan 'tuss' som den ankomne främlingen visa sig så 'hög'? Detta måste straffas. Och så börjar med koteriets hjälp en iscensatt förföljelse, hvarvid alla medel äro tillåtna, då det gäller att komma det jagade villebrådet på fall. Ibland lyckas detta, ibland icke; i det senare fallet inträffa bakslag, som kunna bli obehagliga nog.

Denna förföljelse af misshagliga utgör dock icke 'skränfockens' farligaste sport: han är värst för sin egen klass. Om vi fortfarande antaga, att han är köpman, se vi, huru han inom detta område utöfvar ett ytterst fördärfbringande inflytande, beroende därpå, att han låter sin sämsta sida, afundsjukan, drifva fritt spel. Det gäller för honom att störta hvarje nybörjare och väcka misstro till de gamle affärsmännens tillvägagångssätt och redlighet. Hans afundsjuka förklarar sig här med en beräkning att medels väl placerade inslag af spelad känslighet kasta ett sympatiskt sken öfver hans uppträdande, i det att han arbetar på att få folk att tro, att han är så godmodig, så hjälpsam. På grund af detta arbete, som har lyckad påföljd hos idioter, får han skräna, beljuga och intrigera efter behag: han depraverar dymedels hela sin klass, skapar en utmanande rå ton och undergräver sam-

hällets ekonomiska välstånd. I fall man någonsin kan tala om en personifierad samhällskraft, så är det här. Om man märker, att en stads ekonomiska lif icke utvecklas, så har man endast att fråga efter 'skränfoccken', och förklaringen är gifven. Det är han, som hopar fördärf öfver en hel klass och ett helt samhälle.

Det är svårt att angifva, huru länge en sådan individ får hållas. I städer med god anda samt kraftiga och redliga viljor blir han 'klippt' med ens, men om den allmänna opinionen är skämd och viljorna svaga, vinner han en lätt seger. Dock kommer hans undergång förr eller senare och blir lika grundlig som hans triumf förut var lysande. Vanligen slutar han på fattighuset, hvarest han har tillfälle att låta sin tunga täfla med de ilskna hjonens.

Jag har kanske för länge sysselsatt mig med denna typ, men det är icke utan, att jag finner den vara en bland de intressantaste.

* *
*

'Kommunallastdjuret' uppträder i alla samhällen. Det är en man, som är ledamot af stadsfullmäktige,

drätselkammaren, fattigvården, landstinget, o. s. v. Inrättas en komité, så skall han vara med, behöfves en deputation, så är han själfskrifven, är det fråga om att representera samhället, så ställes han bland de främste. Hans motsats är '*den onyttige*', hvilken alla fördöma, emedan "han aldrig gör något" eller åtminstone ingenting af värde, utan låter dag efter dag fly fram i en stilla obemärkthet, som icke ger anledning till annat än en allmän undran "hvad han egentligen har för sig!"

Vid närmare granskning finna vi, att de gifna beteckningarna sakna stöd af verkligheten. 'Kommunallastdjuret' är icke alls en af arbete i offentlighetens tjänst hårdt betungad varelse, utan antingen en för egna intressen energiskt verksam man, som med viktig min tar emot de gifna uppdragen för att därvid uträtta så litet som möjligt — han känner konsten att i tysthet begrafva komitéer — eller också en lättjefull individ, som aldrig arbetat hvarken för sig själf eller för andra, men som genom att blifva 'kommunalman' förskaffat sig en medborgarekrona, hvilken vid kritiska tillfällen kan visa sig medföra ekonomiska fördelar. Båda dessa sorter af kommunallastdjur äro sålunda såsom sådana af intet värde för samhället, medan däremot den utpekade '*onyttige*' ofta utöfvar

en verksamhet, som på sistone kan visa sig ganska betydelsefull.

* * *

*

'*Den gedigne*' är en person med de mest upphöjda åsikter, hvilka han icke underlåter att föra till torgs vid lämpliga tillfällen, medan '*charlatanen*' har mycket 'konstiga' uppfattningar, hvilka sägas modifieras, uttalas och döljas alltefter som det passar sig.

När dessa båda typer framträda i det praktiska lifvet, kunna de kallas '*den öfversvinneligt aktningsvärde*' och '*storbofven*', personager, af hvilka hvarje småstad har fullödiga typer och som äro så mycket mera intressanta, som de i regel utgöra de första, på hvilka barnaögonen riktas. När jag nu fäster din uppmärksamhet därpå, mins du nog, huru du redan som ett litet pyre blef visad på ett stort, vackert hus, hvarest en af mänsklighetens välgörare bodde, och så någon dag därefter på en stuga i utkanten af staden, ett kyffe, som hyste en förfärlig människa, sölad i alla möjliga laster. Ditt lilla hjärta klappade af beundran för den ädle mannen och sammandrogs af fasa för storbofven. Du anade icke då — och kanske du icke gör det ännu — att din stig genom lifvet skulle

randas af beundransrosor och hattistlar, plockade och erbjudna åt ovärdiga eller skuldlösa.

* *
*

Känner du ordspråket: "när alla spotta på en sten, så blir den snart våt?" Har du träffat på '*den våta stenen*' i ditt samhälle? Det är en person, som alla häckla och fördöma, utan att någon kan upplysa om hvad ondt han gjort. 'Dom säger', att han är så och så. Han blef af okänd anledning '*den våta stenen*' redan som gymnasist och han är det ännu, då han som hvithårig gubbe vacklar mot grafven. Hans klädsel, hans sätt, hans åsikter, hans handlingar — allt hos honom är icke som det bör vara. Hvari det orätta ligger, vet man icke; det är nog att konstatera, att han bör klandras. Han går som ett testamente från generation till generation: samhället skiftar ledande personligheter och inflytelserika kottier, men '*den våta stenen*' är alltid densamma. Han har af försynen bestämts att utgöra ett incitament till urladdning af allt det lögnbegär och den ondska som utgöra människosläktets förnämsta arfvedel. Huru många hyggliga människor träffar man icke, som med den mest ogenerade min i världen '*spotta*' på perso-

ner, som de aldrig sett, än mindre varit i beröring med! De sakna all faktisk grund för sitt fördomande, men trots detta göra de fällande slutsatser om en för dem okänd människosjäls lifsvärde, och ju mindre de veta, dess gällare klingar deras kritik.

Som motsats till 'den våta stenen' står '*allas bror*'. Gud, hvad han är älsklig! Han känner hela världen och är bror med alla möjliga manliga individer, från den nyssblifne studenten till den pensionerade häradshöfdingen. Han uppträder i alla kretsar och är en gärna sedd gäst i alla familjer. Att han vårdslösar sin hustru och icke bryr sig om sina barn och icke har någon reda i sina affärer är ju idel bagateller, som icke i någon mån förminska de allmänna sympatier, med hvilka han omfattas!

* * *

'*Tjusaren*' och '*enstöringen*' träffa hvarandra sällan, ehuru de finnas i samma samhälle, ty de ha så diametralt motsatta intressen. Båda äro dock lika mycket kända af den stora allmänheten, och om den förre äro lika många historier i svang som om den senare. Har du icke sett, hvilken smäktande glans ligger i '*tjusarens*' ögon, hvilket vältaligt, om också

något stereotypt leende hvilat på hans läppar, huru smekande hans hand glider öfver mustaschen? Har du icke hört historierna om honom? När han var endast sjutton år gammal, blef den sköna, stormrika grefvinnan förälskad i honom, en spansk dam försökte mörda honom, emedan han försmådde hennes kärlek, och 'vackra Elise', som gick i sjön för hans skull, mins du nog? Hans album är fullt med porträtt af älskarinnor, den ena vackrare än den andra, och han måste årligen skaffa sig ett nytt skåp för att erhålla plats för samlingarna af sig hopande kärleksbref.

När du hör alla dessa historier, kan du omöjligt tänka dig, att mannen i fråga haft endast en förbindelse under hela sitt lif, nämligen med en vaken värdshusflicka, som 'slog upp', emedan hon fann honom vara för — dum.

'*Enstöringen*' åter är kvinnohatare. Naturligtvis är han ogift. Det fins en tragedi i hans lif, men hvilken denna är vet man icke. 'Dom säger', att hans fästnö dog en vecka före det beramade bröllopet och att han sedan aldrig velat se på en kvinna, eller att han pinas af en själfmordstendens, som ligger i släkten och redan skördat flere offer, eller att han är behäftad med spetälska. Hans mörka utseende och kyliga sätt antyda, att han 'bär på någonting', och hans ovilja för att deltaga i småstadssupéer, vid hvilka en

kubiktum frisk luft är beräknad pr individ under aftonens lopp, stämplas som utslag af världsförakt.

Om du får hans förtroende, så talar han kanske om för dig, att han har fem oäkta barn samt att hans dåliga mage tvingar honom att iakttaga en mycket sträng diet.

Bredvid dessa båda typer torde ställas '*snobben*' och '*Diogenäs*', emedan de uppvisa en formell likhet med de föregående. '*Snobben*' är mycket fin i sitt uppträdande; hans manchetter äro skinande hvita, hans hår friseradt och hans kläder af modernaste snitt, medan '*Diogenäs*' har solkigt linne, oordnad hår och trådslitna, gammalmodiga kläder. Den förre är föremål för beundran och afund, den senare för förakt och medlidande hos människorna i allmänhet d. v. s. det stora flertal, som icke vet, att '*snobben*' byter om ylletröja endast hvar tredje månad och badar två gånger om året, medan '*Diogenäs*' omsorgsfullt vårdar sin kropp och hvarje morgon tar en kall afrifning.

* * *

Det skulle kunna angifvas ännu en massa typer, men för en planritning af samhällskrokanen torde de

ofvan anförda vara nog. Dock kan jag icke underlåta att omnämna ytterligare två, hvilka alltid te sig bland ungdomsskaran, nemligen *'rötägget'* och *'söndagsbarnet'*. Hvarje stads ungdom har sitt rötägg i form af en yngling, som begått någonting 'förfärligt'. Antingen har han ej fått 'gå fram', enär han för tidigt uppenbarat sitt kön, eller varit stursk mot en lärare eller vid ett offentligt tillfälle druckit för mycket whisky. Hvad han sålunda förbrutit låter honom framträda som puppa åt 'den våta stenen'.

'Söndagsbarnet' åter har alla goda egenskaper. Det ser allt, det vet allt, det kan allt. Om dess upphöjda moral gifves icke det minsta tvifvel. Det föddes med segerhufva och "kommer att gå långt", enligt hvad det hviskas omkring det.

Det torde kanske vara onödigt nämna, att 'rötägget', under förutsättning af att det erhåller en ny omgifning, utvecklas till en god och kraftig individ, medan 'söndagsbarnet' ofta blir en renskrifvare med oregelbundna vanor.

* *

*

Det torde nu vara nog med dessa typer, hvilkas omfattning dock kan utvidgas genom en hänvisning

till det kvinnliga könet. Äfven hos detta träffa vi liknande typer, hvilkas namn kunna vara fullkomligt desamma, såsom t. ex. 'den våta stenen', medan de i andra fall, såsom med afseende på 'kommunallastdjuret', böra flyttas inom andra områden och betecknas annorlunda. Det skulle vara lärorikt att jämföra dessa typer af båda könen, men mina läsare torde ha fått nog af hvad som redan lämnats.

MANNEN SOM ROFDJUR

Gång på gång har jag i föregående sotritningar haft tillfälle rista några djupa streck, hvilka hänfört sig till den dunkla naturgrund, ur hvilken människoläktet dyker upp. Det råa och vilda, det låga och brutala, som här och hvar gifver sig tillkänna hos människorna, är utan tvifvel en fornärfd rest från den tid, då våra förfäder lefde som djur bland djur.

Men månne denna rest är så obetydlig, att vi ha rätt att se därpå med öfverlägsna blickar? Månne hvad vi kalla religion, moral, kultur nu är så suveränt härskande bland människorna, att vi kunna med glad tillfredsställelse blicka tillbaka på mörka tider, af hvilkas

inverkan högst ringa återstår? Ja, det är möjligt, att många hysa denna åsikt, men jag vågar påstå, att den, som i ordets egentliga mening är människokännare, måste stämpla en dylik uppfattning såsom ytlig och kortsynt.

Om man betraktar lifvet fullkomligt afklädt från alla ljugande, men granna tillsatser, hvad är det väl? Om man vet, att hedern är sällsynt, att samvetet är tänjbart, att många så kallade ädla handlingar framgå ur själfviska bevekelsegrunder, hvad är väl då människolifvet annat än en rofdjursstrid? Man dödar för att icke dödas — alldeles som djuren. Man sträfvar i första hand efter uppehälle — alldeles som djuren. Man lockas af lent skinn, brokiga färger, klingande toner — alldeles som djuren. Man älskar och hatar — alldeles som djuren. Ur ett mörkt, outransakadt djup stiga stämningar och tendenser, som man icke behärskar, men som drifva en nästan medvetslöst fram mot ett mål — alldeles som djuren. Religion är fetischism, moral konvenans, kultur en viss polityr. Männe icke djuren hafva religion, moral och kultur i denna mening? Hvad veta väl människorna om, hvilka träd djuren hylla, hvilka regler de följa för att efter sin uppfattning ärbart locka den älskade, hvilken form deras samkväm bör hafva för att visa 'bildning'? Det är ett grundfel i den mänsk-

liga uppfattningen att tro de vilda djuren vara endast vilda. En kommande forskning skall kanske kunna tala om lejon, som äro 'gentlemän', om tigrar, som äro 'taktfulla', om hyenor, som äro 'rättrogna'.

Den öfverstigligen skillnad man gör mellan djur och människor saknar stöd af vetandet och verkligheten. Om nu odödlighet tillerkännes människan, på hvilken grund skola vi kunna frånkänna djuren den?

För att se det organiska lifvet i dess sammanhang, dess oändliga länkning, måste man befria sig från en massa fördomar och främst bland dem den om människans absoluta företräde framför de andra varelserna. Att hon har ett visst företräde vill jag ej förneka: hon kan utrota alla andra djur. Men detta företräde visar ju endast, att hon är det förnämsta rofdjuret.

Låt mig operera din starr och visa dig, huru människorna verkligen äro beskaffade! Kasta bort de inlärdade lögnerna, rif bort de bedragande girlanderna, förjaga en sjuklig känslighet, som du smyckat med namn, hämtade ur inbillningens överkliga rymder! Hvad sträfva människorna i första rummet efter? Efter föda. Hvad gäller det väl vid alla dessa strider mellan arbetsgifvare och arbetstagare, detta sammandrabbande mellan tusen jordägare och millioner kroppsarbetare annat än näringen? Du tror, att den

franska revolutionen hade sin grund i ideella kraf, men det var endast hungern, som väpnade dessa skaror. Du tror, att det var kristendomen, som störtade Roma, men det var förtryckta klassers hunger, som gjorde det. Det var hungern, som skapade folkvandringarna, hungern, som eröfrat hundra riken och levererat otaliga drabbningar. Och om det icke var födan in natura, som hägrade för de anfallande, så var det andra materiella kraf, såsom de på penningar och njutningar, hvilka eldade dessa skaror. Om du sammanställer en stek, ett stycke guld och en penninganvisning såsom mål för en sträfvan, icke kan du väl säga, att kampen för penninganvisningen är mindre materiell än den för steken? Man kämpar om en materia; man är ett rofdjur.

Men det finnes ideella intressen, säger du, hvilka helt och hållet skilja oss från djuren: kärlek, sanning, godhet, skönhet. Hysa ej djuren kärlek? Finnas väl sannare varelser bland människorna än bland dem? Hvilken människa har så mycken godhet som en hund? Huru jublar ej hela den djuriska skapelsen skönhetens lof i kurr och kvitter, i skrin och skall! Du försöker att göra en gradskillnad till en artskillnad.

När vi sålunda erhållit den rätta synpunkten med afseende på rofdjuret människan, så låt oss dock icke

glömma, att hon är ett 'finare' rofdjur. Den s. k. civilisationen har gifvit henne medel att intaga skyddande förklädnader, och därför ter sig hennes värld för den ytlige betraktaren så olik rofdjurens. Hon leker med sitt offer, innan hon söndersliter det, men hon leker andligen och hon söndersliter andligen – i fall hon ej tager steget fullt ut och visar sig sådan hon är.

Man måste sålunda omsätta rofdjursegenskaperna i mänskliga, men dem motsvarande. Och hvilket drag i den mänskliga naturen torde bäst lämpa sig för att representera rofdjuret hos människan? Utan allt tvifvel själfviskheten. Likasom rofdjuret utan hänsyn till andras berättigade kraf tillägnar sig allt hvad det anser sig behöfva, på samma sätt gör människan, icke blott i naturtillståndet, utan äfven som 'bildad', ehuru i det senare fallet själfviskheten afslipas och döljes för att så mycket mera obemärkt kunna förverkliga sina syften.

Men om man afkläder den mänskliga själfviskheten dess mask, huru upprörande brutal är den icke! Hvert vi skåda omkring oss i världen, på alla punkter, inom alla områden, hos alla klasser framträder den som den enda suveräna makten. Det egna jagets välbefinnande och lycka är nästan hvarje människosjälens lösen och valspråk. Detta välbefinnande kan ses på olika

sätt och denna lycka kan vara af hundra olika slag, men när de en gång fastställts af en mänsklig individ, anordnas medlen i enlighet med syftet, och det mänskliga rofdjuret står där, färdigt till språng, lystet efter byte, drivvet af en det själfv öfvermäktig impuls.

Här torde vara rätta platsen att klargöra några hithörande beteckningar, hvilkas innebörd vanligen missförstås och i följd däraf sammanblandas. Dessa beteckningar äro: egennyttia, egenkärlek och själfkänsla. Många af mina läsare anse helt säkert dessa tre vara uttryck för samma begrepp, men så förhåller det sig ingalunda. Att vara egennyttig betyder det samma som att vara själfvisk, eller, med andra ord, att vara verksam inom handlingens värld för att tillfredsställa det egna jagets alla kraf med inga eller minsta möjliga hänsyn till andras. Att vara egenkär åter betyder att framhålla sig själf inom uppfattningens värld såsom ägande en mängd storartade företäden. Egennyttia är någonting praktiskt, egenkärlek någonting teoretiskt. Den egennyttige behöfver icke alls vara egenkär, och den egenkäre kan vara den mest oegennyttiga människa. Om dessa båda beteckningar ofta sammanblandas, begår man en ännu större oförrätt gent emot begreppet själfkänsla, hvilket, ehuru det icke betyder annat än ett fast medvetande om den egna viljans kraft och förmåga, ofta af de när-

synta människorna likställes med den lumpna egenyttnan eller den narraktiga egenkärleken. Hvarje ande, som vill uträtta något, måste hafva själfkänsla, hvilrens värde bestämmes af dess syfte, men då denna själfkänsla, såsom naturligt är, strömmar fram ur dess innehafvare och omedvetet kräfver erkännande af hvar och en, som kommer inom dess sfer, söka de, som sakna själfkänsla, förminska eller nedsätta dess värde genom att gifva den en falsk etikett. Då det är själfkänslan, som skapar de upphöjdaste handlingar, de ädlaste offer, de skönaste konstprodukter, de finaste blommor af mänsklig kultur, måste det betraktas som en bitter lek af onda makter, att den så ofta af kritiken bänkas samman med egenyttans och egenkärlekens skurkar och narrar. Det är detta missförstånd, som gör själfkänslans heroer ofta nog till det okunniga löjets skottaflor.

Sedan jag sålunda klargjort dessa beteckningars värde, återgår jag till själfviskheten som grundstommen i människans rofdjursnatur för att visa, huru den framträder. Dess hufvudprincip är att tillägna sig allt hvad den finner nyttigt och nöjsamt, på samma gång den söker bemantra sina sträfvanden genom att tala om utveckling, humanitet, ädelhet och ideal. Vi känna icke rofdjurens språk, men det är högst troligt, att äfven de betjäna sig af samma medel för att för-

sköna sina brutala drifter. Allt detta prat om högre lifsintressen koncentrerar sig i ropet på reformation, men därvid är att märka, att man själf hvarken behöfver eller bör reformera sig, utan det är andra, för hvilka en dylik procedur är högst nödvändig. Prästerna tillropa världen, att den är ond, bönderna önska ämbetsmännen annorlunda, militärerna känna sig upprörda öfver arbetarnes pretentioner, affärsmännen anse handtverkarna under all kritik, med ett ord, alla klasser kräfva alla klassers pånyttfödelse till ett bättre lif, men ingen anser sig själf behöfva den. Samma skådespel ter sig med afseende på de enskilda individerna. Hvad är det teoretiska inslaget i umgängeslivet annat än kritik och klander af *andras* dåligheter?

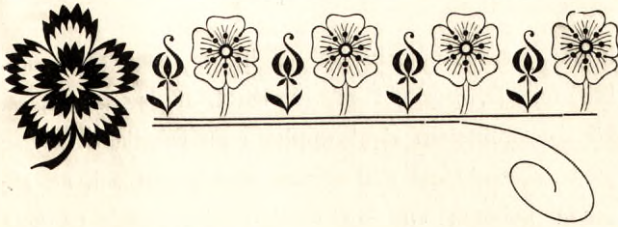
Människans själfviskhet ger upphof till afunden och hatet. Det är nämligen klart, att då andra besitta hvad man själf skulle önska äga, ser man dessa med oblida ögon, och då andra ställa sig hindrande i vägen för ens syften, vredgas man på dem. En oegennyttig människa hyser hvarken afund eller hat. Men en sådan är så sällsynt, att hon försvinner bland den otaliga mängd mänskliga individer, hvilka afundas och hata från morgon till kväll, från medvetandets gryning och till ålderdomens slöhet. Ett ansträngt leende, en billig handtryckning, en blick af

falsk vänlighet användas ibland till att förgylla upp denna självviskhet, men af dylikt bedrages ingen, som känner den mänskliga naturen.

Om du vill klargöra din ställning som människa, skall du först och främst taga reda på hvilken roll afunden och hatet spela i ditt lif. Betrakta först ditt eget inre, och du skall finna, att den ovilja du känner mot vissa personer beror uteslutande på att de ha det i något eller flere hänseenden bättre än du, och att, om du afskyr någon, har han uppträdt såsom motståndare mot förverkligandet af dina egna syften. Om du därefter låter dina sorger och olyckor passera revy för din själs ögon, skall du finna, att andras afund och hat merändels knutit deras länkar, och du skall slutligen med ens fatta sanningen af den satsen, att om afund och hat icke funnes, skulle människolifvet sakna sin egentliga och förnämsta handlingsimpuls.

Men månne icke ett lif, hvars växlingar och faser lita till slika krafter, med full rätt kan kallas ett rofdjurslif?

DEN SOCIALA KAMPEN MELLAN KÖNEN

Då man sysslar med studier öfver männens egenskaper, är det kanhända olämpligt att tala om den sociala kampen mellan könen, men som jag nu kommit till slutet af dessa studier, torde det icke vara ur vägen att sammanställa de båda parterna inom människans värld.

Det nittonde århundradet utmärkes för de framsteg kvinnan därunder gjort. I hennes historia skall det stå som brytningsstadiet mellan gammalt och nytt. Hon har redan mottagits inom post- och telegrafverken, bankväsendet och apoteken; hon har blifvit läkare, ja till och med jurist, och det tjugonde århun-

hundredet skall törhända se henne som präst och krigare. Ja, jag vill gå så långt, att jag påstår, att könsbestämmelsen skall upphöra att erhålla betydelse med afseende på den sociala ställningen och att sålunda kvinnan en dag skall med afseende på hela denna sfer stå jämsides med mannen.

Först då skall man enligt min åsikt kunna tala om *mänsklighetens* utveckling. Vi ha förut nästan uteslutande haft att göra med mannens utveckling, men då kvinnan utgör mer än hälften af människo-släktet, ligger det ju i öppen dag, att man först sedan hon uppträdt som jämbördig och likställd med mannen, kan tala om, att släktet såsom helhet går framåt. Men i och med detsamma öppna sig så vidsträckta vyer, att man svårligen kan mäta dem. I stället för att mänskligheten förut delats i tvänne hälfter, af hvilka den ena hänsynslöst ansträngde sig för att vinna guld och ära, den andra för att tjusa och älskas, kommer den nu att flyta samman i en enda bred ström, hvari det manliga elementet får finhet af det kvinliga och det kvinliga kraft af det manliga.

* * *

*

Väl må det vara sant, att innan vi nått denna sammanslutna enhet, skola svåra strider utkämpas, men

detta är endast en öfvergång. I och med detsamma kvinnan uppträdde som konkurrent till mannen inom skilda områden, måste hon anstränga sig till det yttersta för att icke med ens öfverflyglas. Då hon samtidigt därmed fasthöll vid vissa henne utmärkande svagheter, såsom det hälsoförstörande snörlifvet, den bristande blicken för dietens reglerande och vård, lusten att behaga samtidigt som lifsuppehållet förtjänades, begäret att bortslösa de för arbetet bekomna medlen på ytliga prydnadsartiklar, följde däraf, att hennes motståndskraft blef ytterst ringa. Det är detta faktum, som gör, att våra dagars kvinnor, som kastat sig in i denna strid, blifvit blodfattiga, enerverade och sjukliga och att många af dem gå under. Likasom efter upptäckten af ett nytt land eröfringens och bildningens första banbrytare duka under för det ovana klimatet och de hårda strapatserna, på samma sätt har det gått med de första kvinnoskarorna, som trängt in i den samfälda mänsklighetens förlofvade land. De ha offrat sin hälsa och sitt lif för framtidsstaten: deras namn äro glömda, men deras offer skall minnas, då kommande häfdatecknare redogöra för, huru 'det nya riket' grundlades.

Många, som fasthålla vid de gamla idealen, anse, att kvinnans inträngande på mannens verksamhetsområden är endast en nyck, ett mode, en abnormitet,

som snart skall gå öfver samt lämna rum för förut gällande förhållanden, då hennes egentliga uppgifter lågo inom hemmets värld. Men de som tänka detta börja redan nu blifva tveksamma om, huruvida de icke bedragit sig. Efter de först anstormade kvinnoflockarna, som gingo under i den ojämna kampen, ha nämligen kommit andra och åter andra; område på område har af dem vunnits, och nu finnes det flere, hvarinom kvinnan enväldigt härskar. Dessa områden skola, såsom jag antydt, blifva allt flere, och till sist skall intet lämnas såsom mannens uteslutande tillhörighet.

Att redan nu denna sociala kamp tagit hårda former kan ju icke förnekas. I många fall har kvinnan med sina billigare lefnadskostnader nedtryckt aflöningarna för männen och i andra helt och hållet stängt tillträdet för den dyrare manliga arbetskraften. En förut på dessa grunder okänd bitterhet mellan mannen och kvinnan gaf sig till en början tillkänna samt skärptes till följd af den obestridliga seghet, med hvilken kvinnan fasthöll vid förvärfskällor, som hon fann för sig lämpliga. Men denna bitterhet har dock på senare tiden gifvit med sig, och mannen har nu börjat att med en undran, som icke är så litet löjlig, och en artighet, som utgör en afklang af svagheten för 'könet', betrakta kvinnornas härtåg mot

förr af dem okända länder, hvori männen härskat som enväldiga. Kanske vi till sist skola komma därhän, att mannen skall uppmuntra kvinnan i hennes ansträngningar att skapa sig en själfständig ställning, icke emedan hennes arbetskraft är billig, utan emedan han finner, att hon bör gå jämsides med honom. Då detta skett, skall den hårda sociala kampen mellan könen öfvergå till en försynt täflan dem emellan.

* * *

*

Det torde icke tjäna mycket till att närmare angifva, huru denna täflan antagligen kommer att gestalta sig. Därom skall framtiden lämna de bästa upplysningar. Men däremot torde det vara i sin ordning att fästa uppmärksamheten på ett förut föga beaktadt förhållande, som inträder i och med kvinnans uppträdande jämsides med mannen, nämligen det, som gäller det kommande släktet.

Som en inledning härtill torde kunna anmärkas, huru litet det göres för att förädla människorasen. Man söker uppdraga ädlare får, rikligare mjölkande kor, kraftigare hästar o. s. v., men någon planmässig verksamhet för ett förädlande af människorasen gifves icke. Tvärtom synes man arbeta på

att stödja och underhålla alla svaga och vanlytta individer, medan man lämnar de starka att gå under i nöd och brott. Man bygger palats för själssvaga barn, idioter, blinda och dumba och man underhåller dem rikligen, medan man låter tusen normala anlag och kraftiga viljor tjäna till rekryteringskontingent för fångelserna och straffanstalterna. Man sammanviger epileptici och fattighjon, aflar barn under rusets inflytande, anser syfilitikers äktenskap som en mycket naturlig sak och känner sig icke upprörd öfver, att tuberkulösa individer lämna efter sig en myllrande ättlingsskara, som sprider den ärfda svagheten allt vidare. Man vill ha kraftigare kreatur, men man tänker ej på, att hvad vi människor mest behöfva är kraftigare människor.

Det torde dröja länge, innan denna sanning kommer att få sina praktiska förfäktare, men medan vi vänta på dem, skola vi se till, huru det kommande släktet skall te sig, sedan kvinnan fått säte och stämma jämsides med mannen. Det är nämligen klart, att sedan detta skett, skall hon därför icke upphöra att vara mor. Hon skall först härdas i lifskampen och sedan inträda i äktenskapet, vare sig hon behåller den plats, som föder henne, eller helt ägnar sig åt hemmet. Men ättlingarna till en sådan kvinna måste nödvändigt röna inflytande från moderns icke

blott kroppsliga, utan äfven själiska bestämdhet. Af förbindelserna med dessa hvad jag vill kalla moderna kvinnor, skola framträda söner, hvilkas energi skall omstrålas af kvinlig skönhetskärlek, och döttrar, hvilkas veka kynne fått stål af moderns oförtrutna sträfvan före äktenskapet för sin själfständiga bergning. Ett nytt släkte skall framträda, hvilket förenar hvad mannen och kvinnan ha bäst, och mänskligheten skall i och med detsamma trampa en ljusare väg, ledande fram genom mjuk manlighet och fast kvinlighet till de olika, ädla tendensernas sammanfattning i ett idealsamhälle.

* * *

I fall också ofvanstående slutord bära vittne om, att jag har en hög tanke om mänsklighetens möjliga utveckling, torde dock flere af mina läsare minnas hvad jag förut sagt om skilda representanter af vårt släkte, de fel, som vidlåda dem, och de låga anlag, som ofta framträda och göra sig gällande, samt tycka, att jag varit ganska bitter i mina omdömen om mannen. Detta må vara sant, men till mitt försvar vill jag anföra, att jag tecknat dem så som min erfarenhet visat mig dem. Jag har varit uppriktig, och

det är ej mitt fel, om världen tett sig sålunda för mig. Törhända beror mitt sätt att se människolifvet på det faktum, att jag påverkats af melankolien, om hvilken *Leopold*, som annars är kyligt förståndig och akademiskt torr, fäller ett så snillrikt omdöme, att detta enda är tillräckligt för att gifva hans namn en plats i världslitteraturen, nämligen att den är "en sjukdom, i hvilken man ser allt sådant det är".

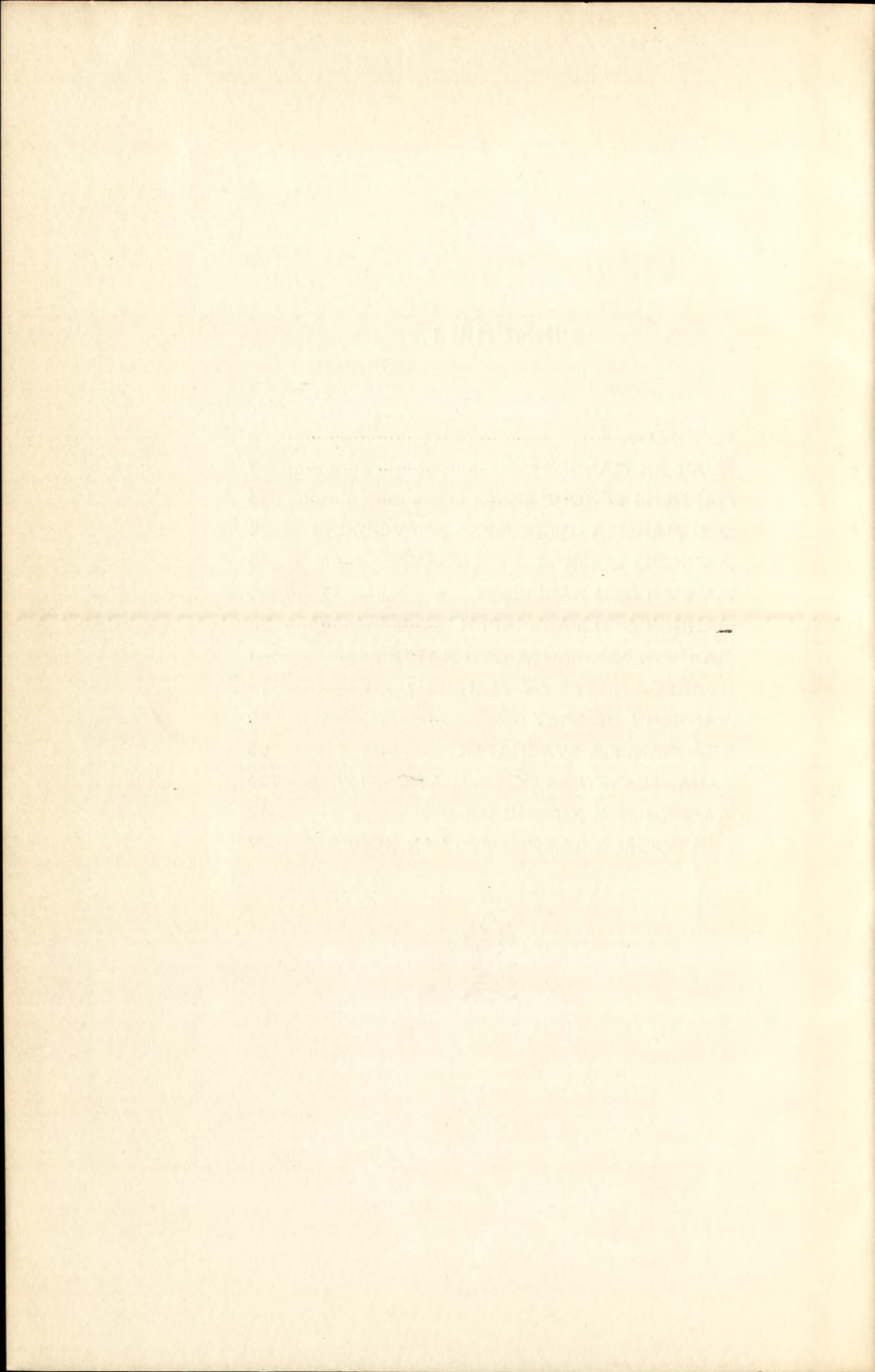
Att man köper sanning med smärta är allra minst fördoldt för de andar, som sörja öfver att ha blifvit skapade till människor.

INNEHÅLL

	Sid.
FÖRORD.....	5
HVAR ÄR MANNEN?	7
MANNENS FÖRDOMAR	14
DEN MANLIGA UNGDOMENS FÖRVILDNING ...	24
MANNENS LOGIK	33
MANNEN OCH KÄRLEKEN	44
MANNEN OCH VÄNSKAPEN	56
MANNEN, SANNINGEN OCH RÄTTEN.....	70
HVARFÖR GIFTER SIG MANNEN?	79
MANNEN I HEMMET	89
SMÅ MANLIGA SVAGHETER	98
KARAKTERSTYPER OCH SITUATIONSTYPER...	109
MANNEN SOM ROFDJUR	142
DEN SOCIALA KAMPEN MELLAN KÖNEN	151

KVINNSTUDIER af En Ungkarl

af

VICTOR HUGO WICKSTRÖM

Öfversatt till tyskan af SELMA NEUMANN.

◆ Pris: kr. 1: 50 ◆

Annälären vill visst ej underskrifva alla hr Wickströms satser, och på flere ställen måste man jämväl göra en allvarsam gensaga mot hans påståenden; men detta hindrar icke, att hr Wickströms bok är ofantligt rolig och kvick samt röjer en ytterst minutös och fin iakttagelseförmåga. Satirikern visar sig redan i företalet, däri författaren säger om sitt arbete, att dess frihet från systematisk enhet och från logisk reda bör bidraga att göra detsamma njutbart för läsarinna. Och läsarinna torde knappt, huru många snärtar och stickord författaren än gifver dem, kunna blifva allvarsamt förargade på denne skribent, hvilken säger så många lustiga saker samt dessutom mångenstädes visar uppriktig vördnad för den sanna kvinligheten.

Hr Wickström uttalar sanna ord, när han fördömer det dumma häcklandet af »gamla mamseller» och visar, att detta häcklande rätt ofta utgår från kvinnor, som af ganska låg beräkning, ej af verklig känsla, gift sig. Han gycklar ironiskt med åtskilliga fruars klagan öfver sitt »slaff» och deras bristande uppskattning af makens själsansträngande arbete; det är, som om de damer, hvilka beskärma sig öfver sitt »trälände med pigorna», alldeles ignorerade mannens ämbetsöromål och trägna verksamhet i sitt kall.

Kostlig är hr Wickström, när han beskriver kvinnornas rangsjuka.

Riktigt dräpande blifver hr Wickström, när han skriver sitt kapitel om kvinnologiken; han har kanske ej alltid rätt, men han är bra rolig, och mellanåt drabbar han onekligen fel, som hos åtskilliga, visst ej alla, kvinnor förekomma. Afdelningen om »rätthafveriets logik» företer några befängda exempel. En make ber sin fru undvika att, såsom hon gjort, tala med sin väninna om dennas yngste son, emedan ämnet af särskilda skäl måste för modern vara smärtsamt; den åtvarnade maken svarar, att

hon »aldrig mer skall säga ett enda ord» till den ifrågavarande vänninnan. Äfven om den kvinliga konsten att »behålla sista ordet» berättar författaren bra saker, och likaså om de små osanningarna, såsom när frun i huset plötsligt får hufvudvärk och ej visar sig, blott därför att mannen fått besök af en person, som hon ej tål, eller när hufvudvärken genast försvinner, då det blir fråga om en rolig utfärd o. s. v. Hr Wickström anser det vara ytterst sällsynt, att en hustru erkänner sig hafva haft orätt och säger ett »förlåt»; hvad mannen angår låter han — menar hr Wickström — för husfredens skull ofta udda vara jämnt och *måste* göra det därför att han, då han, uttrötad af dagens arbete, kommer till hemmet, behöfver frid och lider af »scener». »Att sträfva hela dagen för familjens uppehälle och sedan, när de komma hem, mötas af alltid stridsfärdiga antenner, är något af det förfärligaste äkta män kunna råka ut för. Det har störtat många i olycka. De ha stridit och lidit i tysthet. Till sist ha de sökt sin tröst i glaset eller i en skarpladdad revolver».

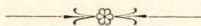
Kvinnans förmåga att på oskyldigt sätt gifva elaka pikar är ock föremål för författarens gissel. »En fru vet, att en af hennes väninnor ej är hjuden till middag hos en af deras gemensamma umgänge, Petterssons, och vid första tillfälle frågar hon: 'hvilken klädning tänker du ha på dig vid den Petterssonska middagen?'»

Emellertid är denna persifflerande ungar, dess bättre, ingen kvinno-föraktare. Han anser kvinnans kärlek ofta vara »djupare och starkare än mannens»; han erkänner, att, när barnens uppfostran lyckats, detta hufvudsakligen är kvinnans förtjänst; han skildrar med rörelse och hänförelse hennes outtröttliga offervillighet som moder. Han tror ej, att kvinnan någonsin kan i så hög grad som mannen blifva hård mammonstrål, och han är böjd för att hos henne finna mera naturlig ädelhet.

Carl David af Wirsén
i Post- och Inrikes Tidningar.

— — — Man kan blott önska, att dessa studier funne många läsare — det är, som förf. också för sin personliga del betonar, långt angelägnare än att de finna läsare. Ty säkert är att de på många ställen träffa svåra kvinliga svagheter alldeles på deras ömma punkt, och vi människor ha alla godt af att höra sanningen. De sanningar som i »Kvinnostudier» sägas till kvinnorna, sägas också, om än obevekligt, alls inte utan sympati; den ungar, som slutar sin bok om kvinnans fel och fördomar med den kursiverade trosbekännelsen, att »hon är i stånd till en ädlare och mera välsignelsebringande utveckling än mannen», kan åtminstone inte med skäl beskyllas för att vara kvinnohatare — i grund och botten.

Karlstads-Tidningen.

EN MODERN HISTORIA

Af

VICTOR HUGO WICKSTRÖM

Öfversatt till tyskan af **L. Passarge.**

Pris: 2 kr. ↔◊↔

Så svårt ämnet än är, så är det dock särdeles hänsynsfullt afhandladt af den svenske författaren. På ett synnerligen lyckligt sätt undvikes hvarje frivolitet, därigenom att den sjuka själf skildrar sina själskval och blott med den yttersta motvilja beskriver de förfärliga smärtor, som förgiftat hennes tillvaro. Särdeles skönt är därvid framställt det rent mänskliga medlidandet, som den sjuka har för upphovet till hennes olycka, och detta ädla karaktersdrag förskönar den krassa verkligheten hos denna, tyvärr, mycket »moderna» historia.

Hamburger Fremdenblatt.

En duktig och käck bok, afhandlande rakt på sak och allvarligt en fråga, som lifvet många gånger uppkastat. Men om i verkligheten ett fall sådant som hjältinnans förekommer, viker man vanligen skyggt undan för att diskutera det. Så vidt vi känna, har ett sådant spörsmål hittills icke varit föremål för konstnärlig framställning och helt säkert icke förr på det sätt, att det bildar hufvudmotivet i en bok. Det är en allvarlig bok, som verkar skakande, och det svåra ämnet är framställt med fullkomlig frihet, utan att därvid ett något som helst sårande intryck framkallas.

Münchener Allgemeine Zeitung.

Romanen sysslar på ett gripande sätt med ett »modernt» spörsmål: »hvad gör en ädel kvinna, som genom sin man blifvit sjuk och eländig, om hon lär känna den sanna kärleken?» Trots det svåra temat afhandlas denna fråga mästerligt och framför allt taktfullt utan att någonsin snudda vid det frivola. Den utmärkta öfversättningen är verkställd af Passarge.

Berliner Börsenzeitung.

»En modern historia» afhandlar ett ytterst ömtåligt och på ett konstnärligt sätt väl aldrig förr framställt problem på ett kraftigt, innerligt-enkelt och i ordets bästa mening skönt diktarspråk. Man må önska, att detta arbete må blifva lefvande i Tyskland och skaka allas hjärtan. Författaren har förstått att höja sin djärfva bok till rang af ett allvarligt och innehållsfullt konstverk.

F. F. Heitmüller i Das litterarische Echo.

Att köpa hos författaren:

CHANTAGE

SCHAUSPIEL

IN 5 AKTEN

VON

VICTOR HUGO WICKSTRÖM

PRIS: 10 KR

I höst utkommer:

I Öster- och Västerled

—
Reseminnen

af

Victor Hugo Wickström

Med 43 helsidesillustrationer

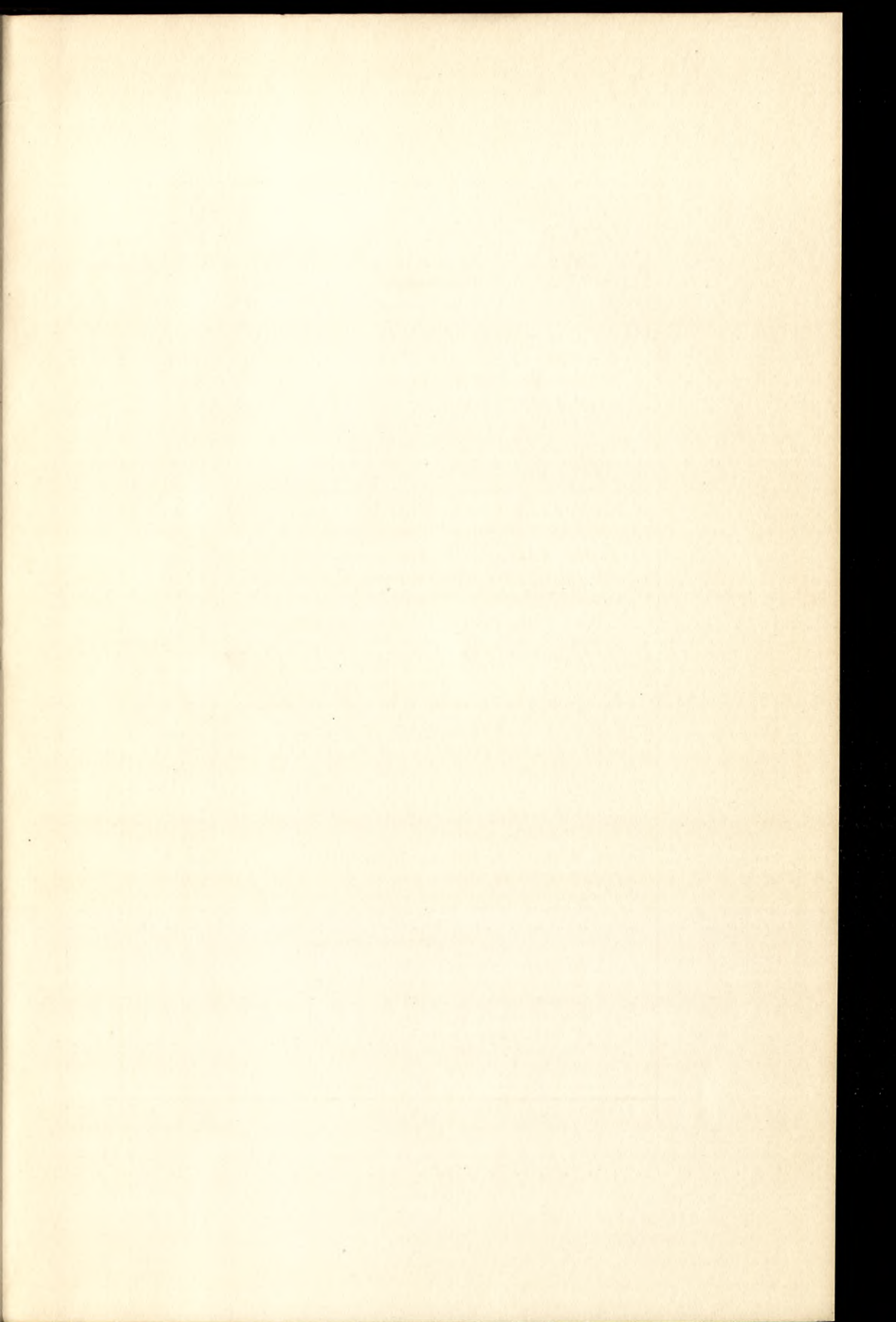
ARBETEN

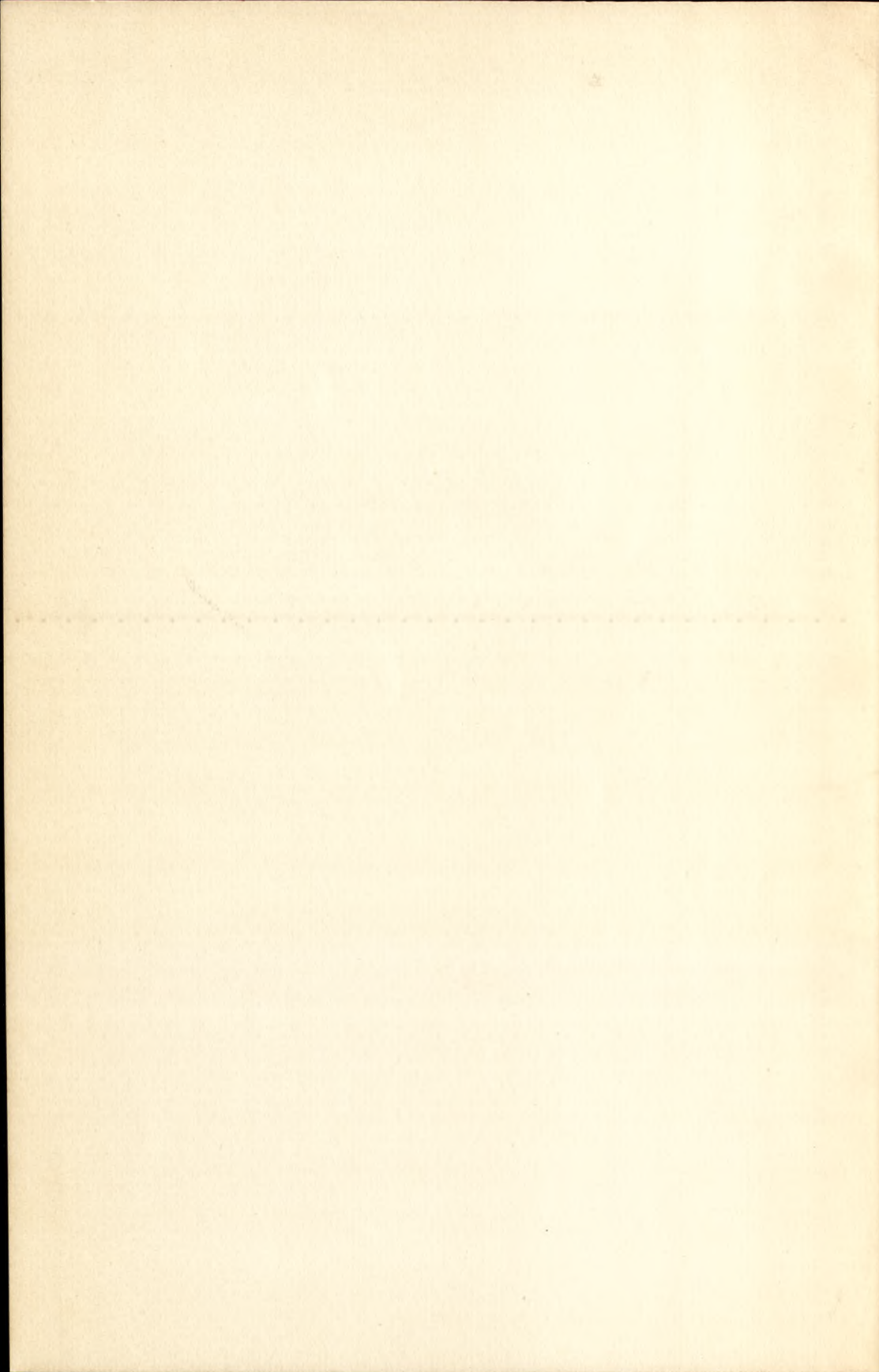
AF
VICTOR HUGO WICKSTRÖM
(CHRISTER SWAHN)

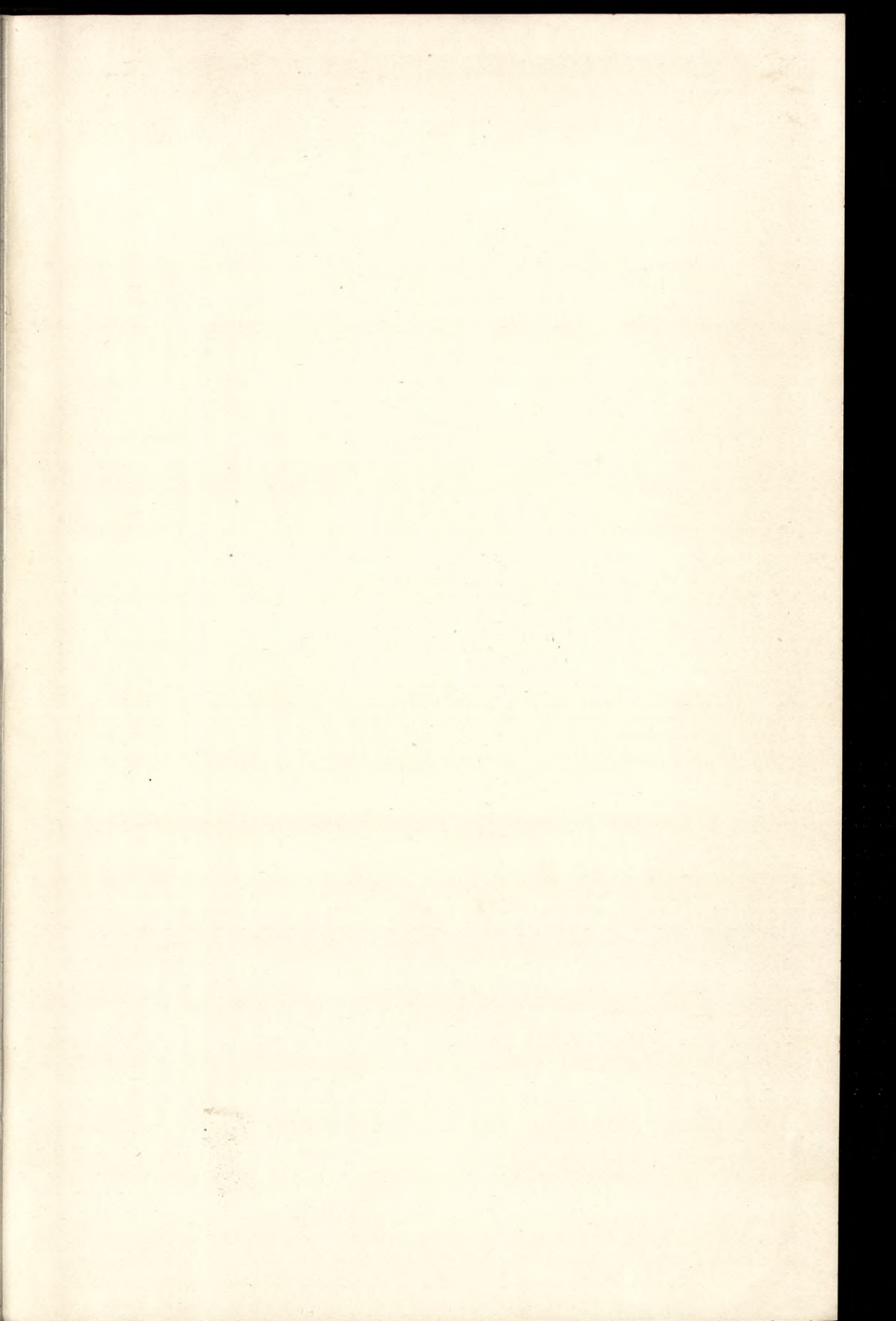
<i>EN SJÄLFMÖRDARES ANTECKNINGAR</i>	2: —
<i>DIKTER</i> (inb. 3: 75)	2: 50
<i>EN HOSPITALSHISTORIA</i>	2: —
<i>FYRA DIKTER</i> (1874—1875)	2: —
<i>ORD</i> . En samling utkast	1: 65
<i>SANNINGSKÄR</i> . Uppfostrare tillägnad	1: —
<i>ANTIKRIST</i> . Skådespel	1: —
» <i>BILDNING</i> ». Några blad ur ett universitets historia	1: 50
<i>ÄRKEBISKOPEN</i> . (Andra upplagan)	1: 50
<i>OM LÄRDOMSHÖGFÄRDEN</i>	0: 50
<i>SÅDAN VAR VÄGEN</i> . Några själars historia. Roman	3: 50
<i>SINGALESISKA BREF</i> af Asoka Rodiya	1: 25
<i>ÄFVENTYRARLIF</i> . Roman	3: 50
<i>STOFT FRÅN SANDALERNA</i> . Reseminnen	3: —
<i>TANKAR</i> ;	2: 50
<i>KVINNSTUDIER</i> af En Ungkarl	1: 50
<i>ARNLIOT GÄLLINA</i> . Historisk roman	2: 50
<i>SOM TURIST GENOM EUROPA</i> . Reseminnen	4: —
<i>LUKIANOS</i> . Antikens modernaste ande	1: 50
<i>NÅR JESUS KOM TILL ÖSTERSUND</i> . En spe- gelbild af Stefanus Eremita	2: —
<i>EN MODERN HISTORIA</i> . I dagboksform berättad af Gunhild	2: —
<i>ITALIEN</i> . Reseminnen	5: —
<i>DE NAMNLÖSA MARMORBROTTE</i> N	2: —
<i>MANSSTUDIER</i>	2: —
<i>CHANTAGE</i> , Schauspiel in 5 Akten	10: —

Manuskriptupplagor:

Hvitsippor, dikter af Phemios.
Om Idealism och Realism i Konsten.
Giordano Brunos Metafysik.
Det Skönas Begrepp.
Kritisk Framställning af Taines Psykologi.
Om Intressepolitik och Fätalsvälde.

Pris: 2 kronor

